

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

TEISĖS FAKULTETO

TARPTAUTINĖS TEISĖS KATEDRA

ALISA ČESNULEVIČIŪTĖ

MAGISTRANTŪROS NEAKIVAIZDINIŲ STUDIJŲ TARPTAUTINĖS

TEISĖS PROGRAMA

**Vaiko teisių apsauga pagal Žmogaus teisių ir
pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –

Lekt. Regina Valutytė

Konsultantas –

Prof. dr. Lyra Jakulevičienė

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS.....	3
I. Vaiko samprata ir jo teisių įtvirtinimas tarptautiniu lygmeniu	8
1.1. Vaiko ir vaikystės samprata.....	8
1.2. Vaiko teisių pripažinimas tarptautiniuose dokumentuose	11
1.3. Vaiko teisės ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.....	14
II. Kai kurių vaiko teisių užtikrinimas Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje.....	21
2.1. Kankinimo, nežmoniško ar žmogaus orumą žeminančio elgesio uždraudimas	21
2.2. Vergijos ir priverčiamojo darbo uždraudimas.....	29
2.3. Teisė į šeimos gyvenimo gerbimą.....	35
2.3.1. Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuluota šeimos gyvenimo samprata.....	35
2.3.2. Valstybės pareigos užtikrinant vaiko teisę į šeimos gyvenimo gerbimą.....	42
3. Teisė į saviraiškos laisvę.....	50
IŠVADOS.....	57
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	59
SANTRAUKA.....	67
SUMMARY.....	68

IVADAS

Bendra darbo charakteristika. Temos naujumas ir aktualumas

Žmogaus teisėms bei jų apsaugai tapus viena aktualiausių bei plačiausiai nagrinėjamų temų, tarp vyrų ir moterų nelygybės, tautinių mažumų, rasinės bei religinės diskriminacijos problemų atskiras bei ypatingas dėmesys yra skiriamas vaiko teisėms. 2006 m. pranešime dėl Europos Sąjungos strategijos vaikų teisių klausimais Europos Komisija pabrėžė, kad plačiame žmogaus teisių spektre vaiko teisės formuoja atskirą, specifinę žmogaus teisių sritį, kuriai reikia skirti ypatingą dėmesį, ne tik nustatant vaiko teisių turinį, bet ir užtikrinant jų teisinę apsaugą bei jos įgyvendinimo prielaidas.¹

Judėjimo dėl vaiko teisių užuomazgas galima aptikti jau XIX a. viduryje,² tačiau išskirtinis dėmesys vaiko teisėms buvo atkreiptas XX a., po Europą nusiaubusių pasaulinių karų,³ kuomet valstybės suprato, kad siekiant Europoje užtikrinti pagarbą žmogaus teisėms bei apsaugoti jas nuo įvykusių nežmoniško masto pažeidimų pasikartojimo, reikia susivienyti.⁴ 1950 m. lapkričio 4 d. Europos Taryba pasirašė vieną pagrindinių žmogaus teises ginančių dokumentų – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau darbe – Konvencija arba EŽTK). Konvencijos pagrindu buvo sukurtas jos įgyvendinimo mechanizmas,⁵ kuris, nepaisant savo trūkumų, po sėkmingo funkcionavimo sąlygojo tai, jog šiandien šis tarptautinis dokumentas yra vadinamas vienu efektyviausių žmogaus teisių apsaugos dokumentų. Šios konvencijos ratifikavimas visada valstybėms turi ne tik politinę reikšmę, bet taip pat daro didžiulę įtaką jų vidaus teisinėms sistemoms. Pr. Kūris, vertindamas Lietuvos Respublikos žingsnį ratifikuoti Konvenciją, pasakė: „Prisijungimas prie Konvencijos nėra tik valstybės išpareigojimas savo nacionalinius įstatymus derinti su Konvencija ir jos protokolais. Čia būtina atsižvelgti į tai, kad Europos Tarybos sistemoje vyksta nenutrūkstamas teisės vystymo procesas, pasireiškiantis unikalios jurisprudencijos kūrimu [...]“.⁶

Kalbant būtent apie vaiko teisių užtikrinimą, didžiausias dėmesys yra skiriamas Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijai, konkrečiai apibrėžusiai ne tik vaiko sąvoką, bet ir nurodžiusiai, kokių teisių apsaugą vaikui valstybės dalyvės yra įpareigosios užtikrinti – Europos žmogaus teisių

¹ European Commission. *Communication from the Commission, Towards an EU Strategy on the Rights of the Child* [interaktyvus]. 2006-07-04. [žiūrėta 2008-12-05].

<<http://www.unhcr.org/refworld/category/POLICY/EUCOMMISSION...45fad06e2,0.html>>.

² Freeman M. *Understanding family law*. London: Sweet&Maxwell, 2007. P. 354.

³ 1924 m. buvo priimta Vaiko teisių deklaracija, 1950 m. buvo pasirašyta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1989 m. priimta Vaiko teisių apsaugos konvencija.

⁴ Freeman M., *op.cit.*, p. 358-361; Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas*. Vilnius: „Eugrimas“, 2001. P.17; Fortin J. *Children's rights and the developing law*. Cambridge University Press, 2005. P. 50.

⁵ Iki 1998 m. (kuomet įsigaliojo Konvencijos 11 Protokolas) Konvencijos mechanizmo sistemą sudarė du organai – Europos žmogaus teisių komisija bei Europos žmogaus teisių teismas. Protokolas įsteigė vieningą, nuolat veikiančią Europos Žmogaus Teisių Teismą.

⁶ Berger V. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija*. Vilnius: Pradai, 1997. P. 6.

konvencija lieka jos šešėlyje. Tokį požiūrį į Konvenciją sustiprina ir vyraujanti nuomonė, kad Europos žmogaus teisių konvencija yra orientuota tik į „suaugusiuosius“, dėl to į Konvencijos poveikį vaiko teisių apsaugai atitinkamai nėra skiriama pakankamai dėmesio. Vaiko teisių apsaugos nagrinėjimas Konvencijos fone yra ganėtinai nauja, kontraversiška, iki galo dar neatskleista problema. Todėl, visų pirma, temos aktualumas atsiskleidžia būtent šiuo aspektu: nežinant ar neįvertinant tarptautinių sutarčių, jų įgyvendinimo mechanizmo, jų suteikiamų galimybių, teismo precedentų, netenkama galimybė efektyviai apginti vaiką bei atkurti jo pažeistas teises. Turint omeny Konvencijos įtaką valstybių vidaus teisių sistemoms bei Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau darbe – Teismas arba EŽTT) jurisprudencijos galią aiškinant, taikant bei prižiūrint šio dokumento vykdymą, siekiant maksimizuoti vaiko teisių apsaugą, būtina nustatyti, ar Konvencija yra tinkamas ir efektyvus dokumentas, garantuojantis vaiko kaip ir kiekvieno asmens teisių apsaugą.

Lietuvos Respublika, ratifikuodama Konvenciją (1995 m.) kartu su ją papildančiais protokolais, įsipareigojo ne tik vykdyti jos keliamus reikalavimus, bet ir paklusti tiems sprendimams, kuriuos priima Konvencijos institucijos. Konvencija remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalimi tapo Lietuvos teisės sistemos sudedamąją dalimi,⁷ o pagal Lietuvos Respublikos 1999 m. Tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalį turi viršenybę prieš Lietuvos įstatymus,⁸ jeigu jie prieštarauja Konvencijai. Taip pat Konvencijai esant tarptautine sutartimi, jos atžvilgiu Lietuva privalo laikytis ir *pacta sunt servanda* principo,⁹ pagal įsipareigojimus išplaukiančius iš 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių. Taigi šiuo aspektu tema taip pat aktuali - siekiant laikytis priimtų tarptautinių įsipareigojimų, būtina žinoti Konvencijos nuostatų turinį bei praktikos taikant šias nuostatas kitimo tendencijas.

Remiantis Europos žmogaus Teisių Teismo 2008 m. ataskaita, 2008 m. (1423 sprendimai) Teismo sprendimų, kuriais buvo pripažintas bent vienos Konvencijos garantuotos teisės pažeidimas, palyginus su 2007 m. (1349 sprendimai), skaičius išaugo apytiksliai 5 procentais.¹⁰ Tačiau nesant išskirtos informacijos dėl Teismo praktikos būtent vaikų teisių pažeidimų bylose, tampa ypač svarbu įrodyti, kad nepaisant tokios informacijos trūkumo, tokia praktika egzistuoja, o Konvencija vis tik užtikrina vaiko teisių apsaugą ir yra „tinkamas“ bei šioje srityje „veikiantis“

⁷ Konstitucijos 138 str. 3 d. įtvirtinta, kad „Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis.

⁸ Šioje Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo straipsnio dalimi įtvirtinama: „Jei įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos.

⁹ Šį principą įtvirtina Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių 26 straipsnis: „Kiekviena įsigaliojusi sutartis jos šalims yra privaloma, ir šalys privalo sąžiningai ją vykdyti. Be to, 27 straipsnyje yra numatoma, kad „Šalis negali pasitelkti savo vidaus teisės nuostatų, kad pasiteisintų dėl sutarties nesilaikymo“.

¹⁰ European Court of human rights. *Annual reports* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-02].

<<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Reports+and+Statistics/Reports/Annual+Reports/>>.

tarptautinis dokumentas. Šis darbas atveria kelią į detalesnę vaiko teisių užtikrinimo bei gynimo per Europos žmogaus teisių konvencijos prizmę analizę, kadangi detalios analizės, skirtos išsiaiškinti vaiko teisių apsaugą pagal Konvenciją, ypač pasigendama Lietuvoje. Netgi vienas plačiausiai 2008 m. nuskambėjusių atvejų, susijusių su vaiko globos klausimu (Luizos Rinau atvejis), visuomenėje buvo nagrinėjamas daugiausiai socialiniu, psichologiniu, emociniu, bet ne konkrečių vaiko teisių bei interesų aspektu. Todėl, kiekvienas bandymas išsiaiškinti bei išanalizuoti, ką reglamentuoja vienas pagrindinių tarptautinių žmogaus teisių dokumentų, kokios teisės vaikui apskritai yra garantuojamos, kaip remiantis juo galima apginti tas teises, kur reikia kreiptis jas pažeidus, yra svarbus, siekiant sukurti efektyvią vaiko teisių apsaugos valstybėje sistemą.

Magistro darbo temą siekiama atskleisti per pastaraisiais metais Lietuvoje vaikų teisių sferoje iškilusių aktualiausių problemų, susilaukusių ypatingo visuomenės bei tarptautinių institucijų dėmesio, prizmę. Iškilusias problemas buvo pasirinkta pateikti per EŽTT praktikoje iškeltų bylų pagal Konvencijos 3, 4, 8 bei 10 straipsnių pažeidimų analizę, taip atkreipiant dėmesį į sferas, kuriose yra paliktas atviras kelias potencialiems vaiko teisių pažeidimams valstybėje. Turint omenyje Lietuvos Respublikoje esamą informacijos apie galimybę pasinaudoti Konvencija vaiko teisių pažeidimų atvejais trūkumą, magistro darbas yra naudingas šios galimybės atskleidimo ir analizės aspektu.

Darbo hipotezė

Magistro darbe keliama hipotezė – EŽTK yra tarptautinė sutartis, užtikrinanti efektyvią vaiko teisių apsaugą.

Tyrimo objektas, tikslas, uždaviniai ir metodai

Darbo tyrimo objektas – vaiko teisės, garantuojamos Europos žmogaus teisių konvencija.

Pagrindinis magistrinio darbo tikslas – nustatius vaiko sampratą, jo teisių vietą žmogaus teisių sistemoje, EŽTK garantuojamas teises bei jų aiškinimo specifiką, įvertinti, ar EŽTK užtikrina efektyvią vaiko teisių apsaugą.

Siekiant nurodyto tikslo, iškelti šie uždaviniai:

1. Aptarti vaiko ir vaiko kaip teisės subjekto sampratą.
2. Išanalizuoti vaiko kaip teisės subjekto galimybę kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą, ginant savo pažeistas teises per *ratione personae* sąlygų aspektą.
3. Išanalizuoti Europos žmogaus teisių konvencijoje įtvirtintų vaiko teisių ir laisvių (kankinimo, nežmoniško ar žmogaus orumą žeminančio elgesio, priverstinio ar priverčiamąjo darbo draudimo, teisės į šeimos gyvenimo gerbimą bei saviraiškos laisvės) turinį, remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija.

Analizuojant vaiko teisių apsaugą, remiantis Europos žmogaus teisių konvencija, naudoti istorinis, loginis-analitinis, lyginamasis, sisteminės analizės tyrimo metodai.

Istorinis metodas naudojamas analizuojant vaikystės, vaiko sampratos evoliuciją, būtinybės ginti vaiko teises atsiradimo priežastis. *Loginis-analitinis* metodas naudojamas aiškinant Konvencijoje įtvirtintų teisių turinį, darant apibendrinimus ir formuluojant išvadas. Taip pat jis taikomas siekiant atskleisti, kaip tam tikrų principų panaudojimas, Teismui aiškinant ir interpretuojant Konvencijos nuostatas, sustiprino jos galią, ginant žmogaus teises. *Lyginamasis* metodu apibendrinama vaiko ir jo teisių samprata skirtinguose teisės aktuose bei tarptautiniuose dokumentuose. *Sisteminės analizės* metodas taikytas tiriant problemas, iškilančias vaiko teisių apsaugos srityje, atsižvelgiant į sisteminius ryšius tarp normų, įtvirtinančių vaiko teisių apsaugą. *Mokslinės literatūros ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų analizės* metodas naudojamas siekiant išsiaiškinti, kokiems Konvencijos straipsniams, susijusiems su vaiko teisių apsauga, yra skiriamas didžiausias dėmesys, kokie straipsnių taikymo aspektai jau išanalizuoti, kokios išvados apibrėžiamos. Taip pat šis metodas naudojamas siekiant įrodyti nusistovėjusią klaidingą nuomonę, kad Konvencija orientuota tik į „suaugusiuosius“.

Darbo struktūra

Magistro baigiamąjį darbą sudaro du skyriai, susidedantys iš poskyrių. Pirmajame skyriuje analizuojama vaiko samprata, pateikiamos naujosios vaiko ir jo teisių paradigmos bei vaiko galimybė ginti savo teisės Europos Žmogaus Teisių Teisme. Antrajame skyriuje per Lietuvos Respublikoje iškilusių grėsmių vaikų teisėms prizmę nagrinėjama ir aptariama Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, susijusi su vaiko teisių pažeidimais. Būtent per EŽTT jurisprudenciją atskleidžiama Konvencijos garantuojamų teisių esmė, principai, gynimo priemonės, įrodomas Konvencijos efektyvumas, ginant šias teises.

Tyrimo šaltiniai

Rašant magistro baigiamąjį darbą, buvo pastebėta, kad Lietuvos autorių ši tema beveik nėra nagrinėjama. Galima rasti D.Jočienės darbų, tačiau jie yra labiau orientuoti į bendrą Konvencijos taikymo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos analizę, neišskiriant vaiko teisių apsaugos. Daug plačiau vaiko teisių apsaugą pagal Konvenciją analizuoja G. Sagatys, kuris plačiausiai nagrinėja vaiko teisę į privataus gyvenimo gerbimą, atskleidždamas EŽTT praktiką, nustatančią vaiko teisę į šeimos ryšius, vaiko teisę žinoti savo kilmę, biologinės ir faktinės tėvystės nustatymą ir kitus klausimus, susijusius su Konvencijos 8 straipsnio taikymu vaiko atžvilgiu. Tačiau darbe pagrindinis dėmesys bus skiriamas kitam šio straipsnio taikymo aspektui – būtent šeimos gyvenimo sampratos bei valstybių pareigos gerbti šeimos gyvenimą nagrinėjimui, kuris lietuvių mokslininkų nėra atskleistas. Todėl atliekant tyrimą pagrindinis šaltinis, naudojamas darbe - Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, kadangi tik

Teismo suformuoti precedentai konkrečiai atsako į iškeltus klausimus ir įrodo Konvencijos efektyvumą ginant vaiko teises. Aiškinant EŽTT praktiką, pasiremiamą ir užsienio šalių autorių - G. van Bauerin, B. Dohrn, J. Fortin, B. Franklin, U. Kilkelly, J. Meeusen, H. Stalford, E. Verhellen ir kt. – darbais, 28-osios Europos Teisingumo ministrų konferencijos medžiaga, Žmogaus teisių komisaro pranešimais, Europos socialinių teisių komiteto išvadomis, ataskaitomis (Žmogaus teisių stebėjimo instituto ataskaita, Valstybės kontrolės vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos ataskaita, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita, Europos Žmogaus Teisių Teismo metinės ataskaitos), paaiškinančiais aplinkybes dėl susidariusios tam tikros Teismo pozicijos bei pabrėžiančios Teismo sprendimų įtaką.

I. VAIKO SAMPRATA IR JO TEISIŲ ĮTVIRTINIMAS

TARPTAUTINIŲ LYGMENIU

„Vaikai buvo visuomet - dėl to abejonių nekyla. Tačiau požiūris į juos ne visuomet buvo vienodas“.¹¹

1.1. Vaiko ir vaikystės samprata

Vaiko apibrėžimas yra glaudžiai susijęs ir negali būti atskirtas nuo vaikystės konstrukcijos, todėl kaip ir vaikystės vaiko definicija nėra vieningai ir aiškiai apibrėžta, o yra suformuota įvairių socialinių, istorinių, tradicinių ir kultūrinių faktorių.¹² Nuo to, kaip visuomenė yra išsivysčiusi, priklauso vaiko padėties bei jo teisių samprata ir pagarba joms. „Vaikystės“ sąvoka yra ganėtinai nauja istoriniu požiūriu koncepcija. Istorinė vaiko paveikslo ir jo sampratos kaita rodo, kad į vaikus įvairiais laikotarpiais buvo žiūrima skirtingai.¹³

XX a. atsiradus naujam vaikystės paradigmai, „vaikystė“ yra apibrėžiama kaip pačios visuomenės sukurta socialinė konstrukcija, kuri gali kisti priklausomai nuo socialinio ir ekonominio konteksto. Būtent naujoji vaikystės paradigma išskyrė vaikus kaip atskirą grupę, siekdama padaryti juos matomais visuomenėje.¹⁴ Naujojo vaiko paveikslo – vaiko kaip atskiro visuomenės segmento - atsiradimą lėmė supratimas, kad asmens ir jo elgesio pokytis susiformuoja ne dėl jo individualios psichologinės kaitos, o greičiau dėl visuomenės lūkesčių pokyčio. Kintantys vienos žmonių grupės lūkesčiai kitos grupės, pvz. vaikų, atžvilgiu daro lemiamą įtaką besikeičiančiam vaiko įvaizdžiui visuomenėje.¹⁵

Plačiąja prasme vaikystė gali būti apibūdinama kaip žmogaus gyvenimo laikotarpis, kuriuo dominuoja specifinės vaiko savybės ir bruožai. Perėjimas iš vieno žmogaus gyvenimo laikotarpio į kitą dažniausiai yra lydimas tam tikrų teisių, privilegijų ir įsipareigojimų įgijimu ir disponavimu. Mokslinėje literatūroje dar iki šiol vyksta diskusijos dėl požymių, pagal kuriuos vaikas turi būti atskirtas nuo suaugusiojo. Anot G. Sagačio, priimtinausia yra teorija, kuri apibrėžia vaikystę trimis tarpusavyje susijusiais kriterijais: *amžiumi*, *vaikystės turiniu* ir *pačios*

¹¹ Verhellen E. *Convention on the rights of the child*. Antwerp – Apeldorn: Garant, 2000. P. 11.

¹² Franklin B. *The handbook of children's rights: comparative policy and practice*. London, New York (N.Y.): Routledge, 1996. P. 7-10.

¹³ Prancūzų istoriko Ph. Aries teigimu, Viduramžiais supratimas apie vaikystę arba vaikų išskyrimas į atskirą grupę išvis neegzistavo. Dėl didelio kūdikių ir vaikų mirtingumo, į vaikus iki septynerių metų nebuvo kreipiama dėmesio, o sulaukę septynerių metų amžiaus jie dauguma jų tapdavo pameistrais, darbininkais, todėl labai ankstyvo amžiaus tapdavo suaugusiaisiais. Be to, į juos buvo žiūrima kaip į daiktus, priklausančius tėvams. Vaikystės kaip sąvoka atsiranda tik XVI - XVII a. aukštesniuose visuomenės sluoksniuose. Į vaikus pradeda žiūrėti kaip į nekaltus individus, kuriuos reikia apsaugoti nuo suaugusiųjų gyvenimo realybės, tokios kaip mirtis, lytinis gyvenimas ir kt. Tik XIX – XX a. vaikystės ir vaiko pripažinimas prasiskverbė į žemiausią ir vidutinį visuomenės sluoksnius. Nurodo Verhellen E., p. 11-20; Aries Ph.. *Centuries of childhood* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-02].

<http://www.webster.edu/~corbetre/philosophy/children/aries.html>.

¹⁴ Kabašinskaitė D. Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. *Filosofija, sociologija*. 2002, Nr.3. P. 43-44.

¹⁵ Verhellen E., p. 11-20.

*vaikystės amžiaus grupėmis.*¹⁶

Amžius yra vyraujantis kriterijus nustatant vaikų kaip socialinės grupės poziciją visuomenėje, skirstant išteklius tarp skirtingų amžiaus grupių bei nustatant vaikų vietą visuomenės galios struktūroje. Amžiaus kriterijus nurodo, kada vaikystė prasideda ir kada baigiasi, tačiau šias ribas kiekviena valstybė sureguliuoja savo vidaus įstatymais.¹⁷ Būtinumą nustatyti amžių, skiriantį vaiką nuo suaugusiojo, lemia vaiko fizinės, psichologinės brandos trūkumas bei poreikis apsaugoti jį nuo išnaudojimo ar žalingo aplinkos poveikio.

Kitas kriterijus, kuriuo būtų galima apibrėžti vaikystę – jos turinys. Tai yra specifinių, sunkiai apibrėžiamų požymių grupė, skirianti vaiką nuo suaugusio asmens. Vienu iš pagrindinių tokių požymių yra laikoma asmens branda. G. Sagatys, kalbėdamas apie vaikystės turinį, cituoja V. Justickį, teigiantį, kad „socialinė branda – tai ne tik atitinkamo fizinio ar psichinio išsivystymo pakopa (kurią skirtingi asmenys pasiekia skirtingo amžiaus). Socialinės brandos elementais laikytini ir asmenybės socialiniai vaidmenys, pavyzdžiui, žmogaus, savarankiškai užsidirbančio gyvenimui (o ne išlaikomo) vaidmuo (...). Kad asmuo imtų vykdyti tas socialines pareigas, kad visiškai priprastų prie atitinkamo vaidmens, reikia nemažai laiko. Tai išstis procesas, ir beprasmiška mėginti rasti tą atskaitos tašką, nuo kurio prasideda suaugusio žmogaus gyvenimo etapas. Viskas priklauso nuo konkretaus žmogaus psichikos bei individualių gyvenimo aplinkybių“.¹⁸ Taip pat branda yra siejama ir su individo fiziniu, emociniu, intelektiniu augimu bei jo sąmoningumo, gebėjimų bei poreikių diapazono kaita. Vertinant brandą psichologiniu aspektu, galima teigti, jog tai yra vaiko „perėjimo“ periodas, kuomet jis iš nesąmoningo, nuo suaugusiųjų priklausomo individo „pereina“ į sąmoningą, subrendusią ir atsakingą asmenybę. B. Franklin teigimu, amžiaus tarpsnį nuo gimimo iki pilnametystės galima išskaidyti į keturias grupes: kūdikystę, vaikystę, paauglystę ir ankstyvą pilnametystę. Kiekvienoje iš jų, priklausomi nuo skirtingų amžiaus grupių, vyrauja skirtingi poreikiai, suteikiamos skirtingos teisės ir vyrauja skirtingi atsakomybės lygmenys. Anot autoriaus, buvimas vaiku labiau išreiškia galios santykį negu chronologines ribas, nors jie ir yra labai glaudžiai persipynę.¹⁹

Taigi keičiantis požiūriui į vaikus, šalia naujosios vaikystės paradigmos išsivysto ir naujoji vaiko teisių paradigma. Vaikams suteikiamos žmogaus teisės, tuo pripažįstant juos autonomiškais individais ir išjudinant nusistovėjusią socialinę tvarką ir galios struktūrą visuomenėje.²⁰ Vaikystė tapo suprantama kaip tam tikra žmogaus vystimosi stadija, t.y. buvo

¹⁶ Sagatys G., *Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 21.

¹⁷ Van Bauerin G. *The International Law on the Rights of the Child*. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1995. P. 32-39.

¹⁸ Sagatys G., *Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje, op. cit.*, p. 30.

¹⁹ Franklin B., p. 7-10.

²⁰ Kabašinskaitė D., p. 46.

suprasta, kad vaikystės samprata negali būti visiškai atskirta nuo žmogaus sampratos, todėl į vaikus pradedama žiūrėti labiau kaip į „žmones dabar“, o ne tik kaip į tampančius žmonėmis. Išryškėja vaikų politika kaip atskira socialinės politikos sritis, atsiskirdama nuo šeimos ar jaunimo politikos.

Tarptautiniu lygiu norminė vaiko sąvoka kartu su amžiaus kriterijumi, teisiškai atribojančiu vaiką nuo suaugusiojo, pirmą kartą buvo įtvirtinta 1989 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos priimtoje Vaiko teisių konvencijoje (toliau – JT vaiko teisių konvencija). 1 Konvencijos straipsnyje įtvirtinta nuostata, jog „vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“. Ši Konvencija ne tik pirmą kartą tarptautiniu mastu apibrėžė vaiko sąvoką, įtvirtino visą „rinkinį“ civilinių, ekonominių, socialinių, kultūrinių ir kitokio pobūdžio vaiko teisių, kurias valstybės dalyvės įsipareigojo gerbti ir garantuoti kiekvienam vaikui, priklausančiam valstybės Vaiko teisių konvencijos dalyvės jurisdikcijai²¹, bet ir suteikė joms politinį pagrindą.²²

Bendrą vaiko sampratą Lietuvoje apibrėžia Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Šio įstatymo 2 straipsnyje vaikas apibūdinamas kaip „žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“. ²³ Tačiau tarp skirtingų teisės šakų vaiko samprata yra išskaidoma į atskirus segmentus pagal vaikų teisinį subjektiškumą. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau–CK) vaikai iki 18 metų yra laikomi nepilnamečiais, kurie yra skirstomi į dvi grupes: 1) nepilnamečiai iki 14 metų, kurie neturi veiksnumo, ir 2) nepilnamečiai nuo 14 iki 18 metų, turintys dalinį veiksnumą. Toks skirstymas lemia ir nepilnamečiams įstatymų suteikiamų teisių apimtį. Pavyzdžiui, nepilnamečiai iki 14 metų turi teisę savarankiškai sudaryti smulkius buitinius sandorius, sandorius, susijusius su asmeninės naudos gavimu neatlygintinai, taip pat sandorius, susijusius su savo uždirbtų lėšų, atstovų pagal įstatymą ar kitų asmenų suteiktų lėšų panaudojimą, jeigu šiems sandoriams nėra nustatyta notarinė ar kita speciali forma.²⁴ Visus kitus sandorius jų vardu sudaro tėvai arba globėjai. Nepilnamečiai nuo 14 iki 18 metų sandorius sudaro, turėdami tėvų arba rūpintojų sutikimą. Be aukščiau paminėtų teisių, asmuo nuo 14 iki 18 metų turi teisę savarankiškai disponuoti savo pajamomis bei turtu, įgytu už šias pajamas, įgyvendinti autorių teises į savo kūrinčius, išradimus, pramoninį dizainą, taip pat sudaryti smulkius buitinius sandorius. Šio amžiaus tarpsnio asmenys

²¹ Sagatys G., *Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje*, p. 33-39

²² 1996 m. Strasbūre buvo priimta Europos konvencija dėl vaiko teisių įgyvendinimo, kurioje buvo pasiremta Vaiko teisių konvencijoje įtvirtinta vaiko teisių sąvoka, atskirai vaiko samprata jau nėra pateikiama, tiesiog konstatuojant, kad „Konvencija taikoma vaikams iki 18 metų“.

²³ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996. Nr. 33-807. 2 straipsnis.

²⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 74-2262. 2.7 straipsnio 3 dalis.

jau patys atsako pagal savo sutartines priedoles.²⁵ Visiškas asmens veiksnumas atsiranda sulaukus pilnametystės arba:

- 1) įstatymų numatytais atvejais, kai asmuo sudaro santuoką anksčiau nei jam sueina 18 metų, – asmuo įgyja visišką veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento (CK 2.5 strp. 2 d.);
- 2) emancipacijos būdu (CK 2.9 strp.).

Kalbant apie asmens atsakomybę pagal įstatymus, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 13 strp. 1 d. numato, kad už nusikaltimus arba baudžiamuosius nusižengimus atsako asmenys, kuriems iki jų padarymo buvo suėję 16 metų, o kodekso numatytais atvejais - 14 metų.

Taigi galima matyti, kad Lietuvos Respublika, siekdama įgyvendinti JT Vaiko teisių konvencijos nuostatas vaiko teisių apsaugos srityje perėmė ir savo teisės sistemoje įtvirtino tarptautiniu lygiu pripažįstamą vaiko sampratą. Be to, atsižvelgiant į nacionalinius, socialinius, ekonominius, kultūrinius teisinės sistemos ypatumus,²⁶ Konvencijos nuostata, numatanti vaiko sąvoką, Lietuvos teisės sistemoje taikoma, vaiko amžių segmentuojant pagal teisinį subjektiškumą.

1.2. Vaiko teisių pripažinimas tarptautiniuose dokumentuose

Kol visuomenėje buvo manoma, kad vaikai tėra pasyvūs gavėjai to, ką jiems suteikdavo jų tėvai, mokytojai ar kiti suaugusieji (pvz., jų mokymai, globa, apsauga), tol į vaikus buvo žiūrima ne kaip į pilnaverčius visuomenės dalyvius, bet greičiau kaip į tėvų nuosavybės objektus, kuriuos dar reikia užauginti, suformuoti jų pasaulėžiūrą, išauklėti ir socializuoti. Neretai ir šiandien vis dar yra laikomasi nuomonės, kad dėl vaikų amžiaus ir nesubrendimo svarbiausius jų gyvenimo klausimus ir sprendimus už juos privalo priimti tėvai - populiarus požiūris, kad „vaikas vis tik yra vaikas“. Manoma, kad vaikams nepakanka kompetencijos ir patirties atsakyti už save, turėti savo nuomonę, kad jų pasaulėžiūra yra tiesiog jų tėvų ar mokytojų pasaulėžiūros atspindys, todėl ir vaiko teisės turi būti ribojamos. Tačiau, kaip pažymi A. B. Smith,²⁷ įsiklausymas į vaikų nuomonę dar nereiškia suaugusiųjų pataikavimo jų norams. Vaikų nuomonės išsiklausymas rodo, kad į juos su atitinkama pagarba ir rūpesčiu žiūrima kaip į pilnavertę visuomenės dalį. Tačiau vaiko balsas gali būti išgirstas, tik tada, kai jiems yra suteikta ne tik *galimybė* naudotis visomis kiekvienam žmogui suteikiamomis teisėmis, o taip pat ir

²⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2.8 strp. 2 ir 5 dalys.

²⁶ Dapšys A.; dr. Sakalauskas G.; Valeckaitė V. *Teisinė bazė smurtą patyrusių vaikų rehabilitacijos koncepcijai įgyvendinti*[interaktyvus]. Vilnius: Teisės institutas, 2005 [žiūrėta 2009-11-25].
<<http://www3.lrs.lt/docs2/VTWUEHOM.DOC>>.

²⁷ Smith A. B. Children as Social Actors: An Introduction. *The International Journal of Children's Rights*. 2007, 15: 1-4. P. 2.

pripažįstama, kad jie *turi* tokias teises. Juk pati svarbiausia iš visų žmogui suteikiamų teisių - yra teisė turėti teises.²⁸

Šiandien mokslinėje erdvėje tebevyksta diskusijos dėl vaikų *gebėjimo* savarankiškai naudotis jiems suteiktomis teisėmis. Vienas iš pagrindinių tokių gebėjimą neigiančių argumentų yra tariamas vaikų nesugebėjimas savarankiškai priimti pagrįstus sprendimus. Kadangi vaikams trūksta fizinės, protinės bei emocinės brandos, vyrauja požiūris, kad vaiko teisių įgyvendinimas ir jų interesų apsauga pirmiausia priklauso nuo asmenų, morališkai ir teisiškai įpareigotų užtikrinti jų realizavimą: tėvų, globėjų (rūpintojų), kitų šeimos narių.²⁹ Kalbėdami apie vaiko teisinį subjektiškumą vieni teoretikai (G. Van Bueren, N. Vuckovic – Sahovic, U. Kilkelly, A. Salden ir kt.) sveikina aukščiau minėtoje Vaikų teisių konvencijoje įtvirtintą autonomišką vaiko teisių koncepciją, kiti (R. G. Wilins, A. Morita, T. Doi, C. Breen ir kt.) mano, kad pripažįstant vaiko teisių autonomiškumą buvo žengtas pernelyg radikalus žingsnis, o dar kiti apskritai neigia patį faktą, kad vaikas gali turėti savarankiškas teises.³⁰ Svarbu pabrėžti, kad nors šios diskusijos tebesitęsia, tačiau įvairūs tarptautiniai dokumentai liudija, kad požiūris į vaiką tarptautinėje teisinėje sąmonėje pasikeitė: nuo nekalto, pažeidžiamo, kompetencijos stokojančio individo iki žmogaus, ne tik turinčio savo prigimtines teises, bet ir esančio *persona sui iuris* žmogaus teisių kontekste.

Šiandien vaiko teisės yra suprantamos kaip sudėtinė žmogaus teisių sistemos dalis. Žmogaus teisių sąvoka labai susijusi su žmogaus orumo sąvoka. Žmogaus teisių doktrina yra grindžiama nuostata, kad visų žmonių orumas yra lygus, žmogaus teisių apsaugos tikslas – apginti žmogaus orumą.³¹ Vadinasi, pagarba vaiko teisėms kyla iš pagarbos jo orumui. Pagrindines vaiko teises pripažįsta dauguma pasaulio valstybių, šį pripažinimą išreiškdamos įvairių tarptautinių sutarčių ratifikavimu.

Visuotinė žmogaus teisių deklaracija skelbia: „*Visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems yra suteiktas protas ir sąžinė, ir jie turi elgtis vienas su kitu kaip broliai*“³². Ši 1948 m. priimta Deklaracija tapo vienas iš kertinių tarptautinėje bendruomenėje pripažįstamų ir taikytinų žmogaus teisių standartų. Tačiau dar prieš šios deklaracijos atsiradimą, XX a. pirmoje pusėje, prieš pradedant vystytis šiuolaikinei tarptautinei žmogaus teisių kaip atskiros teisės sričiai, britų „Gelbėkit vaikus“ organizacijos įkūrėja Eglantyne Jebb kalbėjo: „Mes turime reikalauti tam tikrų teisių vaikams, ir siekti, kad jos būtų pripažintos visame

²⁸ Freeman M. Why It Remains Important to Take Children's Rights Seriously. *The International Journal of Children's Rights*. 2007, Nr.15: 5-23. P. 5-23.

²⁹ Sagatys G., *Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje*, p. 12.

³⁰ *Ibid.*, p. 34-35.

³¹ Žmogaus teisių svetainė. *Žmogaus teisių samprata* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-02].

<<http://www.manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=468&PHPSESSID=41bd4b5eac60dd09049b443f684c4cb1>>.

³² Jungtinių Tautų Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 48-1854. 1 straipsnis.

pasaulyje“.³³ Jos dėka 1924 m. Tautų Sąjunga priėmė Vaiko teisių deklaraciją (dar žinoma kaip „Ženevos deklaracija“), kurioje buvo įtvirtinta nuostata, kad „žmonija turi duoti vaikui visą, ką turi geriausio“. Ši nuostata buvo atkartota ir vėliau priimtose 1959 m. Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijoje bei atsispindėjo ir 1989 m. priimtoje Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje.³⁴

1924 m. Deklaracijoje buvo suformuluoti penki principai, kurie skelbė, kad žmonija turi pasirūpinti, kad: a) vaikui būtų suteiktos visos sąlygos, reikalingos jo normaliam materialiam ir dvasiniam vystimuisi; b) kiekvienas alkanas vaikas būtų pamaitintas; kiekvienam sergančiam – suteiktas gydymas, kiekvienam atsilikusiam – padėta, kiekvienas nusikaltęs – pataisytas, o kiekvienam tapusiam našlaičiu ar beglobiu turi būti suteikta pastogė ir pagalba; c) vaikas turi būti pirmas, kuriam būtų suteikta parama nelaimėje; d) vaikui turi būti suteikta galimybė užsidirbti pragyvenimui, bet jis turi būti apsaugotas nuo bet kokio išnaudojimo; e) vaikas turi būti auklėjamas, suvokdamas, kad geriausios jo savybės turi būti skirtos pasitarnauti ateinančioms kartoms.³⁵ Šiuo tarptautiniu dokumentu buvo atkreiptas dėmesys į vaikus, jų apsaugą ir būtinausius poreikius, pripažinta, kad vaikai yra išskirtinė grupė, kuria turi būti pasirūpinta.

1939 m. prasidėjo Antrasis pasaulinis karas, dėl kurio žiaurumo, didelių žmogaus teisių pažeidimų, nukentėjo visi – ne tik suaugusieji, bet ir vaikai. Pastarieji tapo ypatingu susirūpinimo objektu, vis daugiau organizacijų ir šalių atstovų pradėjo domėtis vaiko teisėmis, ir nors 1959 m. aukščiau minėta Vaikų teisių deklaracija buvo papildyta dar keliais principais, vis tik reikėjo naujo dokumento, kuris būtų ne tik deklaratyvus, moralinio pobūdžio, bet ir privalomas jį ratifikavusioms šalims. 1979 m. buvo paskelbti tarptautiniais vaiko metais, Žmogaus teisių komisijos³⁶ pastangomis buvo parengtas pradinis Vaiko teisių konvencijos projektas, o 1989 m. lapkričio 20 d. vieningu Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėjos pritarimu Konvencija buvo priimta ir tapo vienu iš labiausiai ratifikuojamų dokumentų. Ši tarptautinį dokumentą galima vadinti naujo požiūrio į vaikus pradžia – be vaiko teisės į išskirtinę globą ir pagalbą, į kiekvieną vaiką žiūrima kaip į individą, turintį pagrindines ir nuo jo neatskiriamas žmogaus teises, kurias jis pajėgia suvokti ir jomis naudotis. Be to, Konvencijoje įtvirtinamas vienas svarbiausių vaikus liečiančių principų: „Imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų,

³³ Bačiulienė K., Zaborskis A. Požiūris į vaiko sveikatą Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje. *Medicina*. 2004, Nr. 40(8): 714-720. P. 714.

³⁴ 1959 m. Generalinė Asamblėja paskelbė Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaraciją atsižvelgama į tai, kad „žmonija privalo duoti vaikui visą, ką ji turi geriausio“. Suformuota nuostata atsispindi ir 1989 m. Jungtinių Tautų Vaiko konvencijoje, kurioje skelbiama, kad „vaiko teises reikia ypač ginti ir nuolat gerinti vaikų padėtį visame pasaulyje ir jų vystimąsi“.

³⁵ Van Bauerin G., p. 7.

³⁶ Žmogaus teisių komisija yra svarbiausia JTO žmogaus teisių gynimo institucija. Viena iš Komisijos kryptų yra spręsti visų žmogaus teisių klausimus, kurie gali pakenkti bendrai gerovei ir draugiškiems tautų santykiams. Pagrindinė jos užduotis vykdyti tyrimus ir rengti sutartis, pagal kurias būtų įgyvendinamas Jungtinių Tautų Chartijoje numatyti tikslai, siekiant, kad visada būtų gerbiamos žmogaus teisės bei pagrindinės laisvės ir jų būtų laikomasi.

visada turi būti atsižvelgiama į jo interesus. Kai suaugusieji arba kiti už vaiką atsakingi asmenys negali juo rūpintis arba tai daro netinkamai, valstybė turi suteikti jam tinkamą globą³⁷. Vaiko interesai ir jų teisės tapo svarbūs tarptautinėje bendruomenėje. Kiekvieną kartą, kai priimami oficialių institucijų sprendimai, susiję su vaikais, – vaikų interesai turi būti pirmieji, į kuriuos atsižvelgiama.

Matome, kad XX a. neveltui vadinamas „vaikų teisių amžiumi“: dar jo pradžioje vaikai neturėjo jokių teisių, buvo visiškai priklausomi nuo suaugusiųjų, tačiau, lygiagrečiai keičiantis ir požiūriui į žmogaus teises apskritai, jau šio amžiaus pabaigoje vaiko teisės tampa ne tik deklaratyvios, bet ir pripažintos ir įtvirtintos tarptautiniu lygiu.

1.3. Vaiko teisės ir Europos žmogaus teisių konvencija

XXa. yra išskirtinis ne tik vaiko teisių atsiradimui, bet ir jų progresyviai evoliucijai, nes vaiko teisės vystėsi lygiagrečiai su bendra žmogaus teisių evoliucija. Kadangi vaiko teisės yra laikomos žmogaus teisių sistemos dalimi, neišvengiama yra kalbėti apie jas vienu iš pagrindinių žmogaus teisės įtvirtinančių dokumentų aspektu.

1950 m. buvo priimtas vienas pagrindinių žmogaus teisių apsaugos dokumentų - Europos žmogaus teisių konvencija, - kuris padarė staigų posūkį tarptautinėje teisėje bei valstybių pozicijoje individų atžvilgiu. Ši Konvencija mokslinėje teisinėje literatūroje dažnai apibrėžiama kaip „naujas žingsnis, plėtojant individo statusą tarptautinėje teisėje“.³⁸

Konvencija bei ją papildantys protokolai garantuoja žmogaus teisę į gyvybę, laisvę, saugumą, teisingą bylos nagrinėjimą, privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą, mokslą, laisvus rinkimus, minties, sąžinės, religijos, saviraiškos bei kitas teises ir laisves, o tinkamą jų vykdymą užtikrina Europos Žmogaus Teisių Teismas. Ši Konvencijos institucija, prižiūrėdama, kaip Konvenciją ratifikavusios valstybės laikosi savo prisiimtų įsipareigojimų, ir priimdama atitinkamus sprendimus, daro didžiulę įtaką tiek žmogaus teisių, tiek išskirtinai vaikų teisių supratimui. Siekiant išanalizuoti vaiko teisių apsaugą per Konvencijos prizmę, reikėtų atkreipti dėmesį į kelis aspektus: visų pirma, į Konvencijos suformuluotą *vaiko sampratą*, ir, antra, šio dokumento „*tinkamumą*“ ginti vaiko teises.³⁹

Analizuojant pirmąjį aspektą, reikėtų pripažinti, kad tiek mokslinėje erdvėje, tiek valstybių teisių praktikoje, kalbant apie vaiko ir jo teisių apsaugos užtikrinimą, pagrindinis dėmesys yra skiriamas Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijai. Būtent joje buvo įtvirtinta vaiko sąvoka bei apibrėžtos specifinės jo teisės - Europos žmogaus teisių konvencijos vaidmuo šioje srityje nėra

³⁷ Jungtinių Tautų Vaiko teisių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995-07-21. Nr. 60-1501. 3 straipsnis.

³⁸ Jočienė D., p. 30.

³⁹ Antrasis aspektas atspindi *galimybę* ginti šias teises remiantis Konvencija.

akcentuojamas. Tokios, galima vadinti, paradoksalios situacijos⁴⁰ atsiradimą sąlygojo vaikų teises tiesiogiai įtvirtinančių normų Konvencijoje stoka. Neabejotina, kad vaikų teisėms turi būti skirtas išskirtinis dėmesys, kurio Konvencijoje *expressis verbis* beveik nėra - nuostatų, skirtų būtent vaiko teisėms užtikrinti, Konvencijoje yra vos keletas.⁴¹ Siekiant suprasti, kokios priežastys sąlygojo tokio trūkumo atsiradimą, reikėtų atsižvelgti į XX a. įvykius Europoje, kurie paskatino Konvencijos sukūrimą.

Pasauliniai karai, palikę po savęs baisius padarinius Europai, privertė šio regiono valstybes imtis veiksmų, kad pirmiausiai būtų sustiprinta tarpvalstybinė vienybė kovojant su bendrais žmogaus teisių pažeidimais. Konvencija yra regioninis atsakas į Antrojo pasaulinio karo metu įvykdytus žiaurumus – buvo tikimasi, kad ji paskatins valstybių vyriausybes labiau gerbti žmogaus teises bei bendradarbiauti jas ginant. Taip pat buvo reikalinga Vokietijos integracija, bendrų vertybių institucionalizacija, buvo siekiama apjungti nekomunistines Europos šalis į bendrą ideologinę struktūrą, konsoliduojant jas prieš komunizmo grėsmę.⁴² Šiame kontekste yra visiškai suprantama, kodėl tuo metu Europos Tarybos priimtoje Konvencijoje nėra *expressis verbis* apibrėžtos vaiko sąvokos.

Konvencijoje vaikas traktuojamas, visų pirma, kaip žmogus. Jis kaip ir visi kiti žmonės turi tas pačias teises ir laisves, suteiktas kiekvienam. Tokia vaiko samprata kildinama iš Konvencijos 1 straipsnio, kuris įtvirtina, kad visos Konvencijos suteikiamos teisės bei pagrindinės laisvės yra skirtos „kiekvienam“ valstybės Konvencijos dalyvės jurisdikcijai priklausančiam asmeniui. Plačiau tokią sampratą paaiškina Europos Žmogaus Teisių Teismo pirmininko žodžiai: „Vaikas netampa asmeniu tik tada, kai sulaukia pilnametystės; vaikai yra asmenys, ir todėl patenka į „kiekvieno“ sąvoką“.⁴³ Šią nuomonę galima patvirtinti ir Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolierės Rimantės Šalaševičiūtės žodžiais, kuri paklausta apie tai, kuo skiriasi vaiko teisės nuo bendrų žmogaus teisių, atsakė: „Iš tikrųjų vaiko teisės ir žmogaus teisės yra tas pats, nes vaikas yra mažas žmogus, tačiau vaikas yra labiau socialiai neapgintas“.⁴⁴

Taigi Konvencija neskirsto žmonių pagal tam tikro amžiaus ribos pasiekimą (čia nėra skirstymo pagal amžiaus grupes), tai suponuoja būtinybę į vaikus žiūrėti plačiąją prasme – jie yra tokie pat žmonės kaip ir suaugusieji, todėl jų teisės neturi skirtis. Konvencijoje vaiko samprata tapatinama su žmogaus samprata. Niekas nėra išskiriamas dėl jo „lyties, rasės, odos spalvos,

⁴⁰ Būdama „nauju žingsniu, plėtojant individo statusą“, ji nėra orientuota į labiausiai pažeidžiamą visuomenės ląstelę.

⁴¹ Konvencijos 5 str. 1 dalies d) punkto nuostata, susijusi su nepilnamečio laisvės atėmimu auklėjimo priežiūros tikslais; Pirmojo protokolo 2 straipsniu valstybės yra įpareigojamos gerbti tėvų teisę laisvai parinkti savo vaikams švietimą ir mokymą pagal savo religinius ir filosofinius įsitikinimus; Septintojo protokolo 5 straipsnis nustato, kad sutuoktiniai turi lygias civilinio pobūdžio teises ir atsakomybę ne tik tarpusavio santykiuose, bet ir santykiuose su savo vaikais tiek santuokos metu, tiek jos nutraukimo atveju, tačiau valstybei yra suteikiama diskrecijos teisė imtis priemonių, būtinų vaikų interesams ginti.

⁴² Fortin J., p. 50-53.

⁴³ International justice for children. *The Council of Europe programme „Building a Europe for and with Children“*. Belgium: Council of Europe Publishing, 2008. P.5.

⁴⁴ Žmogaus teisių svetainė. *Naujienos* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 09 02]. <<http://www.manoteises.lt/index.php?lang=1&sid=453&tid=659>>.

kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais“⁴⁵. Sąvoka „kiekvienam“ įtvirtinamas Konvencijos suteikiamų žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių universalumas: šis tarptautinis dokumentas skirtas ne tik kiekvienos valstybės narės piliečiams, bet taip pat ir užsieniečiams, asmenims be pilietybės bei asmenims, neturintiems visiško veiksnio, *inter alia* vaikams.⁴⁶ Iš to išeina, kad nors vaikai dėl savo pažeidžiamumo ir yra išskirtinė grupė, tačiau savo teisėmis jie yra lygūs su visais kitais asmenimis. Vadinasi, jų teisės turi būti analizuojamos bendrame žmogaus teisių kontekste.

Išreikštam požiūriui pritaria ir Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėja Francoise Tulkens, kuri teigia, kad pagrindinės problemos, su kuriomis susiduria jaunimas nėra vien teisinės, bet apima socialines, ekonomines ir kultūrinės, tokias kaip skurdas, atskyrimas ar diskriminacija,⁴⁷ - t.y. bendražmogiškas problemas.

Vertinant Europos žmogaus teisių konvencijos tinkamumą ginti vaiko teises, svarbus yra Europos Žmogaus Teisių Teismo⁴⁸ kaip Konvencijos kontrolės institucijos vaidmuo. Jo kuriamos precedentinės teisės dėka yra įgyvendinamas efektyvus suteiktų teisių užtikrinimas, o pati Konvencija yra pripažįstama kaip vienas sėkmingiausių žmogaus teisių įgyvendinimo mechanizmų. Interpretuodamas Konvenciją Teismas remiasi „gyvo organizmo“ (ang. *living instrument*),⁴⁹ valstybių vertinimo laisvės (ang. *margin of appreciation*)⁵⁰ doktrinomis, papildytais proporcingumo, efektyvios apsaugos, valstybės pozityvių pareigų principais, teleologiniu aiškinimu bei nuorodomis į kitus tarptautinius dokumentus.⁵¹ Tai sąlygoja faktą, kad nepaisant Konvencijoje *expressis verbis* įtvirtintų vaiko teisių trūkumo, šis tarptautinis dokumentas vaidina lemiamą vaidmenį maksimizuojant vaiko teisių apsaugą. Nors Teismo (iki 11 Protokolo įsigaliojimo ir Komisijos) sprendimai neturi *res judicata* galios, tačiau jie sukuria precedentą, kurio negali ignoruoti valstybės. Konvencijos mechanizmo įtaka pasižymi ir tuo, kad jo veikimas yra pagrįstas ne tik horizontalia (valstybė *vis-a-vis* valstybė), bet ir vertikalioji schema (valstybė *vis-a-vis* individas).⁵²

⁴⁵ European Court of Human Rights. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolu Nr. 11 su papildomais protokolais Nr. 4, 6 ir 7 [interaktyvus]. 14 straipsnis. [žiūrėta 2009 09 02]. <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/>>.

⁴⁶ Gomien D. *Short Guide to the European Convention on Human Rights*. Council of Europe, 2002. P. 7-8.

⁴⁷ Council of Europe. 28th Conference of European Ministers of Justice [interaktyvus]. [žiūrėta 2009 09 02]. <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/minjust/mju28/default_en.asp>.

⁴⁸ Iš pradžių, siekiant užtikrinti Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių įgyvendinimą, buvo įsteigtos trys institucijos: Europos žmogaus teisių komisija, Europos Žmogaus Teisių Teismas bei Europos Tarybos Ministrų komitetas, susidedantis iš valstybių Konvencijos dalyvių užsienio reikalų ministrų arba atstovų. Tačiau 1998 m. įsigaliojus Konvencijos 11-ajam protokolui buvo įsteigtas vienas nuolat veikiantis Europos Žmogaus Teisių Teismas.

⁴⁹ Mowbray A. The Creativity of the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*. 2005, 5:1: 57-79. P. 60-72.

⁵⁰ A. O'Donnell T. The Margin of Appreciation Doctrine: Standards in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *Human Rights Quarterly*. 1982, 4: 474-495. P. 475-479.

⁵¹ Kilkelly U. *The Child and the European Convention on Human Rights*. Dartmouth: Ashgate, 1999. P. 6-17.

⁵² Jočienė D., 2001. P.56.

Didžiulę reikšmę Konvencijoje įtvirtintų nuostatų aiškinimui turi EŽTT suformuluota ir išvystyta „gyvo organizmo“ doktrina, kuria yra grindžiami Teismo sprendimai. Būtent dėl šios doktrinos Teismo jurisprudencija yra ne *stare decisis*, o atitinka gyvą *hic et nunc* teisę.

Pirmą kartą „gyvo organizmo“ doktrina buvo suformuluota 1978 m. vienoje pirmųjų su vaikais susijusių bylų - *Tyrer v. The United Kingdom*. Joje buvo svarstoma, ar nepilnamečiui įvykdyta kūno bausmė nepažeidžia Konvencijos 3 straipsnio nuostatų. Teismas nustatė ne tik Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą, bet ir pabrėžė, kad „Konvencija yra „gyvas organizmas“, ir turi būti interpretuojama atsižvelgiant į šių dienų sąlygas“.⁵³ Šia Teismo suformuluota doktrina akcentuojama, kad Konvencija turi būti suprantama ir aiškinama atitinkamai su jos taikymo metu egzistuojančia teisine ir socialine tikrove. Tik esat dinamiškai ir nuolat evoliucionuojančiai jurisprudencijai, yra garantuojama efektyvi žmogaus teisių apsauga. Tai Teismas patvirtino kitoje, *Christine Goodwin v. The United Kingdom* byloje, kur pasisakė, jog jis „nėra formaliai įpareigotas laikytis savo ankstesnių sprendimų, tačiau norint užtikrinti teisinį tikrumą, išankstinį numatomumą bei lygybę prieš įstatymą, vėlesni sprendimai neturėtų, be pateisinamos priežasties, skirtis nuo precedentų, nustatytų ankstesnėse bylose. Kadangi Konvencija pirmiausia yra žmogaus teisių apsaugos sistema, Teismas turi atsižvelgti į kintančias sąlygas tiek Šalyje atsakovėje, tiek visose Susitariančiose Šalyse bendrai ir reaguoti į besivystančių sąlygų konvergenciją į bendrą standartą, kurio turi būti siekiama. Nepaprastai svarbu yra tai, kad Konvencija yra aiškinama ir taikoma tokiu būdu, kuris padaro joje įtvirtintas teises praktinėmis ir veiksmingomis, o ne teorinėmis ir iliuzinėmis. Jeigu Teismas nesugebėtų išlaikyti tokio dinamiško ir besivystančio požiūrio, iškiltų kliūtys tolimesnių reformų arba tobulėjimui atsiradimui. Todėl Teismas siūlo įvertinti padėtį atsižvelgiant ne tik į tai, kas vyksta Susitariančiosios šalies viduje, net ir už jos sienų.“⁵⁴ Teismas aiškiai pabrėžė, kad kuomet kalbama apie Konvencijoje įtvirtintų standartų taikymą, jis yra linkęs žvelgti daug giliau nei Konvencijos tekstas.

Tokiai Teismo pozicijai pritaria ir EŽTT teisėja Isabelle Berro-Lefèvre, kuri, kalbėdama apie vaikų galimybes apginti savo teises remiantis Konvencija, pabrėžė, kad „turi būti daroma viskas tam, kad vaikai galėtų naudotis visomis Konvencijos ir jos protokolų garantuojamomis teisėmis lygiai tai pat ir tokia pačia apimtimi kaip ir suaugusieji“.⁵⁵ Todėl yra ypač svarbu akcentuoti būtent *galimybę* vaikams naudotis jų teisėmis - viena iš tokių galimybių yra Teismo prieinamumas nepilnamečiams.

„Prieinamumo“ sąvoka nėra traktuojama siaurai, tik kaip pareiškimo formos užpildymas ir nusiuntimas Teismui. Reali galimybė *naudotis* savo teisėmis (nesvarbu ar tai daroma tiesiogiai,

⁵³ *Tyrer v. United Kingdom*, 25 April 1978, §31, A 26.

⁵⁴ *Christine Goodwin v. The United Kingdom*, no. 28957/95, §74-75, ECHR 2002-VI.

⁵⁵ International justice for children, p. 69.

ar per savo tėvus, įstatyminius atstovus ar nevyriausybinės organizacijas) atsiranda tuomet, kai yra pagrindas, kuriuo tą prašymą galima užpildyti, todėl nagrinėjant Teismo prieinamumą, svarbus dėmesys skiriamas ne tik tam, kad vaikai galėtų patys užpildyti ir paduoti skundus (turint omeny, kad vienas iš pareiškimo priimtinumą kriterijų yra visų teisinių priemonių išnaudojimas savo valstybėse, tai ne visiškai yra įmanoma), bet minimos galimybės įtvirtinimui pačioje Konvencijoje.⁵⁶

Konvencija kaip tarptautinė sutartis turi taikymo sferą, kurią nulemia valstybių prisiimtų įsipareigojimų turinys, apibūdinamas atitinkamais taikymo aspektais, pirmiausia laiko, teritorijos ir asmenų atžvilgiu.⁵⁷ Konvencijos 1 straipsnyje įtvirtinama, jog „Aukščiau susitariančios šalys garantuoja kiekvienam jos jurisdikcijoje esančiam asmeniui teises ir laisves, apibrėžtas šios Konvencijos I skyriuje“ – t.y. yra numatoma Konvencijoje apibrėžtų teisių galiojimo sfera asmenų (*ratione personae*), vietos (*ratione loci*) bei dalyko (*ratione materiae*) atžvilgiu. Šia nuostata praplečiamas subjektų, kuriems turi būti garantuojamos Konvencijos teisės ir laisvės, ratas. Valstybė turi užtikrinti šias teises ne tik savo piliečiams, bet ir užsieniečiams, asmenims be pilietybės, neveiksniams asmenims, vaikams bei kitiems, teisėtai jos teritorijoje esantiems asmenims, - t.y. visiems asmenims, patenkantiems į valstybės realią jurisdikciją. Nagrinėjant vaiko teisių apsaugos remiantis Konvencija klausimus, galimybė taikyti Konvenciją vaikų atžvilgiu bus žvelgiama per *ratione personae* (tinkamo subjekto) kriterijų.

Konvencijos 1 straipsnio nuostatą reikėtų aiškinti ir kartu su Konvencijos 14 straipsniu, draudžiančiu diskriminaciją, kuriame sakoma, kad „naudojimasis šioje Konvencijoje pripažintomis teisėmis ir laisvėmis yra užtikrinamas nepriklausomai nuo asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais“. Nors šiame sąrašė nerasime tiesiogiai įvardintos diskriminacijos pagal amžių, tačiau nuorodą į „kitu pagrindu“ draudžiamą diskriminaciją atkleidžia, kad šis sąrašas nėra baigtinis. Be to, pažymėtina, kad platus šiame straipsnyje įtvirtintas diskriminacijos draudimo pagrindų spektras atveria kelią plečiamai šio straipsnio interpretacijai. Teismas savo praktikoje šį straipsnį taiko vaiko naudai.⁵⁸ *Belgian Linguistics* byloje buvo nuspręsta, kad nors valstybė nėra įpareigota sukurti kažkokią konkrečią švietimo sistemą, tačiau, jeigu ji pasirenka tai padaryti, tokia sistema negali būti diskriminuojanti.⁵⁹ Toks straipsnio aiškinimas gali būti pritaikytas ne tik kalbos vartojimo

⁵⁶ Konvencijos 34 straipsnis įtvirtina, kad „kiekvienas fizinis asmuo, nevyriausybinės organizacijos ar grupės asmenų, teigiantys, kad jie yra vienas iš Aukštųjų Susitariančių Šalių padaryto Konvencijoje ir jos protokoluose įtvirtintų teisių pažeidimo auka, gali pateikti Teismui individualią petiją. Aukštosios Susitariančiosios Šalys įsipareigoja niekaip netrukdyti veiksmingai pasinaudoti šia teise“.

⁵⁷ Jočienė D., p. 34.

⁵⁸ Van Dijk P., Van Hoof G.H.J. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. The Netherlands: Kluwer law international, 1998. P. 710-730.

⁵⁹ Case „Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium“ v. *Belgium (merits)*, 23 July 1968, A 6. Nurodo Kilkelly U., *The Child and The European Convention on Human Rights*, p. 4-6.

rėmuose, tačiau atverti kelią tam, kad ir kiti vaikai (pvz., su fiziologiniais ar psichologiniais trūkumais) nebūtų diskriminuojami. Kadangi šis straipsnis nėra taikomas atskirai, o tik sąveikoje su kitais Konvencijos straipsniais, U. Kilkelly nuomone, būtent tai ir atlieka svarbų vaidmenį tikrinant, ar atitinkama Konvencijos nuostata nebuvo pažeista ne tik savo rėmuose, bet ir vienu iš diskriminacijos draudimo pagrindų, kas savaime praplečia Konvencijos vaikams užtikrinamą apsaugą.⁶⁰ Šiame kontekste, kalbant apie vaiko galimybę ne tik pasinaudoti savo teisėmis, bet ir jas apginti, svarbus yra ir Konvencijos 34 straipsnis, nustatantis, kad „kiekvienas fizinis asmuo, nevyriausybinių organizacijų ar grupių asmenų, teigiantys, kad jie yra vienas iš Aukštųjų Susitariančių Šalių padaryto Konvencijoje ir jos protokoluose įtvirtintų teisių pažeidimo auka, gali pateikti Teismui individualią peticiją“.⁶¹ Šis straipsnis suteikia galimybę asmenims tiesiogiai kreiptis į Teismą.

Konvencijos 34 straipsnio nuoroda į *kiekvieno asmens*, tvirtinančio, kad jis yra Konvencijos pripažintų teisių pažeidimų auka, teisę kreiptis į Teismą, aiškiai parodo, kad ši teisė nėra apribojama jokiais amžiaus ar veiksnio rėmais. Nors dažnai yra konstatuojama, kad vaikai savo teisėmis gali naudotis tik, kai yra pasiekiamas tam tikras nustatytas amžius (paprastai pilnametystė), tačiau pagal Europos žmogaus teisių konvenciją, teisinis statusas nelemia galimybės kreiptis į Teismą. Vadinasi, vaikai taip pat gali kreiptis į Teismą, net ir tuo atveju, kai jų valstybės vidaus teisės normos nesuteikia jiems teisės pradėti teisinius procesus.⁶² Turint omeny, kad plačiausiai vaikų atžvilgiu yra taikomas Konvencijos 8 straipsnis, nenuostabu, kad dažniausiai su peticijomis į Teismą kreipiasi vaikų tėvai, veikiantys už save ir už savo vaikus. Nusikaltimus padariusių nepilnamečių atvejais dėl Konvencijos 6 ar 5 straipsnių pažeidimų dažniausiai į Teismą kreipiasi juos atstovaujantys advokatai. Tačiau 2007 m. Europos teisingumo ministrų konferencijoje, skirtoje aptarti tarptautinio teisingumo prieinamumą vaikams,⁶³ yra nurodomi atvejai, kuomet patys vaikai, būdami nusikaltimų aukomis arba pažeidėjais, teigiančiais, kad su jais buvo neteisingai elgiamasi, tiesiogiai kreipėsi į Teismą.⁶⁴

⁶⁰ Kilkelly U. *The Child and The European Convention on Human Rights*, *ibid*.

⁶¹ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolu Nr. 11 su papildomais protokolais Nr. 4, 6 ir 7 [interaktyvus]. 34 straipsnis. [žiūrėta 2009-09-02].

<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/>.

⁶² Council of Europe. 28th Conference of European Ministers of Justice [interaktyvus]. *28th Conference of European Ministers of Justice* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-02].

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/minjust/mju28/default_en.asp.

⁶³ Council of Europe. 28th Conference of European Ministers of Justice [interaktyvus]. *28th Conference of European Ministers of Justice* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-02].

http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/minjust/mju28/default_en.asp.

⁶⁴ Vienoje iš pirmųjų su vaikų teisių remiantis Konvencija apsauga susijusių bylų dėl Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo, t.y. dėl kūno bausmės įvykdymo, Teismui peticiją padavė penkiolikmetis Anthony Tyrer (*Tyrer v. United Kingdom* byloje), teigdamas, kad patyrė kankinančią ir jo orumą žeminančią elgesį. Nepilnamečių Naim Bouamar (*Bouamar v. Belgium* byloje), Selcuk (*Selcuk v. Turkey* byloje) ir D.G. (*D.G. v. Ireland* byloje) skundai buvo susiję su nepilnamečių suėmimu bei laikymu suaugusiems skirtose laisvės atėmimo vietose bei, kai kuriais atvejais, nepagrįstai ilgą laiką tarpą. Taip pat, Teismas nagrinėjo skundus iš jaunuolių, kurie tapo nusikaltimų aukomis, pvz., seksualiai išnaudojami vaikai, vaikai su kuriais blogai elgiamasi, vaikai tapę nelegalia darbo jėga (*M.C. v. Bulgaria, Aydın v. Turkey, A. v. United Kingdom, Siliadin v. France* bylose). Buvo gauta skundų ir iš deportuotų, ar laukiančių deportavimo ir laikomų valstybės pasienyje nepilnamečių imigrantų, teigiančių, kad buvo pažeistos

Teisėja Isabelle Berro-Lefevre, pabrėžė, kad dėl Teismo Konvencijos 34 straipsnio interpretacijos sąlygos, kuriomis priimamos individualios peticijos, nebūtinai turi atitikti nacionalinius *locus standi* kriterijus.⁶⁵ Kaip pavyzdį teisėja nurodo Teismo sprendimą *Scozzari and Giunta v. Italy* byloje, kurioje buvo nuspręsta, kad motina, kuriai buvo atimtos jos motinystės teisės, būdama biologine vaikų motina turėjo teisę pateikti peticiją Teismui, siekdama apginti jų interesus. Tokią nuostatą Teismas dar labiau išplėtojo *Giusto-Bornacin v. Italy* byloje, kur konstatavo, kad per daug varžantis ar per daug formalus požiūris į vaiko atstovavimą Konvencijos institucijose turi būti vengiamas. Svarbiausia atkreipti dėmesį į ryšius, siejančius vaiką ir jo atstovą, pareiškimo dalyką ir tikslą bei bet kokius galimus interesų konfliktus.⁶⁶

Kaip galima matyti, pati Konvencija nedaro jokių skirtumų tarp teisių turėtojų, kuriems reikia apsaugos. Tačiau tam, kad Konvencijoje įtvirtintų žmogaus teisių garantijos labiausiai pažeidžiamiems asmenims, ypač vaikams, neliktų fiktyvios, reikalinga ne tik pačių asmenų kompetencija ir galimybė jas apginti, bet ir kitų juos supančių individų pagalba. Teisėja Lefèvre yra pabrėžusi, kad vis tik galima pastebėti tos galimybės trūkumus. Didžiausiu iš jų įvardijama informacijos tiek suaugusiems, tiek patiems vaikams apie tai, kokias teises užtikrina jiems Konvencija ir kaip jas galima apginti, stoka.⁶⁷ Tačiau, net ir esant tam tikriems trūkumams, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika rodo, kad ši Konvencija gali būti efektyviai panaudota, siekiant apsaugoti vaiko teises.

Apibendrinant reikėtų akcentuoti, jog pripažįstant vaiko teises sudėtine žmogaus teisių sistemos dalimi, kalbėti apie jų apsaugą, paliekant Europos žmogaus teisių konvenciją nuošalyje, yra klaidinga. Konvencijos nuostatos garantuoja joje įtvirtintų teisių apsaugą *kiekvienam* valstybės Konvencijos dalyvės jurisdikcijai priklausančiam asmeniui, pripažįstant kiekvieną lygiaverčiu: 1) Konvencijoje įtvirtinama galimybė kiekvienam asmeniui, manančiam, kad jis yra Konvencijos garantuojamų teisių pažeidimų auka, kreiptis į EŽTT, o 2) kiekviena valstybė įpareigojama nekliudyti tokiems asmenims ginti savo pažeistas teises. Tai kartu su EŽTT praktika įrodo ne tik tai, kad Europos žmogaus teisių konvencija yra vaiko teises ginantis dokumentas, bet ir tai, kad ir vaikai gali naudotis jų teises užtikrinančiu mechanizmu.

jų teisės į šeimos gyvenimo gerbimą bei teisę į laisvę ir saugumą.

⁶⁵ International justice for children, p. 71.

⁶⁶ Council of Europe. 28th Conference of European Ministers of Justice [interaktyvus]. *28th Conference of European Ministers of Justice* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-02].

<http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/minjust/mju28/default_en.asp>.

⁶⁷ *Ibid.*

II. KAI KURIŲ VAIKO TEISIŲ UŽTIKRINIMAS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO JURISPRUDENCIJOJE

2.1. Kankinimo, nežmoniško ar žmogaus orumą žeminančio elgesio uždraudimas

Viena svarbiausių, turinčių būti užtikrintų vaikams absoliučiu lygmeniu, teisių yra vaiko teisė į apsaugą nuo žiauraus elgesio, bet kokio fizinio ar psichologinio smurto ar kitokio nežmoniško elgesio. Konvencijos 3 straipsnyje yra įtvirtinama: „niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį žmogaus orumą elgesį ar būti tokiu būdu baudžiamas“. Šia nuostata nustatomas *absolutus*, bet kokių kankinimą sudarančių veikų valstybės viduje draudimas ir numatoma valstybės pareiga imtis prevencinių priemonių, o nusikaltimui įvykus, imtis efektyvaus tyrimo.⁶⁸ Deja, EŽTT praktika atskleidžia, kad valstybės Konvencijos dalyvės daugeliu atveju nesilaikė savo pareigos užtikrinti, kad jų jurisdikcijoje esantys vaikai netaptų kankinančio, nežmoniško ar orumą žeminančio elgesio aukomis. Toks elgesys dažniausiai pasireiškė kūno bausmių taikymu vaikams tiek auklėjimo institucijose, tiek namuose, teisėsaugos institucijų nesugebėjimu efektyviai atlikti nusikaltimų tyrimo bei įstatymų spragomis, kliudančiomis efektyviai apginti nukentėjusįjį.

EŽTT praktikoje kankinantis, nežmoniškas ar žmogaus orumą žeminantis elgesys dažniausiai buvo pripažįstamas keliose sferose: 1) įkalinimo ar sulaikymo vietose - policijos fizinė prievarta prieš sulaikytus asmenis, sulaikymo sąlygos (žmonių perkrovimas kameroje, izoliavimas ir kt.), 2) mokyklose, auklėjimo institucijose - kūno bausmės atliekamos vaikams, 3) specializuotose sveikatos įstaigose - tinkamo gydymo stoka psichinių sutrikimų turintiems sulaikytiems asmenims. Taip pat kankinimu buvo pripažįstama ir ekstradicija ar išsiuntimas į tą šalį, kurioje žmogui gresia žiaurus elgesys ar susidorojimas.⁶⁹ Konvencijos 3 straipsnis yra tiesiogiai sietinas su asmens orumo ir jo kūno neliečiamumo principais. Jame pateikiamas kankinimo, žiauraus ir nežmoniško elgesio bei baudimo draudimo sąvokų junginys. Jos apima įvairių situacijų spektrą, kuomet EŽTT, vertindamas šio straipsnio pažeidimo galimybę, turi *ad hoc* įvertinti visas bylos aplinkybes, nukentėjusiojo amžių, lytį, sveikatos būklę, kultūrinės nuostatos bei jam sukeltas fizines bei psichologines pasekmes ir nustatyti, ar atitinkamas elgesys nukentėjusiojo atžvilgiu pasiekė tokį minimalų žiaurumo laipsnį, kuomet jį galima prilyginti kankinimui, ar elgesys buvo nežmoniškas ar orumą žeminantis.⁷⁰

⁶⁸ Drakštas R., Valutyte R. Kankinimo samprata tarptautinėje teisėje. *Teisė*. 2009, 71: 7-25, p. 11.

⁶⁹ Gomien D., p. 10-13.

⁷⁰ Reikėtų pažymėti, kad 1984 m. Konvencijoje prieš kankinimą 1 straipsnyje yra pateikiama kankinimo sąvoka. Pripažįstama, kad kankinimas yra bet koks veiksmas, kuriuo asmeniui tyčia sukeliama stiprus fizinis ar psichinis skausmas arba kančia siekiant išgauti iš jo ar trečiojo asmens informaciją arba prisipažinimą, nubausti jį už kokį nors veiksma, kurį jis arba trečiasis asmuo įvykdė ar yra įtariamas jį įvykdęs, arba įbauginti ar priversti jį arba trečiąjį asmenį ką nors padaryti, arba dėl bet kurios

Vaikų atžvilgiu šis aspektas yra ypač svarbus. Byloje *Ireland v. UK*⁷¹ Teismas pasisakė, kad minimalus žiaurumo laipsnio nustatymas gali priklausyti ne tik nuo atlikto veiksmo intensyvumo, bet ir nuo aukos lyties, amžiaus ar sveikatos būklės. Minimalaus žiaurumo lygio samprata ypatingai varijuoja bylose, susijusiose su kūno bausmėmis, skiriamomis mokyklose, sulaikymo įstaigose, netgi šeimoje. Viena iš pagrindinių problemų, išlikusių iki šių dienų Europoje, yra vaiko baudymas kūno bausmėmis.⁷² EŽTT praktikos apžvalgoje B. Dohrn pastebi, kad bylų, susijusių su kankinančiu, žiauriu, nežmonišku ar žmogaus orumą žeminančiu elgesiu prieš vaikus, diapazonas yra platus. Bylas, susijusias su smurtu prieš vaikus, ji suskirstė į keletą grupių: 1) bylos, kylančios iš kūno bausmių vykdymo valstybėje, 2) bylos, susijusios su neveiksmingu išžagavimo bylų tyrimu, 3) bylos susijusios su vaiko apleidimu. Anot jos, dinamiškiausia ir gausiausia EŽTT praktikoje pasitaikančią Konvencijos 3 straipsnio pažeidimų grupę (vaikų atžvilgiu) sudaro kūno bausmių taikymas.⁷³

Pirmojoje iš tokių bylų, *Tyrer vs. The United Kingdom*, penkiolikmečiui berniukui už muštynes mokykloje buvo skirta trijų rykščių kirčių bausmė. Teismas nustatydamas Konvencijos 3 straipsnio pažeidimus, atsižvelgė ne tik į tai, ar buvo pasiektas minimalus žiaurumo lygis fizinio poveikio prasme, bet taip pat ir į pažeminimo lygį. Atsižvelgiant į tai, kad bausmė buvo atlikta visiškai nepažįstamo asmens (policijos konsteblio), numovus berniukui kelnes, bei tai kad bausmė buvo vykdoma berniuko tėvo akivaizdoje, Teismo nuomone, suformavo pakankamą pagrindą laikyti bausmės vykdymą kaip vaiko orumo pažeminimą. Teismas konstatavo: „su juo buvo elgiama kaip su objektu, esančiu valdžios galioje, o tai sąlygojo Konvencijos 3 straipsniu ginamų vertybių - orumo ir kūno neliečiamumo – pažeidimą“.⁷⁴ Toks Teismo sprendimas, kuomet akcentuojamas ne pats minimalaus žiaurumo laipsnio pasiekimo faktas, o atkreipiamas dėmesys į psichologinį aspektą – pažeminimą, leido vėlesnėse panašaus pobūdžio bylose bausmės skyrimą viešose institucijose pripažinti kaip Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą *per se*.

Teismo praktikai evoliucionuojant, buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad vaikas turi būti apsaugotas ne tik nuo valdžios institucijų veiksmų, bet taip pat turi jaustis saugus ir šeimoje.

kokių nors diskriminavimų grindžiamos priežasties, kai tokį skausmą ar kančią sukelia viešosios valdžios pareigūnas ar kitas oficialias pareigas einantis asmuo arba kai jis sukeliama jam kurstant arba sutinkant ar jo tyliu pritarimu. Savo ruožtu EŽTK 3 straipsnis uždraudžia ne tik kankinimą ir baudimą, bet ir bet kokias nežmoniškas, žmogaus orumą žeminančias elgesio formas. Teismas, skirtingumą tarp šių skirtingų elgesio formų nustato pagal asmens kančios intensyvumą. Tam, kad elgesys su asmeniu būtų pripažintas kankinančiu, jis turi atitikti tam tikrą minimalaus žiaurumo laipsnį, priklausančią nuo bylos aplinkybių.

⁷¹ *Ireland v. The United Kingdom*, 18 January 1978, §162-164, A25.

⁷² Bylos *Tyrer v. The United Kingdom*, *Campbell and Cosans v. The United Kingdom*; *Costello-Roberts v. The United Kingdom*; *A. vs United Kingdom* ir kt.

⁷³ Dohrn B. Something's happening here: children and human rights jurisprudence in two international courts. *Nevada Law Journal* [interaktyvus]. 2006, Spring [žiūrėta 2008-12-29].

<http://international.westlaw.com/result/default.wl?method=WIN&fn=top&origin=Search&mt=126&rtdb=CLID_DB36436355232611&db=WORLD-JLR&fmqv=s&sri=14&query=CHILD+ECHR&cfid=1&action=Search&vr=2.0&sv=Split&ifm=NotSet&rs=WLIN9.11&service=Search&rft=CLID_ORYRLT90295385232611&ssrc=100&srch=TRUE&rp=%2fWelcome%2f126%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&rfti=1&eq=Welcome%2f126>.

⁷⁴ *Tyrer v. The United Kingdom*, 25 April 1978, §33, A 26.

Šiame Konvencijos straipsnyje įtvirtintos pareigos imtos taikyti ir privačių asmenų atžvilgiu. *A v. The United Kingdom*⁷⁵ byloje buvo padarytas reikšmingas pokytis Konvencijos taikymui. Šios bylos sprendimu Teismas pripažino pozityvias valstybės pareigas horizontaliojoje žmogaus teisių apsaugos dimensijoje – valstybė privalo apsaugoti individo teises ir nuo privačių subjektų kėsinosi.⁷⁶ Devynerių metų pareiškėjas pateikė pareiškimą dėl Konvencijos 3 ir 8 straipsnių pažeidimų, teigdamas, kad valstybė nesugebėjo apsaugoti jo nuo mušimų, kuriuos patirdavo namuose nuo savo patėvio. Nors patėvis buvo sulaikytas ir apkaltintas mušimu, tačiau vėliau šeimos teisme buvo išteisintas, kadangi toks elgesys pagal Anglijos teisę buvo laikomas pateisinamu nubaudimu (ang. „*reasonable chastisement*“), turinčiu auklėjamąjį tikslą. Nagrinėjant ši skundą pagrindinis klausimas buvo iškeltas, ar valstybė turi atsakyti už privataus asmens veiksmus.⁷⁷ Atsakydamas į šį klausimą, Teismas vadovavosi EŽTK 1 straipsniu, reikalaujančiu, kad valstybė turi imtis visų efektyvių priemonių, kad *kiekvienas* jos jurisdikcijoje esantis asmuo būtų apsaugotas nuo kankinančio, nežmoniško, jo orumą žeminančio elgesio ar nubaudimo. Šios taisyklės reikalaujama laikytis ir tais atvejais, kuomet kenčiama nuo privačių asmenų veiksmų, t.y. dėl savo pažeidžiamumo vaikai yra ypatinga visuomenės grupė, todėl jiems reikalinga efektyvi valstybės apsauga ne tik už šeimos ribų, bet ir joje. Todėl buvo pripažinta, kad Anglijos įstatymai šios apsaugos neužtikrino Konvencijos 3 straipsnio prasme, o valstybė pažeidė savo pozityvią pareigą apginti vaiką nuo bet kokio smurto.

Tie patys principai, *mutatis mutandis*, buvo taikomi ir *Z and Others v. United Kingdom* byloje, kurioje socialinių tarnybų aplaidumas ir pasyvumas lėmė Konvencijos 3 straipsnio pažeidimus. Socialinės tarnybos žinojo apie tai, kokia prasta ir dramatiška padėtis yra šeimoje, kurioje augo penki vaikai: namuose buvo baisios sanitarinės sąlygos, buvo žinoma apie fizinio smurto prieš vaikus apraiškas ir jų palikimą be priežiūros, vaikai kentė nuo daugybės psichinių ir elgsenos sutrikimų. Tačiau ištisus penkerius metus tarnybos nesiėmė jokių priemonių, kad vaikais būtų atitinkamai pasirūpinta. Toks socialinių tarnybų neveikimas Teismo buvo pripažintas kaip nežmoniškas ir žmogaus orumą žeminantis elgesys, kadangi jos buvo pilnai informuotos apie tai, kokiomis sąlygomis gyvena vaikai.⁷⁸ Teismas savo sprendimą grindė, *mutatis mutandis*, *Osman*⁷⁹ bylos sprendime įtvirtintais principais. Joje buvo pasakyta, kad nors valstybės pareigos imtis visų apsaugos priemonių negali peržengti šeimos gyvenimo gerbimo ribų, tačiau negalima pateisinti tokio valdžios elgesio, kuomet per ketverius metus valstybės institucijos nesiėmė nieko, kad pagerintų vaikų situaciją namuose ir apsaugotų Konvencijos 3

⁷⁵ *A. v. The United Kingdom*, no. 25599/94, §19-24, ECHR 1998-VI.

⁷⁶ Sagatys G. Vaiko nepriežiūra ir smurtas šeimoje: naujos Europos žmogaus teisių konvencijos taikymo galimybės. *Justitia*. 2005, Nr. 4 (58): 11-22, p. 12.

⁷⁷ Tiksliau tariant, iškilo klausimas ar valstybė turi teisę kištis į šeimos gyvenimą ir ar tokiais veiksmais ji neperžengtų jai suteiktų veikimo laisvės ribų, kurios yra ribojamos pagal Konvencijos 8 straipsnio 2 dalį.

⁷⁸ *Z. And the Others v. The United Kingdom*[GC], no. 29392/95, §9-49, ECHR 2001-V.

⁷⁹ *Osman v. The United Kingdom*[GC], no. 23452/94, §115-116, ECHR 1998-VIII.

straipsniu jiems garantuojamas teises. Nors konfliktas tarp vaiko teisių užtikrinimo ir šeimos gyvenimo gerbimo yra akivaizdus, o valdžios vengimas kištis į šeimos gyvenimą gali būti suprantamas, tačiau šiuo atveju buvo laikoma, kad valstybė nesilaikė savo pozityvios pareigos, kylančios iš Konvencijos 3 straipsnio.

B. Dohrn taip pat išskiria bylas, kuriose nustatytas valstybių institucijų neveikimas žaginimo bylose buvo prilygintas kankinimui. Pvz., *Aydin v. Turkey* byloje pirmą kartą sulaikyto asmens išžaginimas, įvykdytas valstybės tarnautojo (policijos pareigūnų), buvo prilygintas kankinimui. Teismas pripažino, kad tokiam elgesiui negali būti taikomos jokios išimtys ar nukrypimai, net jei yra įtarimas, kad asmuo gali būti įtrauktas į teroristines ar kitas nusikalstamas veikas.⁸⁰ *M.C. v. Bulgaria* byloje, Teismas pasisakė, kad EŽTK reikalauja iš valstybės vykdyti įstatymus taip, kad už prievartavimus būtų baudžiama, o tokių bylų tyrimai turi būti atliekami efektyviai. Pagal Belgijos teisę patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn už išžaginimą buvo galima tik įrodžius pasipriešinimą, t.y. esant *de facto* smurto įrodymams. Teismas pripažino, kad tokiu reglamentavimu vaikai ir moterys lieka ypač pažeidžiami prievartavimams. Be to, buvo pabrėžta, kad toks teisės taikymas prievartavimo atvejais buvo nenuoseklus, kadangi galėjo apimti tik tuos atvejus, kuomet buvo panaudota didelė, pastebima jėga, tokiu būdu valstybei nesugebant įvykdyti savo pareigos užtikrinti moterų ir vaikų teisę į privataus gyvenimo apsaugą. Todėl tokios teisėje įtvirtintos nuostatos, kurios leidžia nesiimti visų veiksmų, kad būtų užtikrintas veiksmingas bylos tyrimas, kad visiems asmenims būtų užtikrinta pagarba į kūno neliečiamumą bei privataus gyvenimo gerbimą ir kad asmenys būtų apsaugoti nuo kankinančio ir žmogaus orumą žeminančio elgesio, buvo pripažintas pažeidžiančiu ne tik Konvencijos 8 straipsnį, bet ir Konvencijos 3 straipsnį.⁸¹

Prie šios bylų grupės reikėtų priskirti ir bylas, kuomet susiduriama su neveiksmingu bylų tyrimu, kai sulaikyti nepilnamečiai nusikaltimus padarę asmenys nukentėjo nuo pareigūnų veiksmų jų sulaikymo ar apklausos metu. Konvencijos 3 straipsnį pažeidžiančios bylos buvo susijusios su teisėsaugos institucijų veiksmais.⁸² *Assenov and Others v. Bulgaria* byloje Teismas išreiškė nuomonę, kad kuomet nepilnametis teigia, jog policijos pareigūnų atlikti veiksmai pažeidžia Konvencijos 3 straipsnio draudimą, valstybė privalo atlikti išsamų ir efektyvų oficialų tyrimą. Remdamasis tuo, kad efektyvaus oficialaus tyrimo trūkumas sąlygojo Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą, Teismas išsprendė nepilnamečiams kylantį sunkumą įrodyti, kad su jais buvo netinkamai elgiamasi. Teismas uždeda valstybei pozityvią pareigą efektyviai vadovauti tyrimui.⁸³ *O Okkali vs Turkey*⁸⁴ sprendime pripažindamas Konvencijos 3 straipsnio pažeidimus,

⁸⁰ *Aydin v. Turkey*[GC], 25 September 1997, §82-84, Reports 1997-VI.

⁸¹ *M.C. v. Bulgaria*, no. 39272/98, §148-167, ECHR 2003-XII.

⁸² International justice for children, p. 17-35.

⁸³ International justice for children, p. 17-35.

Teismas pasmerkė Turkijos teismų darbą, kuomet teisėjai interpretuodami ir taikydami savo valstybės vidaus teisę, vietoj to, kad parodytų, kad pareigūnų atlikti veiksmai jokių būdu negali būti toleruojami ir nusipelno bausmės, pasinaudojo savo diskrecija tam, kad sumažintų neteisėtų veiksmų pasekmes.

Atkreiptinas dėmesys, kad 2006 m. spalio 12 d. Teismo *Mubilazila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium* bylos sprendimu Konvencijos 3 straipsnio interpretavimas pakrypsta nauja linkme ir atveria kelią pripažinti Konvencijos 3 straipsnio pažeidimus imigracijos bylose.⁸⁵ 5 metų mergaitė pusantr mėnesio buvo laikoma Belgijos oro uosto tranzito centre kartu su visais suaugusiais deportavimo laukiančiais asmenimis (mergaitės motina tuo metu Kanadoje laukė pabėgėlio statuso patvirtinimo ir leidimo įsivežti mergaitę). Galiausiai, mergaitė buvo deportuota atgal į savo šalį be jokio lydinčio asmens, kur jos niekas nepasitiko ir kur ji praleido šešias valandas be niekieno priežiūros laukdama socialinių tarnybų atstovės. Teismas priimdamas sprendimą atkreipė dėmesį į mergaitės amžių, faktą, kad ji buvo nelegali imigrantė svetimoj šaly (dėdė, kuris įsivežė ją į Belgiją, neturėjo jokių jos dokumentų), likusi atskirta nuo savo šeimos narių. Remdamasis absoliučia EŽTK 3 straipsnio prigimtimi, Teismas konstatavo, kad Belgijos institucijos, ieškodamos sprendimo, privalėjo atkreipti dėmesį būtent į šiuos faktorius, kurie „yra daug svarbesni negu pareiškėjos kaip nelegalios imigrantės statusas“.⁸⁶ Belgijos valstybė, vykdydama savo pozityvias pareigas, privalėjo imtis visų reikiamų priemonių, kad, pirmiausiai, suteiktų mergaitei tinkamą priežiūrą ir apsaugą. Teismo nuomone, valstybės elgesys su mergaite parodė tokią žmogiškumo stoką, kad tai savaime pasiekė nežmoniško elgesio laipsnį, tuo pažeidžiant vaiko teises Konvencijos 3 straipsnio prasme.

Apibendrinant Teismo praktiką Konvencijos 3 straipsnio atžvilgiu, atkreiptinas dėmesys, kad absoliutus šio straipsnio pobūdis reiškia pasyvią vaiko teisę nebūti kankinamam ar pažemintam ir reikalauja aktyvių valstybės veiksmų vykdant savo pozityvias pareigas užtikrinti vaiko teisių apsaugą.

Siekdama užtikrinti vaikų teisių apsaugą remiantis šio straipsnio absoliučiu pobūdžiu, Europa Taryba siekia, kad bet kokios kūno bausmės būtų valstybių pasmerktos ir uždraudžiamos visa apimtimi. Žmogaus teisių komisaras T. Hammerbergeris savo pranešime yra pasakęs, kad „teisė nebūti mušamam, taip pat yra ir vaikų teisė“⁸⁷, todėl bet kokios kūno bausmės turėtų būti valstybių kriminalizuotos. Jo teigimu, ypač svarbu įtvirtinti bausmes už smurtą šeimoje, į ką buvo atkreiptas dėmesys jau *A. v. United Kingdom* byloje. Tačiau Europa nėra visiškai vieninga

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ *Mubilazila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium*, no. 13178/03, § 41-42, § 48-49, ECHR, unreported.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ Commissioner for human rights. The right not to be hit, also a child's right. *Commissioner's issue papers* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-30]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1237635&Site=CommDH&BackColorInternet=FEC65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679>>.

šiuo požiūriu. Žmogaus teisių komisaro 2008 m. duomenimis valstybės, kurios savo teisės aktais numatė kūno bausmių draudimą, yra: Austrija, Bulgarija, Kroatija, Kipras, Danija, Suomija, Vokietija, Graikija, Vengrija, Islandija, Latvija, Olandija, Norvegija, Portugalija, Rumunija, Ispanija, Švedija ir Ukraina. Valstybės, kurios *įsipareigojo* tokius teisės aktus sukurti: Čekija, Estija, Airija, Lietuva, Liuksemburgas, Slovakija ir Slovėnija.

Lietuvoje nagrinėjama problema nėra svetima. Galima išskirti keletą problemų:

1) Analizuojant LR teisinį reglamentavimą aptariamu klausimu, atkreiptinas dėmesys į LR BK nuostatas kriminalizuojant nusikaltimus žmogaus sveikatai.⁸⁸

1. LR BK135 straipsnis numato: „*tas, kas sužalojo ar susargdino žmogų, jeigu dėl to nukentėjęs asmuo neteko regos, klausos, kalbos, vaisingumo, nėštumo ar kitaip buvo sunkiai suluošintas (...) baudžiamas laisvės atėmimu iki dešimties metų*“. Antroje šio straipsnio dalyje kvalifikuota šio nusikaltimo sudėtimi laikoma: „*tas, sunkiai sužalojo ar susargdino 1) mažametį; (...) 3) savo motiną, tėvą ar vaiką baudžiamas laisvės atėmimu nuo dviejų iki dvylikos metų*“ (sutrumpinta ir pabraukta aut.).⁸⁹
2. LR BK 138 straipsnio pirmoje dalyje numatoma sankcija už nesunkų asmens sveikatos sutrikdymą. O antroje dalyje kvalifikuojanti nusikaltimo sudėtis yra analogiškai BK 135 straipsniui, t.y. kuomet nesunkiai sutrikdoma mažamečio ir kitų, straipsnio antroje dalyje nurodytų asmenų, sveikata.
3. LR BK 140 straipsmyje nustatoma, kad „*1. Tas, kas mušdamas ar kitaip smurtaudamas sukėlė žmogui fizinį skausmą ar nežymiai jį sužalojo ar trumpam susargdino, baudžiamas viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų. 2. Tas, kas šio straipsnio 1 dalyje nurodytą veiklą padarė mažamečiui arba kankindamas nukentėjusįjį asmenį, baudžiamas laisvės atėmimu iki dviejų metų.*“⁹⁰ (pabraukta aut.)

Galima matyti, kad BK nustatydamas atsakomybę už šių veikų padarymą tokiomis nuostatomis išskirtinai gina mažamečių asmenų grupę (t.y. nepilnamečių iki 14 metų), tuo tarpu likusi vaikų grupė (nepilnamečių nuo 14-18 metų) lieka priskirta bendrai žmonių grupei, išskyrus LR BK 135, 138 numatytus atvejus, kuomet asmuo sužaloja *savo* vaiką.⁹¹ Pagal šiuos straipsnius už 14 metų vaiko sužalojimą gali būti skirta griežtesnė sankcija, tačiau, pvz., už tokį patį 15-16

⁸⁸ Čia bus atkreipiamas dėmesys į sunkaus sveikatos sutrikdymo, nesunkaus sveikatos sutrikdymo ir fizinio skausmo sukėlimo bei nežymaus sveikatos sutrikdymo reglamentavimą (BK 135, 138, 140 straipsniai).

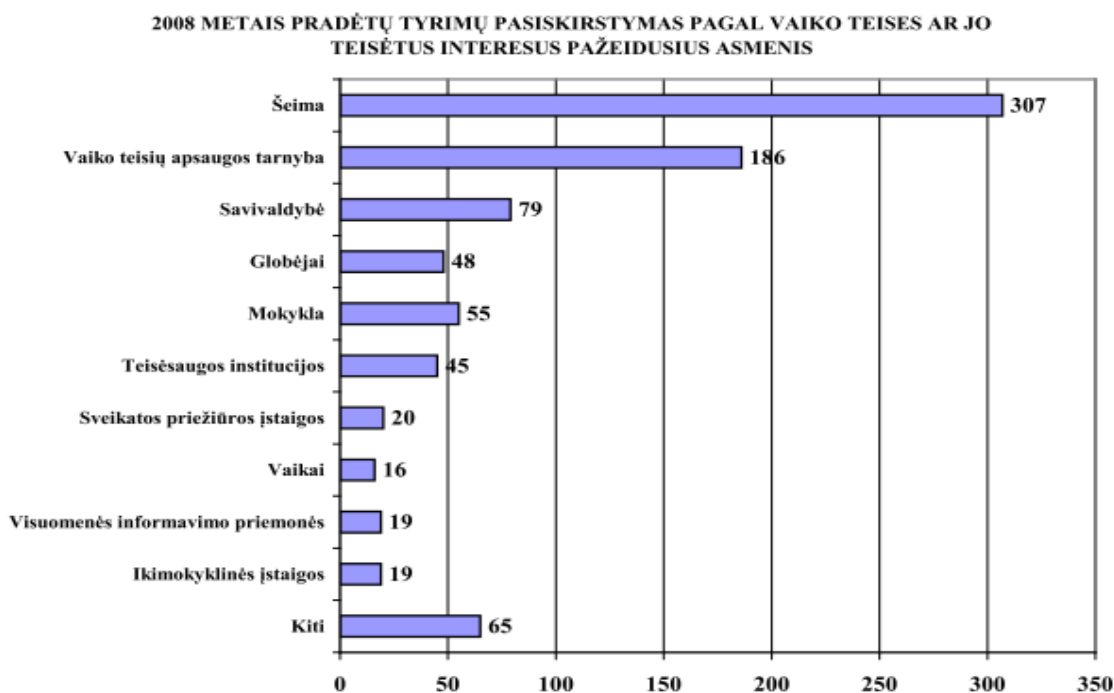
⁸⁹ Į kvalifikuotą LR BK 135 straipsnio nusikaltimo sudėtį įeina dvylika 2 dalyje išvardintų punktų, pagal kuriuos į jėina nusikaltimo padarymas: 1) mažamečiui; 2) bejėgiškos būklės žmogui; 3) savo motinai, tėvui ar vaikui; 4) nėščiai moteriai; 5) dviem ar daugiau žmonių; 6) kankinant ar kitaip itin žiauriai; 7) kitu žmonių gyvybei pavojingu būdu; 8) dėl chuliganiškų paskatų; 9) dėl savanaudiškų paskatų; 10) dėl nukentėjusio asmens tarnybos ar piliečio pareigų vykdymo; 11) siekiant nuslėpti kitą nusikaltimą; 12) siekiant įgyti nukentėjusio asmens organą ar audinį transplantavimui.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Nr. 89-2741. 135, 138, 140 straipsnio 1 ir 2 dalys.

⁹¹ Šiais atvejais kvalifikuotą baudžiamojo nusikaltimo sudėtį sudaro, jei sunkiai ar nežymiai sutrikdoma *nusikaltusio asmens* vaiko (t.y. visų asmenų iki 18 metų) sveikata.

metų vaiko sužalojimą griežtesnė atsakomybė netaikoma. Manytume, kad toks išskyrimas BK nėra tinkamas - asmenų grupė nuo 14-18 metų taip pat yra vaikai, kurie lygiai taip pat yra reikalingi didesnės valstybės apsaugos nuo sveikatos nusikaltimų jų atžvilgiu įvykdymo.

2) 2007- 2008 m. Žmogaus teisių stebėjimo instituto ataskaitoje atkepiamas dėmesys į smurto tarp bendraamžių, mokyklose bei šeimoje augimą.⁹² Tokia tendencija yra pastebėta ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos ataskaitoje. (žr. 1 lentelę)⁹³

1 lentelė. 2008 m. pradėtų tyrimų pasiskirstymas pagal vaiko teises ar jo teisėtus interesus pažeidusius asmenis

Tarp kontrolieriaus įstaigai žinomų smurto (fizinio, seksualinio, psichologinio) prieš vaikus atvejų dominuoja smurtas prieš vaikus šeimoje, mokykloje, globos įstaigose.⁹⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolierė pažymi, kad daugėja atvejų, kuomet patys vaikai pažeidžia kitų vaikų teises ir teisėtus interesus. Dažniausiai pasitaikanti vaikų prieš vaikus smurto forma – fizinis smurtas, tačiau pasitaiko ir psichologinio bei seksualinio smurto atvejų. Buvo pastebėta, kad lyginant 2007 (91) ir 2008 (142) metais gautų skundų bei pradėtų tyrimų dėl smurto prieš vaikus skaičius, pastebima, kad tokių atvejų daugėja. Remiantis šiais duomenimis, ataskaitoje yra konstatuojama, kad nėra užtikrinama vaiko teisė į apsaugą nuo smurto.⁹⁵

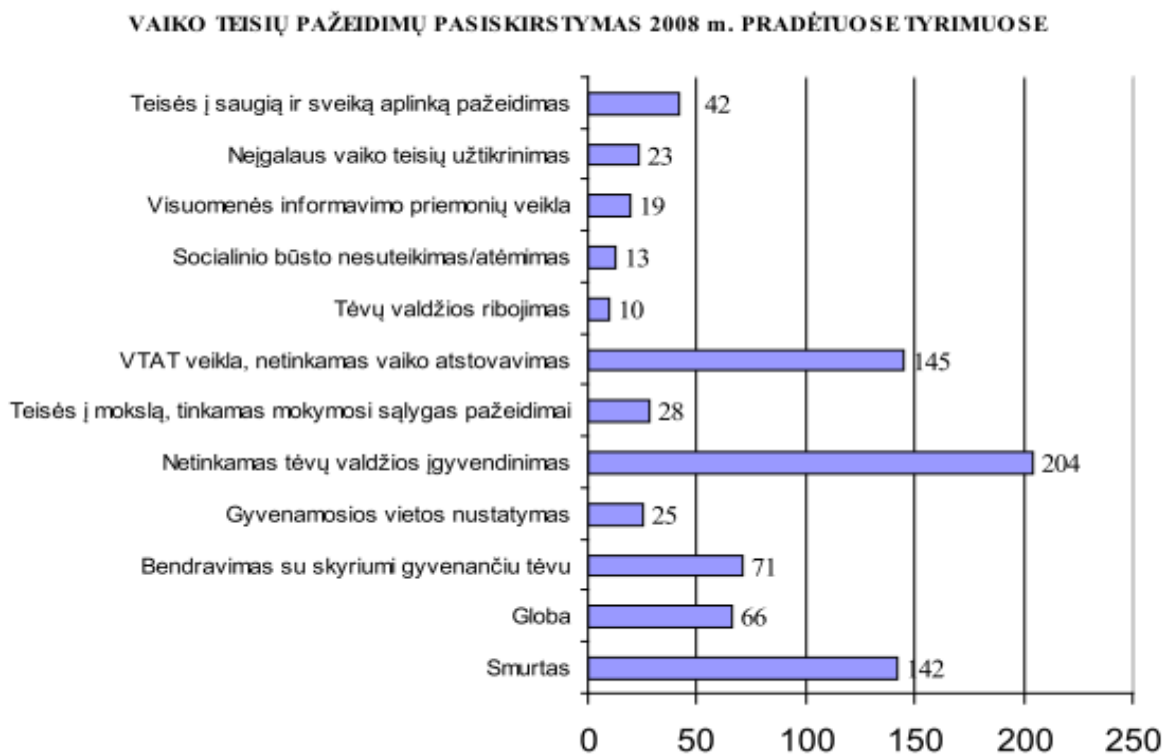
⁹² Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007-2008 apžvalga. Vilnius: “Eugrimas”, 2009.

⁹³ Analizuojant įstaigoje 2008 metais gautų skundų ir pradėtų tyrimų vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva duomenis, pastebėta, kad dažniausiai skundžiamasi dėl šeimoje (tėvų) pažeidžiamų vaiko teisių ir teisėtų interesų, taip pat dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrų), savivaldybių (jų administracijų, seniūnijų ir socialinių darbuotojų), mokyklų, globėjų (fizinų ir juridinių asmenų), teisėsaugos institucijų (policijos, teismų, prokuratūros, antstolių) veiklos, pažeidžiančios vaiko teises ar jo teisėtus interesus.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. 2008 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-30]. <<http://www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai?kalbId=1&sakId=5299>>.

⁹⁵ *Ibid.*

Nagrinėjant 2008 metais gautų skundų ir pradėtų tyrimų vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus iniciatyva duomenimis pagal vaiko teisių pažeidimų pobūdį, dažniausiai vaiko teisės pažeidžiamos tėvams netinkamai įgyvendinus savo valdžią.(žr. 2 lentelę).⁹⁶

2 lentelė. Vaiko teisių pažeidimų pasiskirstymas 2008 m. pradėtuose tyrimuose

3) Darbo autorė pastebi, kad nors ataskaitoje ir pateikiami vaikų teisių pažeidimo faktai, tačiau nėra formuluojami jokie konkretūs jų sprendimo būdai. Todėl ji lieka tik statistika, o statistika neužtikrina realios vaikų teisių apsaugos. Todėl ataskaitoms turėtų būti skirtas didesnis dėmesys – jos turi ne tik atspindėti realią vaikų teisių pažeidimų tendenciją šalyje, bet ir nurodyti nagrinėjamų pažeidimų priežastys, priemonės, kurių imamasi bei priemonės, kurių turėtų būti imtasi, siekiant užkirsti pažeidimams kelią, t.y. konkrečios teisinės arba kitos priemonės. Pvz., galima matyti, kad nors pagal 2008 m. pradėtus kontrolierės tyrimus tyrimus paaiškėjo, kad smurto šeimoje atvejai dominuoja, tačiau dar iki šiol dar neturime priimto teisės akto, kuriame būtų tiksliai apibrėžta smurto, smurto šeimoje samprata. Lietuvos žmogaus teisių komiteto apskritojo stalo diskusijoje Vilniaus moterų namų direktorė L.Vasiliauskienė pabrėžė, jog Lietuva vienintelė šalis Europos Sąjungoje, kurioje nėra aiškios įstatyminės nuostatos, nubrėžiančios, kad bet koks smurtas šeimoje yra nusikaltimas. Lygių galimybių plėtros centro atstovės V. Pilinkaitės-Sotirovič teigimu tik Lietuvoje nepereinama prie valstybinio kaltinimo

⁹⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. 2008 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-30]. <<http://www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai?kalbId=1&sakId=5299>>.

smurto šeimoje atveju. Kitose Europos Sąjungos šalyse smurtas privačioje erdvėje visais atvejais laikomas visuomenės interesu, todėl kaltinimai pateikiami ir be aukos pareiškimo.⁹⁷

Žmogaus teisių stebėjimo institutas konstatuoja, kad vis dar nėra priimtas įstatymas, draudžiantis asmenims, padariusiems nusikalstamas veikas prieš vaiką, dirbti vaikų socialinėse, sveikatos priežiūros, sporto, švietimo įstaigose, įmonėse ir organizacijose neatsižvelgiant į darbo funkcijas. Taip pat pastebėta, kad mokyklose agresiją patiriantys vaikai nesulaukia konkrečios pagalbos.⁹⁸ Labiausiai sukritikuotas Seimo pasyvumas, kuomet dar iki šiol nėra priimtas Vaikų nemušimo įstatymas, nors apie tokio įstatymo reikalingumą vaiko teisių ekspertai, nevyriausybinių organizacijų kalba jau seniai. Lietuva taip pat sulaukė raginimo ir iš Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto uždrausti fizinių bausmių vaikams taikymą.⁹⁹ Lietuvos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme kūno bausmės vaikams nėra griežtai uždraustos, o kaip parodė Lietuvos Respublikos BK straipsnių analizė, apsauga nuo nusikaltimų sveikatai nėra garantuojama visiems vaikams vienodai.

Apibendrinant padėtį Lietuvoje, reikėtų atkreipti dėmesį, kad valstybėje visos įstatymais reglamentavimas, kuris stabdytų smurtą tiek šeimoje, tiek visuomenėje, yra nepakankamas. Iki šiol Lietuvos teisės aktuose nėra apibrėžta nei smurto prieš vaikus samprata, nei rūšys. Todėl galima teigti, kad pastebima padėtis Lietuvoje rodo, kad šalyje dar nemažai turi būti atlikta, kad vaiko teisių apsauga pasiektų lygį, atitinkantį Konvencijos 3 straipsnyje garantuojamų teisių užtikrinimą.¹⁰⁰

2.2. Vergijos ir priverčiamojo darbo uždraudimas

2005 m. Europos Žmogaus Teisių Teismas priėmė sprendimą *Siliadin v. France* byloje,¹⁰¹ kuriuo atvėrė duris šios normos taikymui vaiko teisių užtikrinimui remiantis Europos žmogaus teisių konvencija. H. Collen pažymi, kad šis atvejis nėra pirmasis, kuomet atkreipiamas dėmesys į vaikų išnaudojimą ir priverčiamą jų darbą, tačiau tai pirmasis kartas, kuomet Teismas pripažino, kad valstybės pozityvios pareigos išplaukia ir iš Konvencijos 4 straipsnio.¹⁰² Konvencijos 4 straipsnyje įtvirtinama: „1. Niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvas. 2. Niekas negali būti verčiamas dirbti priverčiamąjį ar privalomąjį darbą.“

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Seimas. *Žmogaus teisių komitetas pabrėžia žiniasklaidos prevencinį vaidmenį ugdant visuomenės elgesį be smurto* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-11-25]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5.show?p_r=4463&p_d=92801&p_k=1>.

⁹⁸ Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007-2008 apžvalga, p. 65-69.

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ Nors vaiko teisių apsaugos srityje Lietuva su šio straipsnio pažeidimo pripažinimu dar nėra susidūrusi, tačiau, kaip galima matyti iš žmogaus ir vaiko teises ginančių institucijų nurodytų faktų, Lietuvos Respublikos įsipareigojimų nevykdymas žmogaus teisių srityje yra tikėtinas.

¹⁰¹ *Siliadin v. France*, no. 73316/01, ECHR 2005-VII. Nurodo Cullen H., *Siliadin v France: Positive Obligations under Article 4 of the European Convention on human rights*. *Human rights law review*. 2006, 6:3: 585-592. P. 585.

¹⁰² Cullen, H., p. 585.

Teismas ne tik svarstė, ar pagal šį straipsnį egzistuoja pozityvios valstybės pareigos, bet ir, vertindamas bylos aplinkybes (ypač tai, kad mergaitė buvo nelegali nepilnametė imigrantė svetimoje šalyje), svarstė, ar sąlygos, kuriomis mergaitė turėjo dirbti svetimoje šeimoje, gali būti prilyginamos šiuolaikinei vergovei.¹⁰³ Prancūzijos teismams iškilo sunkumų įvertinti šeimos nusikaltimą mergaitės atžvilgiu, galiausiai, sutuoktinių porai buvo paskirta tik atlyginti nuostolius ir sumokėti mergeitei už pradirbtą laiką, neskiriant baudžiamųjų sankcijų. Kadangi nebuvo ankstesnių sprendimų, pripažįstančių, kad valstybės turi pozityvias pareigas ir pagal Konvencijos 4 straipsnį, pareiškėja ginčijo tokių pareigų nepripažinimą Teismo sprendimų, priimtų bylose dėl Konvencijos 3 ir 8 straipsnių pažeidimų, analogijomis.¹⁰⁴ Prancūzija savo veiksmus argumentavo valstybėms suteikta vertinimo laisve, kuria remiantis valstybei pačiai yra suteikiama galimybė pasirinkti, kaip ji realizuos Konvencijos 4 straipsnio įgyvendinimą, – pagal Prancūzijos įstatymus buvo pasirinkta skirti ne kriminalines bausmes, o kompensaciją.¹⁰⁵

Nustatydamas valstybės pozityvias pareigas pagal Konvencijos 4 straipsnį, Teismas:

1. rėmėsi savo nuostata įtvirtinta, *mutadis mutandis*, bylose *X and Y v. the Netherlands, Stubbings and Others v. the United Kingdom* ir *A. v. the United Kingdom*, kuriose buvo konstatuota, kad “ypač vaikams ir kitiems pažeidžiamiesiems asmenims yra reikalinga valstybės apsauga, kuri pasireikštų efektyviomis prevencijos priemonėmis nuo tokių rimtų kaip asmens integralumas pažeidimų“;¹⁰⁶

2. atkreipė dėmesį į Konvencijos dėl priverstinio darbo (ang. *Forced Labour Convention*), priimtos Tarptautinės darbo organizacijos, 4 straipsnio 1 paragrafą, kuriame įtvirtinta, kad “kompetentinga valstybės institucija neturi įtvirtinti ar leisti įtvirtinti priverstinio ar priverčiamojo darbo individualių asmenų, įmonių ar asociacijų naudai“. Be to, Papildomos Konvencijos dėl vergijos, kuri įsigaliojo Prancūzijoje 1964 m. (angl. *Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery*), 1 straipsnyje įtvirtinama, kad kiekviena šios Konvencijos dalyvė privalo imtis visų būtinų ir įgyvendinamų įstatyminių ar kitų

¹⁰³ Penkiolikmetė Afrikos valstybės piliėtė atvyko į Prancūziją kartu su Prancūzijos piliete ponia D., kuri pažadėjo sutvarkyti mergaitės imigrantės statusą ir pasirūpinti jos mokymu su sąlyga, kad mergaitė atliks ūkio darbus ponios D. namuose už atlygį, kol užsidirbs pakankamą pinigų sumą, kad atpirktų savo lėktuvo bilietą. Tačiau mergaitė tapo namuose tarnaitė, kuriai nebuvo mokamas joks atlyginimas bei buvo konfiskuotas jos pasas. Vėliau ponia D. keletui dienų “paskolino” mergaitę savo draugams - ponams B., kad ji padėtų jiems namų ūkyje ir prižiūrėtų jų vaikus, kol ponia B. pagimdytų. Tačiau, kai gimė vaikas, ponia B. nusprendė mergaitę ir toliau pasilikti. Mergaitės gyvenimo sąlygos buvo apgailėtinos: ji dirbo poros namuose visus darbus kiekvieną dieną be išėjinių nuo 7.30 ryto iki 10.30 vakaro, galėjo išeiti sekmdieniais į bažnyčią tiktai gavusi specialų leidimą, miegojo vaikų kambaryje ant ant grindų patiesto čiužinio, dėvėjo senus drabužius. Mergeitei niekuomet nebuvo mokama už darbą. Galiausiai mergaitė pasipasakojo kaimynui, kuris kreipėsi į Komitetą prieš šiuolaikinę vergovę, o šis pranešė apie įvykį valdžios institucijoms. Pirmos instancijos teisme ponai B. buvo pripažinti kaltais dėl neteisėto nepakankamai apmokamų arba neapmokamų paslaugų gavimo iš pažeidžiamo ir priklausomo asmens ir asmens privertimu gyventi žmogaus orumą žeminančiomis sąlygomis. Tačiau Prancūzijos apeliacinis ir kasacinis teismai pakeitė šį sprendimą, pripažindami porą kaltais tik dėl pažeidžiamo ir priklausomo asmens vertimo dirbti neapmokamą darbą.

¹⁰⁴ *Siliadin v. France*, no. 73316/01, § 66-67, ECHR 2005-VII.

¹⁰⁵ *Ibid.*, § 73-76.

¹⁰⁶ *Siliadin v. France*, no. 73316/01, § 81, ECHR 2005-VII.

priemonių tam, kad būtų progresyviai ir kuo įmanoma greičiau įvykdytas visiškas institutų ar praktikos, kuomet vaikas yra savo tėvų ar globėjų perduodamas kitam asmeniui (nesvarbu ar tai daroma už atlygį ar be jo) tam, kad jis būtų išnaudojamas ar priverstinai dirbtų, draudimas;¹⁰⁷

3. ypač atkreipdamas dėmesį į vaiko teises, rėmėsi Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos straipsniais, įvirtinančiais reikalavimą, kad Konvencijos dalyvės imtųsi visų tinkamų įstatyminių, administracinių, socialinių ir šviečiamųjų priemonių tam, kad apsaugotų vaikus nuo bet kokio psichologinio ar fizinio smurto ar išnaudojimo;¹⁰⁸

4. atkreipė dėmesį ir į Parlamentinės Asamblėjos išvadas, kad „šiuolaikiniai vergai pagrįdė yra moterys, kurios dažniausiai dirba privačiuose šeimų ūkiuose, pradėdamos dirbti kaip imigrantės tarnaitės“.¹⁰⁹

Dėl šių aplinkybių Teismas priėjo išvadą, kad apriboti Konvencijos 4 straipsnio laikymąsi tik iki tam tikrų valstybės institucijų konkrečių veiksmų, būtų nesuderinama su tarptautiniais dokumentais, ypač susijusiais su nagrinėjama situacija, ir padarytų jį neefektyvų. Todėl iš šio straipsnio nuostatos išplaukia, kad valstybės Konvencijos 4 straipsnio atžvilgiu turi pozityvią pareigą taip pat kaip ir, pvz., Konvencijos 3 straipsnio atžvilgiu, užtikrinti, kad priimtos baudžiamosios teisės nuostatos ne tik numatytų bausmes už Konvencijos 4 straipsnio pažeidimą, bet tos bausmės būtų pritaikytos praktikoje.¹¹⁰ Teismas savo sprendime pripažino, kad Prancūzijos baudžiamojo kodekso nuostatos, draudžiančios gauti paslaugas be užmokesčio arba už neproporcingą, palyginus su atliktu darbu, užmokestį, pasinaudojant asmens bejėgiškumu arba priklausomybe, bei draudžiančios padaryti asmenį priklausomą nuo nesuderinamų su žmogaus orumu gyvenimo ir darbo sąlygų, buvo neefektyvios, dėl ko valstybė nesugebėjo įvykdyti savo pozityvios pareigos suteikiant mergaitei galimybę ginti savo pažeistas teises baudžiamaisiais įstatymais.¹¹¹

Svarbu pažymėti, kad *Siliadin v France* byloje Teismas ne tik apžvelgė savo sprendimus, susijusius su valstybės pozityvių pareigų įgyvendinimu apskritai, bet ir akcentavo atvejus, susijusius su vaiko teisėmis.¹¹² Apibendrinant šio straipsnio reikšmę, visų pirma, svarbu pabrėžti tai, kad nors šioje byloje Teismas pripažino egzistuojančią šiuolaikinę vergiją, apibrėžė „priverstinio ar priverčiamojo darbo“ sąvokas¹¹³, tačiau neįžvelgė mergaitės atveju šiuolaikinės

¹⁰⁷ *Ibid.*, § 85-86.

¹⁰⁸ *Ibid.*, § 87.

¹⁰⁹ *Ibid.*, § 88.

¹¹⁰ *Ibid.*, § 89.

¹¹¹ *Siliadin v. France*, no. 73316/01, § 148, ECHR 2005-VII.

¹¹² Cullen H., p. 589.

¹¹³ „Priverstinio ar priverčiamojo darbo“ sąvoka aiškinama kaip bet kokio darbo ar teikiamų paslaugų, kurios buvo atliktos iš asmeniui kylančios grėsmės susilaukti bausmės už jų neatlikimą ir kurios nebuvo atliktos laisva valia.

vergijos apraiškų, remdamasis „klasikine“ vergijos samprata.¹¹⁴ Manytina, kad šiame sprendime išlikus ganėtinai miglotai takoskyrai tarp trijų aukščiau paminėtų veikų, ateityje iškelus vergijos klausimą ir esant neiškesnėms sąlygoms, bus dar sunkiau ją nustatyti ir įrodyti. Antra vertus, reikėtų pastebėti, kad nesant išplėtotos Teismo praktikos, susijusios su vaiko teisių apsauga pagal šį straipsnį, šis Teismo sprendimas yra progresyvus. Sukuriant precedentą, valstybėms iškeliamas uždavinys priimti griežtus ir aiškius įstatymus, kriminalizuojančius prekybą žmonėmis, reikalaujant, kad jos nustatytų ir taikytų adekvačias už priverstinį darbą ir vergiją bausmes, ypač kuomet yra įtraukiami vaikai.

Galima pastebėti, jog vaikų vergijos reiškinys vis dar iki galo nėra suprastas, kadangi svarbu ne tik imtis pakankamai efektyvių priemonių siekiant juos apsaugoti, bet ir efektyvių programų vaikų reabilituoti.

Kiek tai susiję su kelio vaiko vergijai ir priverčiamajam darbui užkirtinimu Lietuvoje, reikia pastebėti, kad Lietuva susiduria su tokiomis problemomis kaip informacijos apie vaikų padėtį prekybos žmonėmis, priverčiamojo darbo atvejais trūkumu, informacijos apie vaikų teisės į socialinę apsaugą įgyvendinimo trūkumą, neiškiu priverčiamojo darbo ir vergijos kriminalizavimu, valstybės institucijų dėmesio stoka egzistuojančiam nelegaliam vaikų darbui vasaros metu:

1) *Informacijos apie realių vaikų padėtį prekybos žmonėmis, priverčiamojo darbo atvejais trūkumas.* Lietuvos prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės informaciniame konsultaciniame puslapyje skelbiama informacija,¹¹⁵ kurioje konstatuojama, kad Lietuva - prekyba žmonėmis srityje išlieka importo, eksporto kartais tranzito šalimi. 2002 m. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimo Nr. 62 dėl prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės prevencijos 2002-2004 metų programos situacijos Lietuvoje apžvalgoje¹¹⁶ buvo konstatuota, kad dažniausia šiuolaikinės vergijos apraiška Lietuvoje – prostitucija. Tinklapyje taip pat teigiama, kad Lietuva nepriklauso šalims, kuriose išaiškinama daug prekybos vaikais atvejų. Tarp prekybos vaikais atvejų nebuvo nustatyta, kad nukentėję būtų mažamečiai (asmenys iki 14 metų). Visais atvejais tai buvo nepilnametės merginos nuo 14-17 metų, kurios priverčiamos užsiimti prostitucija ar įtraukiamos į ją. Nepastebima kitų prekybos vaikais formų: nenustatyta vaikų pardavimo priverstiniam darbui, prekybos organais, seksualinio išnaudojimo pedofilinei pornografijai, pardavimo kitoms šeimoms atvejų. Buvo pažymėta, kad tokios informacijos stoka

¹¹⁴ Apibrėždamas vergiją Teismas pasiliko prie „klasikinės“ jos sampratos, apibrėžtos 1927 m. Vergijos konvencijoje (ang. *Slavery Convention*), kurioje vergija apibrėžiama kaip tokia asmens padėtis jo statusas, kuomet jis iš dalies arba visiškai yra traktuojamas kaip nuosavybė ir jo atžvilgiu kitas asmuo įgyvendina savo nuosavybės teises.

¹¹⁵ Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės informacinis konsultacinis tinklapis [interaktyvus]. LR Vidaus reikalų ministerija, 2002 [žiūrėta 2009-10-30]. <http://sos.vrm.lt/mod_richtext.php?pid=2>.

¹¹⁶ Nordic-Baltic campaign against trafficking in women. 2002 m. sausio 17 d. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas Nr. 62 dėl prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės prevencijos 2002-2004 metų programos [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-30]. <<http://www.nordicbalticcampaing.org/lithuanian/legislation.html>>.

gali būti sąlygojama, jog tokio pobūdžio nusikaltimus labai sunku įrodyti, be to nukentėję asmenys nesikreipia į teisėsaugos institucijas. Nors neatmetama optimistiška prielaida, kad Lietuvoje, toks reiškinys dar neišsivystė, tačiau pačioje ataskaitoje teigiama, kad labiau tikėtina, jog oficialiai išaiškintų atvejų skaičius - tai tik labai maža dalis tikrojo nusikaltimų skaičiaus. 2005 m. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarime Nr. 558 dėl prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 metų programos patvirtinimo situacijos įvertinimas nedaug kuo skiriasi nuo ankstesnių metų: „*pasitaiko vis daugiau prekybos nepilnamečiais atvejų, o užsienio valstybėse – nepilnamečių iš Lietuvos pardavimo atvejų. Nenustatyta, kad nuo šios prekybos būtų nukentėję mažamečiai (asmenys iki 14 metų). Visais atvejais tai buvo nepilnametės merginos nuo 14–17 metų, kurios verčiamos tapti prostitutėmis ar įtraukiamos į šią veiklą. Kitų prekybos nepilnamečiais formų Lietuvos Respublikoje nenustatyta (vaikų pardavimo priverstiniam darbui, prekybos vaikų organais, vaikų pardavimo kitoms šeimoms)*“.¹¹⁷ Beveik identiški situacijų įvertinimai iškelia klausimą, ar kokybiškai yra atliekamas valstybių institucijų darbas. Nors Lietuvoje nustatytos pakankamai griežtos sankcijos vaiko prekybos,¹¹⁸ įgyvendinamos įvairios priemonės kovojant su prekyba žmonėmis,¹¹⁹ tačiau išskirtinai vaiko teisių pažeidimų atvejais, kuomet informacija yra nepakankamai, situacija yra kelianti nerimą;

2) *Informacijos apie vaikų teisės į socialinę apsaugą įgyvendinimo šalyje tarptautinėse ataskaitose trūkumas.* 2004 m., Socialinių teisių komitetas vertindamas Lietuvos Respublikos pateiktą metinę ataskaitą dėl Pataisytos Europos socialinės chartijos tam tikrų straipsnių įgyvendinimo (7 straipsnio – vaikų teisė į socialinę apsaugą),¹²⁰ pritrūko duomenų apie Lietuvos Respublikos darbo inspekcijų turimus duomenis apie tai, kokia yra dirbančių vaikų padėtis Lietuvoje (kiek buvo užfiksuotų vaikų darbo atvejų bendrovėse). 2006 m. ataskaitoje tokie duomenys jau atsiranda,¹²¹ tačiau valstybė nesugebėjo pateikti pilnos informacijos - Komitetui nebuvo pateikti duomenys apie tai, kokių veiksmų dėl situacijos buvo imtasi, ar buvo įgyvendintos sankcijos, neaiškus liko klausimas ir dėl namuose atliekamo darbo. Be to, Komitetas pritrūko duomenų apie tai, ar iš tiesų praktikoje Lietuvoje nėra vaikų gyvenančių ar dirbančių gatvėse (kadangi teoriškai teigiama, kad tokių vaikų nėra), nors Lietuva nepateikė

¹¹⁷ 2005 m. gegužės 19 d. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas dėl prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 m. programos patvirtinimo Nr. 558. Iš *Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės informacinio konsultacinio tinklapio* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-30].

<http://sos.vrm.lt/mod_richtext.php?pid=17> .

¹¹⁸ LR BK 157 strp. 1,2 dalyse vaiko pirkimas arba pardavimas yra atskiras nusikaltimas, už kurį numatytas laisvės atėmimas nuo 3 iki 12 metų. Vertimasis prekyba mažamečiais vaikais yra pripažįstamas kvalifikuota vaiko pirkimo ar pardavimo sudėtimi, už kurią numatyta nuo 5 iki 15 metų laisvės atėmimo bausmė.

¹¹⁹ Situacijos Lietuvoje įvertinimo ataskaitoje teigiama, kad įgyvendinama valstybės kovos su prekyba žmonėmis priemonės, Lietuva penkerius metus iš eilės pateko į pirmą pasaulio šalių grupę (28 iš 152), labiausiai besistengiančių kovoti su prekyba žmonėmis.

¹²⁰ Council of Europe. *Conclusions of the European Committee of Social Rights* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-30]. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Conclusions/ConclusionsIndex_en.asp>.

¹²¹ Lietuva praneša, kad 2003 m. buvo patikrinta 101 bendrovė ir nustatyta, kad buvo įdarbinti 359 jaunuoliai, o 2004 m., patikrinus 122 bendroves, nustatyta, kad buvo įdarbinti 408 jaunuoliai.

duomenų, tačiau, remdamasis kitomis ataskaitomis,¹²² Komitetas taip pat susirūpino dėl didelio nepilnamečių, įtrauktų į sekso industriją, skaičiaus.

3) *Neaiškus priverčiamojo darbo ir vergijos kriminalizavimas*. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas kriminalizuoja prekybą žmonėmis (LR BK 147 straipsnis)¹²³ bei išnaudojimą priverstiniam darbui (LR BK 147¹ straipsnis).¹²⁴ Kodekse atskiriai yra kriminalizuojami vaiko pirkimas ir pardavimas (LR BK 157 straipsnis),¹²⁵ kurio kvalifikuota sudėtimi yra mažamečio pirkimas ir pardavimas. Tačiau pastebima, kad, palyginus su nusikaltimui žmogaus laisvei bendrai, atkirai nėra kriminalizuojama veika už vaiko išnaudojimą priverstiniam darbui (verčiant jį atlikti tam tikrą darbą arba verčiant jį dirbti vergovės ar kitomis nežmoniškomis sąlygomis). Todėl tampa neaišku, kokios normos turėtų būti taikomos, siekiant apginti vaiko teises, nustačius, kad jis buvo išnaudotas vergijai. Ar neturėtų asmeniui, padariusiam tokį nusikaltimą, būti taikoma didesnė sankcija analogiškai vaiko pirkimo ar pardavimo atvejui. Pastebima, kad čia susiduriame su problema, kurią savo straipsnyje H. Cullen įvardina kaip iššūkį valstybėms Konvencijos dalyvėms – kad valstybėse būtų įtvirtintas aiškus ir griežtas priverčiamojo darbo ir vergijos kriminalizavimas, siekiant apsaugoti vaikus;¹²⁶

4) *Valstybės institucijų dėmesio stoka egzistuojančiam nelegaliam vaikų darbui vasaros metu*. Taip pat svarbu pastebėti, kad Lietuvoje kyla ir vaikų užimtumo bei nelegalaus darbo vasaros metu problemos. Valstybinėje darbo inspekcijoje pradėta gauti skundų, kuriuose nurodomi atvejai, kai pažeidžiami jaunų asmenų įdarbinimą reguliuojančių teisės aktų reikalavimai (daugiausia - dėl darbo sutarties, darbo ir poilsio laiko), piliečių pranešimuose apie nelegalų darbą informuota apie 5 nelegaliai dirbusius vaikus ar jaunus asmenis - viename iš pranešimų pastebima, kad darbdavys nesudarė sutarties, „kadangi tuo metu dirbantysis buvo nepilnametis“¹²⁷. Kilus ginčams dėl darbo kodekso įstatymo pataisos, kuria būtų leista vasaros metu įsidarbinti trylikamečiams, spaudoje ne viename straipsnyje rašoma apie tai, kaip

¹²² Tam, kad nustatytų situaciją Lietuvoje, Komitetas rėmėsi ne tik Lietuvos Respublikos pateiktomis ataskaitomis, bet ir Europos Tarybos žmogaus teisių komisaro 2004 m. vizito Lietuvoje ataskaita, Amnesty International 2005 m. ataskaita, Jungtinių Valstijų departamento 2006 m. ataskaita dėl prekybos žmonėmis.

¹²³ Šio nusikaltimo sudėtį įeina: žmogaus pirkimas, pardavimas, kitoks asmens perleidimas, įsigijimas arba verbavimas, gabenimas ar laikymas nelaisvėje panaudojant fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimant galimybę priešintis, arba, pasinaudojus nukentėjusiojo asmens priklausomumu ir pažeidžiamumu, arba panaudojant apgaulę, arba sumokėjus pinigus ar suteikiant kitokią turtinę naudą asmeniui, kuris faktiškai kontroliuoja nukentėjusį asmenį, siekiant įtraukti nukentėjusį asmenį į prostituciją ar pelnytis iš šio asmens prostitucijos arba siekiant, kad jis būtų išnaudojamas pornografijai ar priverstiniam darbui.

¹²⁴ Šio straipsnio 1 dalyje numatoma sankcija tam, kad „panaudodamas fizinį smurtą ar grasinimus arba kitaip atimdamas galimybę priešintis, arba pasinaudodamas žmogus priklausomumui neteisėtai vertė jį dirbti tam tikrą darbą. 2 dalies išnaudojimas priverstiniam darbui, verčiant žmogų dirbti vergovės ar kitomis nežmoniškomis sąlygomis yra kvalifikuota veikia 1 dalies straipsnio atžvilgiu.

¹²⁵ Čia kriminalizuojamas vaiko pirkimas ir pardavimas, turint tikslą įtraukti vaiką į prostituciją, siekint pasipelnytį iš vaiko prostitucijos, siekiant vaiką išnaudoti pornografijai ar priverstiniam darbui.

¹²⁶ Cullen H., p. 592.

¹²⁷ Infolex.lt informacija. *Dirbantys vaikai ir jauni asmenys turi savo teises* [interaktyvus]. 2009-07-22. [žiūrėta 2009-10-30]. <http://www.infolex.lt/portal/start_visuom.asp?act=news&Tema=44&str=31853>.

moksleiviai vasaros metu plūsta į jaunimo centrus ieškodami darbo, o daugelis iš jų įsidarbina nelegaliai.¹²⁸

Nors minimi atvejai *ipso facto* nepažeidžia Konvencijos, tačiau, EŽTT *Siliadin* byloje pripažinus valstybių pozityvias pareigas užtikrinti vaikų apsaugą nuo vergijos ar priverčiamojo darbo, darbo autorės nuomone, situacija Lietuvoje šiuo atžvilgiu nėra tenkintina. Kiekvieną kartą teikdama ataskaitas valstybė nepateikia reikiamų duomenų ne tik nacionaliniu, bet ir tarptautiniu lygiu. Pastebimas akivaizdus viešos ir aiškios informacijos apie nelegaliai dirbančių vaikų padėtį šalyje trūkumas (sunku būtų patikėti, kad vasaros metu valstybėje tebuvo 5 nelegalaus vaikų darbo atvejai), informacijos stoka apie išnaudojamus vaikus (dar sunkiau patikėti, kad šalyje tokių vaikų nėra), iškelia pagrįstų abejonų, kaip valstybė yra pasirengusi vykdyti savo įsipareigojimus garantuojant vaiko apsaugą nuo priverčiamojo darbo ar vergijos. Be to, neiškus priverčiamojo darbo, verčiant žmogų dirbti vergovės ar kitomis nežmoniškomis sąlygomis, kriminalizavimas, baudžiamojon atsakomybėn traukiant tik už tokio pobūdžio veikos padarymą bendrai žmogui, neišskiriant vaiko (skirtingai nuo žmogaus ir vaiko pirkimo ar pardavimo atveju), iškelia klausimą apskritai apie valstybės realias galimybes kovoti su aptariamais vaikų teisių pažeidimais.

2.3. Teisė į šeimos gyvenimo gerbimą

2.3.1. Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuluota šeimos gyvenimo samprata

Konvencijoje šeima yra traktuojama gana problematiškai. Nors Konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtinama: „Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas“, tačiau šioje straipsnio dalyje reiktų atkreipti dėmesį į keletą faktų: 1) šeimos gyvenimas yra traktuojamas kaip kiekvieno asmens privačios sferos dalis, į kurią valstybei draudžiama kištis,¹²⁹ 2) straipsnio formuluotė leidžia preziumuoti, kad juo užtikrinama teisė į *šeimos gyvenimo* gerbimą, o ne teisė į pačią *šeimą* kaip socialinį vienetą, todėl įtvirtina apsauga būtent šeimos gyvenimui leidžia daryti

¹²⁸Infoverslui.lt skaitykla. *Vaikų norą dirbti stabdo politikai*. [interaktyvus]. 2007-10-12. [žiūrėta 2009-10-30]. <http://www.infoverslui.lt/index.php?cid=158&new_id=1537>; Lietuvos Ryto informacija. Vasarą dirbti norėtų net ir vaikai. *Lietuvos rytas* [interaktyvus]. 2008-04-21. [žiūrėta 2009-10-30]. <<http://www.lrytas.lt/-12087600311208012866-vasar%C4%85-dirbti-nor%C4%97t%C5%B3-net-ir-vaikai.htm>>; Delfi gavė naujienos. *Sezoninis darbas. Ar parduosim vasarą*. [interaktyvus]. 2007-04-06. [žiūrėta 2009-10-30]. <http://gatve.delfi.lt/news/po_pamoku/sezoninis-darbas-ar-parduosim-vasara.d?id=12784835>; Lietuvos Respublikos Prezidento institucija. . Prezidentas V.Adamkus teikia Seimui įstatymų pakeitimų paketą, kuriuo siūlo geriau reglamentuoti nepilnamečių įdarbinimą. Iš *Lietuvos Respublikos Prezidento pranešimo spaudai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-30]. <<http://archyvas.lrp.lt/lt/news.full/8954>>.

¹²⁹ Konvencijos 8 str. 2 dalyje įtvirtinama: „valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus (...)“.

išvadą, kad šeima jau yra sukurta ir egzistuoja.¹³⁰ Teismas, interpretuodamas šį straipsnį, analizuoja, ar nebuvo pažeista teisė būtent į patį šeimos gyvenimą. Jo jurisprudencijoje teisė sukurti šeimą šio straipsnio požiūriu nėra kvestionuojama. Mokslinėje literatūroje toks požiūris yra kritikuojamas. Štai K. O'Donnell, vertindamas tokį Konvencijos taikymą, ginčija, kad vis tik logiška būtų manyti, kad šeimos gyvenimo apsauga turėtų prasidėti nuo teisės sukurti šeimą arba teisės sukurti tokius artimus ryšius.¹³¹ Tačiau reikėtų pastebėti, kad, išskyrus Konvencijoje įtvirtintą teisę į santuoką,¹³² joje nėra apibrėžtos šeimos definicijos. Aiškinant teisę į santuoką, šeimos sąvokai atskleisti apsiribojama tradiciniu šeimos, pagrįstos santuoka, traktavimu.¹³³ Tačiau šis trūkumas yra užpildomas plačia ir dinamiška *šeimos gyvenimo* gerbimo interpretacija.¹³⁴

Kai kuriais atvejais šeimos gyvenimą Teismas pripažįsta automatiškai:

1. vaikui gimus šeimoje (t.y. tarp susituokusių asmenų). Pats vaiko gimimo faktas ir jo momentas bus *ipso iure* šeimos gyvenimo dalis. Pabrėžtina, kad tokiu atveju prasidėjus šeimos santykiams tarp vaiko ir tėvų, net skyrybos arba gyvenimo skyrium faktas nereikš tų santykių pabaigos;
2. tarp vaiko ir motinos, t.y. šeimos gyvenimas pripažįstamas automatiškai tarp vaiko ir motinos, nepriklausomai nuo jos santuokinio statuso.¹³⁵ Teismas patvirtino, kad nebuvo rasta jokių egzistuojančių ypatingų aplinkybių, kurios galėtų nutraukti tuos ryšius;¹³⁶
3. nesusituokusiems tėvams, kurie gyvena kartu su savo vaikais kaip šeima.¹³⁷

Daug sudėtingiau šeimos gyvenimas yra aiškinamas bylose, susijusiose su imigracija ir deportavimu, kadangi tokiose bylose, skirtingai nuo aukščiau apibrėžtų atvejų, pareiškėjai patys turi įrodyti, kad šeimos gyvenimas tarp jų egzistuoja.

¹³⁰Dėl šeimos gyvenimo sampratos problematikos ir valstybei suteikiamos plačios vertinimo laisvės (Konvencijos 8 straipsnio antroje dalyje įtvirtinami atvejai, kuomet valstybei leidžiama kištis į šeimos gyvenimą) šis Konvencijos straipsnis yra viena plačiausiai nagrinėjamų Konvencijos nuostatų. Prieš nustatydamas, ar yra šio straipsnio pažeidimų Teismas, visų pirma, turi atsižvelgti į visų valstybių narių socialinį kontekstą, visuomenėje vykstančius pokyčius, susijusius su privataus ir šeimos gyvenimo samprata.

¹³¹O'Donnell K. Parental – Child Relationships within the European Convention. Iš *Families across frontiers*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1996. P. 135-151.

¹³²Konvencijos 12 straipsnyje sakoma: „Vyras ir moteris, sulaukęs santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir sukurti šeimą pagal naudojimąsi šia teise reguliuojančius valstybės įstatymus“.

¹³³Komisija pripažino *X. v. Belgium and the Netherlands* pareiškimą dėl Konvencijos 8 ir 12 straipsnių pažeidimo. Pagal Olandijos įstatymus nevedęs vyras neturėjo teisės išvaikinti vaiko, kuriuo rūpinosi keletą metų. Čia Komisija nepripažino, kad tokį draudimą galima aiškinti, kaip draudimą sukurti šeimą ir konstatavo, kad Konvencija aiškiai reikalauja, kad tam kad būtų sukurta šeima turi būti sukurta „vyro ir moters“, t.y. poros egzistavimas tam, kad sukurti šeimą yra fundamentalus.

¹³⁴Anot Helen Stalford, šeimos gyvenimo samprata vis tik gali būti kritikuotina, kadangi vis dar neapima pasikeitusio požiūrio į šeimą visa apimtimi. Autorė pažymi, kad Teismas savo praktikoje nepripažįsta šeimos gyvenimo tarp tos pačios lyties asmenų, nes tai nėra neatitinka „tinkamo socialinio auklėjimo“ praktikos, į kuri turėtų būti įtraukti vaikai. Jų žmogaus teisių gynimas pagal Konvencijos 8 straipsnį galimas tik privataus gyvenimo gerbimo prasme.

¹³⁵*Marckx v. Belgium*, 13 June 1979, §31-43, A 31.

¹³⁶*C. v. Belgium*, 07 August 1996, §25, Reports 1996-III. Byloje buvo nustatyta, kad net tai, kad pareiškėjas buvo įkalintas, deportuotas, bei faktas, kad jo sesuo, gyvenanti Liuksemburge priglaudė jo sūnų pas save, nesugebėjo nutraukti to šeimos ryšio, kuris egzistavo tarp jo ir jo sūnaus.

¹³⁷*Johnston and Others v. Ireland*, 18 December 1986, A112.

Siekiant nustatyti, ar tarp vaiko ir tėvų egzistuoja šeimos gyvenimas, vienas iš pagrindinių ir sėkmingiausiai įrodinėjamų kriterijų yra stiprūs asmeniniai ryšiai tarp subjektų. Vienas reikšmingiausių Teismo sprendimų, turėjęs didžiulę įtaką šeimos gyvenimo sampratai suformuluotas *Marckx v. Belgium*¹³⁸ byloje. Visų pirma, joje Teismas ne tik parodė, kad šeimos gyvenimas privalo būti užtikrintai apsaugotas nuo valstybės intervencijos, tačiau taip pat atkreipė dėmesį į Konvencijoje įtvirtintą *patį* šeimos gyvenimo *gerbimą*. Šiuo atveju šeimos gyvenimo *gerbimas* buvo suprastas kaip valstybės pozityvi pareiga imtis tokių veiksmų, kurie leistų pilnavertiškai vystyti šeimos ryšiams tarp motinos ir vaiko.¹³⁹ Ir nors tokia pareiga yra įtvirtinta Teismo jurisprudencijoje, tačiau Teismas neįvardino konkrečių būdų ir veiksmų, kurių turi imtis valstybė, kad ši pareiga būtų įgyvendinta. Taip pat šioje byloje Teismas patvirtino, kad Konvencijos 8 straipsnis galioja ir santykiams tarp vaiko ir motinos, nepriklausomai nuo jos santuokinio statuso – tarp jų egzistuoja šeimos gyvenimas. Šiame sprendime buvo ne tik apibrėžta šeimos gyvenimo samprata bei valstybės intervencijos į ją ribos, bet taip pat buvo nubrėžta lygybė tarp nesantuokinio ir santuokinio vaiko teisinio statuso.

Pagal Belgijos teisę netekėjusi motina giminystės ryšį su savo vaiku galėjo nustatyti tik legitimizacijos būdu arba ją įsivaikindama, o „teisėto“ vaiko pripažinimui užteko tiesiog gimimo fakto. Tačiau net ir savo motinos pripažintas nesantuokinis vaikas iš esmės likdavo svetimas šeimoje, kadangi Belgijos civilinis kodeksas riboja nesantuokinio vaiko ir netekėjusios motinos teises į paveldėjimą nesant testamentui ir dovanojimus. Tik įvaikinimas visiškai sulygino nesantuokinį vaiką su „teisėto“ vaiku. Šiuo atveju buvo skundžiama, kad tokios Belgijos įstatymų nuostatos ne tik pažeidė vaiko ir motinos teises į šeimos gyvenimo gerbimą, bet taip pat buvo ir diskriminacinės nesantuokinių vaikų bei netekėjusių motinų atžvilgiu. Teismas, analizuodamas šeimos gyvenimo sampratą, šioje byloje konstatavo, kad Konvencijos 8 straipsnio prasme šeimos gyvenimas neapsiriboja vien tik santuokos instituto pagrindu suformuotoms šeimomis, o gali apimti kitus *de facto* santykius. Teismas pripažino, kad daugelyje valstybių Konvencijos dalyvių vis dar tebevyksta (o kai kuriose jau įvyko) teisės evoliucija, kurios tikslas yra pasiekti visišką principo *mater semper certa est* taikymą bei, pakartodamas, kad Konvencija privalo būti aiškinama atsižvelgiant į šių dienų sąlygas, nusprendė, jog vaiko pripažinimo ar jo įvaikinimo procedūros reikalavimas, norint teisiškai įtvirtinti biologinės motinos ir vaiko šeimos ryšį, savaime pažeidžia Konvencijos 8 ir 14 straipsniuose įtvirtintas pareiškėjų teises.¹⁴⁰ Prezumpcija, kad Konvencijos 8 straipsnis automatiškai yra taikomas santykiams, esantiems tarp

¹³⁸ Meussen J. Judicial disapproval of discrimination against illegitimate children: a comparative study of developments in Europe and the United States. *American Journal of Comparative Law*. 1995, 43:119-146. P. 136.

¹³⁹ *Marckx vs Belgium*, 13 June 1979, §45, A 31.

¹⁴⁰ *Marckx vs Belgium*, 13 June 1979, §45, A31.

vaiko ir jo motinos buvo išplėsta *Söderbäck v. Sweden* byloje, kurioje toks santykių automatiškumas buvo pripažintas galiojančiu ir tarp vaiko ir jo tėvo.¹⁴¹

Tokia kryptimi plėtojant Konvencijoje įtvirtintą teisę į šeimos gyvenimo gerbimą, reikėtų pripažinti, kad nesantuokinis vaikas turi tokias pat teises kaip ir „teisėtas“ vaikas. Valstybė savo teisėje nevienodai traktuodama nesantuokinių ir santuokinių vaikų teises yra laikoma pažeidžiančia EŽTK 8 kartu su 14 straipsnius. G. Sagačio nuomone, tokiu būdu Teismas išplėtė ir pačią šeimos sampratą už tradicine santuoka pagrįstos šeimos ribų, bet ir leido suprasti, kad EŽTK 8 straipsnyje saugomą objektą kiekvieną kartą teks identifikuoti *ad hoc* - atsižvelgiant į konkrečią bylą ir į nuolat besikeičiančias socialines, ekonomines, kultūrinės sąlygas bei tradicijas.¹⁴² Teismas nusprendė, kad nesantuokinio vaiko interesas turėti teisėtą giminystės ryšį yra ne mažesnis už santuokoje gimusio vaiko. Nors Belgijos valdžia savo šalies teisę bandė ginti moralės ir viešosios tvarkos poreikio argumentais, Teismas konstatavo, kad tradicinės šeimos skatinimas yra teisėtas ir neįkainojamas, tačiau tai neturi būti daroma priemonėmis, kurios iš anksto nuteikia prieš „neteisėtą šeimą“, kadangi tokios šeimos nariai turi tokią pačią teisę naudotis Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintomis teisėmis kaip ir tradicinės šeimos nariai.

Johnston and Others v. Ireland byloje Teismas gyvenimą tarp nesusituokusios, vaiką auginančios ir kartu gyvenusios poros pripažino prilygstančiu ir nesiskiriančiu nuo šeimos gyvenimo ir pabrėžė, kad jų santykių stabilumas ir pastovumas įrodė, kad jie nieko nesiskiria nuo santuokos institutu sukurtos šeimos.¹⁴³ Tačiau teisėjo De Meyer nuomone, tokia Teismo pozicija yra nepakankama. Savo atskiroje nuomonėje sukritikuodamas tokią Teismo formulotę, jis teigė, kad Teismas turėjo pateikti savo poziciją kur kas aiškiau ir paprasčiau, t.y. kad „įstatymo atžvilgiu nesantuokinio vaiko padėtis turi būti identiška santuokoje gimusio vaiko padėčiai“.¹⁴⁴

Šie Teismo sprendimai yra ypatingai svarbūs vaiko teisių požiūriu, kadangi keičia visuomenėje ilgus metus vyravusį požiūrį, kad nesantuokinis vaikas tėra *filius nullius*, kuris neturi teisės nei į palikimą nei į lygiavertę „teisėtiems“ vaikams garantuojamą valstybės paramą. Be to, evoliucionuojant šio straipsnio interpretacijai, pagrindiniai šeimos subjektai - tėvai ir vaikai – papildomi artimiausiais giminaičiais, kurie gali vaidinti didžiulį vaidmenį šeimos gyvenime, tokie kaip seneliai, tetos ir dėdės, ir taip pat tolimi giminės.¹⁴⁵ *Johnston and Others v.*

¹⁴¹ Šioje byloje nevedusio tėvo ir jo dukters ryšiai buvo pripažinti kaip šeimos gyvenimas, nepaisant fakto, kad jie niekada kartu negyveno ir nepalaikė pastovaus ryšio. Nurodo Kilkelly U. *The Child and the European Convention on Human Rights*, p. 191.

¹⁴² Sagatys G. *Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje*, p. 52.

¹⁴³ *Johnston and Others v. Ireland*, 18 December 1986, A112 byloje.

¹⁴⁴ Atskiroji teisėjo De Meyer nuomonė *Johnston and Others v. Ireland* byloje, III §1, 18 December 1986, Reports A112.

¹⁴⁵ Opromolla A. Children's rights under article 3 and 8 of the European Convention: recent case law. Iš *European law review* [interaktyvus]. 2001, 26: 52-57. [žiūrėta 2009-10-30].

http://international.westlaw.com/result/default.wl?method=WIN&fn=top&origin=Search&mt=126&rltdb=CLID_DB68365533842711&db=WORLD-JLR&fmqv=s&sri=14&query=Opromolla&cfid=1&action=Search&vr=2.0&sv=Split&ifm=NotSet&rs=WLIN9.11&service=Sea

Ireland byloje Teismas taip pat pasisakė, kad valstybės pozityvi pareiga turi taip pat turi apimti ir leidimą vystyti normaliems ryšiams tarp artimų giminaičių.¹⁴⁶

Marckx byloje suformuota ir išplėtotą nuostata, kad teisė į šeimos gyvenimo gerbimą turi būti interpretuojama neapsiribojant vien tik šeimos gyvenimo *de jure* supratimu, bet turi apimti ir visus *de facto* šeimos ryšius, yra ypatingai svarbi imigracijos byloje. Vis labiau plėtojama Europos Sąjungos teisė, kurioje užtikrinama asmenų judėjimo laisvė, įvairios teisės migruojantiems darbininkams bei jų šeimos nariams, suponuoją būtinybę atkreipti dėmesį į tokių asmenų teisės į šeimos gyvenimo gerbimą. Šeimos gyvenimo gerbimo sąvoka papildoma principu, kad gyvenimas kartu nėra *sine qua non* šeimos gyvenimo požymis - šeimos gyvenimas nėra ribojamas vien tik socialinių, moralinių, kultūrinių santykių, bet taip pat yra priklauso ir finansinių, emocinių ir kitų ryšių.¹⁴⁷

Dar 1979 m. Europos žmogaus teisių komisija suformavo nuomonę, kad asmens išsiuntimas iš šalies gali reikšti teisės, numatytos Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą, o tai gali būti lemiamas veiksnys siekiant apsaugoti vaiko teises.¹⁴⁸ Nors kiekviena valstybė turi teisę pati nuspręsti ir nustatyti savo sienų kontrolę bei imigracijos procesus savo valstybėje, tačiau ji turi veikti atitinkamai su Europos Sąjungos teise ir Konvencijos nuostatomis. Kadangi Konvencijoje nėra numatytos specifinės apsaugos imigrantų ar pabėgėlio statusą turinčių asmenų vaikams, todėl tinkama šio straipsnio interpretacija minėtų vaikų teisių atžvilgiu yra ypatingai svarbi. *Barrehab v the Netherlands* byloje, pareiškėjas ginčijo Olandijos atsisakymą suteikti jam teisę gyventi šalyje, kurioje gyveno jo buvusi žmona ir jų vaikas. Nustatydamas Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą, Teismas pabrėžė, kad „šeimos gyvenimas tarp tėvų ir vaikų nesibaigia tėvams nutraukus santuoką, šis gyvenimas gali apimti ir išsituokusio tėvo, nors ir neglobojančio vaiko, teisę matytis bei palaikyti ryšius su vaiku“.¹⁴⁹ *Ahmut v. the Netherlands* byloje šalies atsisakymas suteikti nepilnamečiui marokiečiui leidimą apsigyventi šalyje, kad galėtų gyventi

[rch&rlt=CLID_QRYRLT78381543842711&ssrc=100&srch=TRUE&rp=%2fWelcome%2f126%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&rlti=1&eq=Welcome%2f126>](#).

¹⁴⁶ Meeusen J., 141-143.

¹⁴⁷ Tokią nuomonę iš teismų praktikos išreiškia ir O'Donnell K., p. 135-144; Stalford H. Concepts of family under EU law-lessons from the ECHR. Iš. *International Journal of Law, policy and the family*. [interaktyvus]. 2002, December [žiūrėta 2009-10-30].

[<http://international.westlaw.com/result/default.wl?rs=WLIN9.11&ss=CNT&origin=Search&sv=Split&spa=intlith2-000&sri=14&fn_top&cxt=RL&ifm=NotSet&n=1&mt=126&eq=Welcome%2f126&cfid=1&method=WIN&query=Stalford&db=WORLD-](#)

[JLR&rlti=1&vr=2.0&fmqv=s&service=Search&cnt=DOC&scxt=WL&rltdb=CLID_DB43160404442711&rlt=CLID_QRYRLT_93176414442711&rp=%2fWelcome%2f126%2fdefault.wl.>](#); Kilkelly U. Children's rights: A European perspective. Iš *Judicial Studies Institute Journal* [interaktyvus]. 2004, 4:2 : 68-95 [žiūrėta 2009-10-30]. <[http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:LdiFq0am0ucJ:www.jsjournal.ie/html/Volume%25204%2520No.%25202/4%2525B2%2525D_Kilkelly_Children's%2520Rights%2520A%2520European%2520Perspective.pdf+U.+Kilkelly+a+european+perspective&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEEsgLbv46hcLTBgg_aWv5lHF6mnEPbFqc4y52SGGoRuyxH3TOCZ7GuHSH-INumNiyWnH5QunTt1AXUWIAZI6C9udid5h20kRSDP2o35XWqQ5RAYLZIHGaT65I6YU3jW8JzmYoQzWZ&sig=AHIEtbSOdk3Ttor4GHaf87iE5qMpIFb5gQ>](#).

¹⁴⁸ Jočienė D., Čilinskas K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Gairės, 2005. P. 333.

¹⁴⁹ *Barrehab v. the Netherlands*, 21 June 1988, §20-21, A138.

kartu su tėvu, kuris turėjo dvigubą – Olandijos ir Maroko – pilietybę, buvo pateisintas, nors pats faktas, kad nepilnamečio tėvas išvažiavo iš Maroko, kai vaikui buvo šešeri metai, palikdamas jį savo buvusios žmonos globai, nepaneigė šeimos ryšių egzistavimo tarp jų. Čia Teismas prioritetą suteikė valstybės interesams tik dėl to, kad vaiką su gimtosios šalies aplinka tebesiejo stiprūs lingvistiniai bei kultūriniai saitai. Teismas pasisakė, kad „Konvencijos 8 straipsnis negarantuoja asmens teisės pasirinkti tinkamiausią vietą šeimos gyvenimo vystymuisi“, todėl „Olandijos vyriausybė nesuklydo nustatydamą teisingą balansą tarp pareiškėjų interesų ir savo pačios interesų imigracijos kontrolės srityse“.¹⁵⁰

Apibendrinant Konvencijoje įtvirtintą ir Teismo išaiškintą *šeimos gyvenimo* sampratą, būtina atkreipti dėmesį, kad nors Konvencijoje vis tik išlikęs tradicinis požiūris į šeimą kaip į socialinio vieneto sampratą (remiantis Konvencijos 12 straipsniu), tačiau siekiant apsaugoti vaiko teises ir interesus Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintas „šeimos gyvenimas“ yra interpretuojamas labai plačiai ir dinamiškai, Teismo nustatomas *ad hoc*, priklausomai nuo įvairių aplinkybių. Tačiau, turint omeny visuomenėje besikeičiančią šeimą sampratą, siauras Teismo požiūris į pačią šeimą vis tik ne visai atitinka šių dienų socialinę tikrovę, tuo sukeldamas pavojų tos pačios lyties asmenų teisėms, ne santuokoje esančių asmenų, siekiančių įsivaikinti, teises kartu ir vaiko teisei turėti šeimą.

2008 m. Lietuvos Respublika patvirtino valstybinę šeimą politikos koncepciją. Šios koncepcijos paskirtis yra pagrįsti bendros šeimą politikos reikalingumą, įgyvendinant Lietuvos Respublikos konstitucinę nuostatą, kad šeima yra valstybės ir visuomenės pagrindas, kad joje ugdomos esminės etinės kultūrinės vertybės, užtikrinančios kiekvieno asmens gerovę ir Lietuvos valstybės bei tautos istorinį išlikimą.¹⁵¹ Vienas iš Koncepcijos tikslų yra įvardintas kaip „apibrėžti šeimą atliekamas funkcijas, svarbias tenkinant asmens ir visuomenės poreikius“,¹⁵² o toliau pati šeima yra apibrėžiama kaip „esminis visuomenės gėris, kylantis iš žmogaus prigimties ir grindžiamas savanorišku vyro ir moters santuokiniu pasižadėjimu skirti savo gyvenimą šeiminiams santykiams kurti, užtikrinantis šeimą narių – vyro ir moters, vaikų bei visų kartų gerovę ir sveikos visuomenės raidą, tautos bei valstybės gyvybingumą ir kūrybingumą.“ Atsižvelgiant būtent į šioje koncepcijoje suformuluotą šeimą apibrėžimą valstybės ir nevyriausybinių institucijų privalo užtikrinti šeimą integralumui palankią aplinką, plėtodamos ir tobulindamos jos socialinę bazę. Kyla klausimas, ar tokia koncepcija atitinka Europos socialinę tikrovę ir ar užtikrina vaiko teises. Koncepcijos 1.5.1. papunktyje nurodant, kad „ši koncepcija neapima privačioj ir kultūrinėje srityse galimos šeimą supratimo įvairovės“, galima

¹⁵⁰ *Ahmut v. the Netherlands*, 28 November 1996, §59-73, Reports 1996-VI. Nurodo Jočienė D., *op.cit.*, p. 333-334.

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos Seimas. *Valstybinė šeimą politikos koncepcija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09- 20]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=322152>.

¹⁵² *Ibid.*

įžvelgti prieštaravimą Europos Žmogaus Teisių Teismo pozicijai, kad Konvencija yra „gyvas instrumentas“, kurios samprata keičiasi kartu su teisinės sąmonės ir socialinės tikrovės pakeitimais. Valstybė turėdama pareigą laikytis savo tarptautinių įsipareigojimų, kurdama vidaus teisinę bazę, privalo žvelgti plačiau. Visuomenės nuomonės ar jos kultūrinės sąmonės ignoravimas atveria kelią galimiems žmogaus teisių pažeidimams – visų pirma, vaikų skirstymui į „teisėtus“ ir „neteisėtus“. Konceptijos 1.5.2. papunktyje įtvirtinta pozicija, jog „laikomasi nuostatos, kad gindama motinystę, tėvystę ir vaikystę, valstybė globoja visus artimos giminystės ryšių, ugdymo, tarpusavio pagalbos ir bendro ūkio siejamus asmenis. Našlaičių, vienišų motinų (tėvų) ir jų vaikų, sugyventinių vaikų globą reglamentuoja kiti teisės aktai“. Taip valstybė suponuoja savo poziciją, jog vienišos motinos (tėvai) ir jų vaikai arba sugyventiniai ir jų vaikai nėra nelaikomi šeima. Remiantis valstybės kuriamomis koncepcijomis yra klojami įstatyminės bazės pamatai, kuriais vėliau bus remiamasi. Todėl šiuo atveju galima prezumpcija, kad šeimoje gimusiems vaikams suteikiamos teisės nebus taikomos „neteisėtiems“ vaikams.

Koncepcijoje nurodoma, kad tarp kitų teisės aktų, remiamasi Konvencijos 12 straipsniu, kuriame įtvirtinama nuostata, kad „vyrai ir moterys, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir sukurti šeimą pagal šią teisę reguliuojančius valstybės vidaus įstatymus“ bei Konvencijos septintojo protokolo 5 straipsniu: „Sutuoktiniai turi lygias civilinės teisės pobūdžio teises ir atsakomybę tarpusavio santykiuose bei savo vaikų atžvilgiu tiek santuoką sudarius ir jai tęsiantis, tiek ją nutraukus. Šis straipsnis netrukdo valstybėms imtis tokių priemonių, kokios yra būtinos vaikų interesams ginti“. Tačiau praleidžiamas pagrindinis su šeimos gyvenimu susijęs - Konvencijos 8 straipsnis, kurio išplėtotą sampratą užpildo pačios Konvencijos trūkumus. Aiškindamas jame įtvirtintą teisę į šeimos gyvenimo gerbimą, Teismas ne kartą pabrėžė, kad šeimos santykiai turi būti aiškinami *ipso facto*, o ne *ipso iure* santykių rėmuose. Dar prieš patvirtinant Konceptiją, Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėja D.Jočienė, apžvelgdama Teismo praktiką, susijusią su vaikų teisių užtikrinimu, išreiškė nuomonę, kad „Lietuvos įstatymai bei praktika turi garantuoti, kad „šeima“ gali būti sukuriama remiantis ne tik santuoka, bet apskritai asmenų bendro gyvenimo ryšiais ir nebūtinai tik pagal Civiliniame kodekse numatytą partnerystės sutartį. Įstatymai turi garantuoti, kad vaikas visada turėtų teisę palaikyti santykius su abiem tėvais, nepaisant ar tėvai gyvena kartu, ar atskirai“.¹⁵³

Kaip galima matyti, įstatymų leidėjas, nurodydamas „šeimos“ sampratos gaires valstybėje laikėsi tradicinių, šiuolaikinėje visuomenėje kontraversiškų pažiūrų, neatsižvelgdamas nei į socialinę tikrovę, nei į realią padėtį šalyje, nei, galiausiai, jo taikomos Konvencijos aiškinimą. Vaiko teisių apsauga turėtų būti valstybės prioritetas, tačiau atsižvelgiant į koncepcijos pobūdį ir tai, kad didžiausią įtaką ji darys įstatymo leidėjo ateityje priimamiems teisės aktams, kyla

¹⁵³ Jočienė D., Čilinskas K., p. 335.

pagrįstų abejonių dėl valstybės sugebėjimo adekvačiai užtikrinti *visų* vaikų teises, nesvarbu ar vaikai yra gimę santuokoje ar ne.

2.3.2. Valstybės pareigos užtikrinant vaiko teisę į šeimos gyvenimo gerbimą

Nors Konvencijos 8 straipsnis 1 dalyje įtvirtina šeimos autonomijos principą, tačiau, šio straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinama: „valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, *išskyrus* įstatymų nustatytus atvejus ir kai tai yra būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės saugos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti“. (išskirta aut.)

Taigi Konvencijos 8 straipsnio 2 dalyje yra nurodomi atvejai, kuomet atsižvelgiant į asmenų teisę į šeimos gyvenimo gerbimą ir vykdant savo pozityvias pareigas, valstybei vis tik yra suteikiama teisė pažeisti šeimos autonomijos principą. Šeimos autonomijos principu yra paremta prezumpcija, kad šeima yra savarankiškas vienetas, kurio valdymas yra išimtinė jį sudarančių individų kompetencija. Šeimos autonomijos principas yra itin ryškus vaikų auginimo, auklėjimo ir priežiūros srityje. Valstybė šeimos gyvenime turi tik subsidiarų vaidmenį. Šeimai paliekama laisvė, kuri garantuoja *inter alia* tėvų ar globėjų teisę auginti ir auklėti vaikus pagal savo įsitikinimus ir pažiūras. Bet kokia valstybės intervencija į šiuos santykius laikoma grėsme individų laisvei ir socialinei įvairovei: į ją žiūrima kaip į priemonę įtvirtinti valstybės viešpatavimą vaikų auginimo ir auklėjimo srityse.¹⁵⁴ Akivaizdu tai, kad šeimos autonomija vaikų atžvilgiu nėra absoliuti, greičiau ji yra konkuruojanti su kitomis visuomenės pripažįstamomis vertybėmis. Viena iš valstybės pareigų yra užtikrinti ne tik šeimos kaip visuomenės vieneto gerovę, tačiau taip pat kiekvieno jos nario kaip atskiro segmento gerovę, kadangi kiekvienas iš šeimos narių turi teisę į savo teisių įgyvendinimą bei apsaugą.

Nagrinėjant EŽTT jurisprudenciją pastebima, kad vaiko teisių atžvilgiu valstybės pareiga užkirsti kelią pažeidimams labiausiai išryškėja tada, kai valstybės institucijos priima ir įgyvendina sprendimą atskirti vaiką nuo šeimos, atiduoti vaiką įvaikinti, ar atiduoti vaiką globon. Tokius valstybės institucijų *prima facie* intervencijos veiksmus gali pateisinti tik valstybės interesas apsaugoti vaiko teises, atitinkantis EŽTK 8 straipsnio 2 dalį. Teismo praktika implikuoja, kad tokia valstybės intervencija turi būti tik *ultimo ratio*, todėl kiekvienu atveju svarbu nustatyti, kokia apimtimi valstybė privalo įgyvendinti savo pareigą rūpintis vaiku bei kokia apimtimi jos institucijoms leidžiama kištis į šeimos gyvenimą.

¹⁵⁴Sagatys G., *Justitia*, p. 11-22.

Pabrėžtina, kad Konvencijos įgyvendinimas yra užtikrinamas tiek negatyviųjų, tiek pozityviųjų valstybės pareigų doktrinomis, todėl ir valstybės veiksmai šeimos gyvenimo atžvilgiu gali būti vertinama dvejopai: kaip nepateisinamas *veikimas*, pažeidžiantis negatyviasias pareigas EŽTK 8 strp. 2 dalies atžvilgiu, bei kaip nepateisinamas *neveikimas*, t.y. savo pozityviųjų pareigų nevykdymas. Tačiau, kaip pabrėžia G. Sagatys, negatyviosios valstybės pareigos susilaikyti nuo intervencijos ir pozityviosios valstybės pareigos užtikrinti vaiko teisių apsaugą šeimoje takoskyra yra subtili. Viena vertus, valstybė turi saugoti šeimos privatumą pagal Konvencijos 8 straipsnį, užtikrinant kiekvieno asmens teisę į šeimos gyvenimo gerbimą, tačiau kartu ji privalo apsaugoti vaiką nuo galimos žalingos šeimos įtakos.¹⁵⁵ Valstybės turi pareigą imtis efektyvių veiksmų tam, kad būtų užtikrintas šeimos gyvenimo gerbimas, o tokių veiksmų trūkumas turi būti pateisintas tik 2 dalyje numatytais išimtimis.

Dar 1960 m. Europos žmogaus teisių komisija (toliau – Komisija) pripažino, kad tai, jog tėvui buvo atimta teisė matytis su vaikais dėl to, kad jis juos mušė, atitiko Konvenciją, nors patys vaikai teigė, kad taip buvo pažeista jų teisė į šeimos gyvenimo gerbimą.¹⁵⁶ Jeigu vienas iš tėvų pagal valstybės vidaus teisę buvo nuteistas už tai, kad smurtavo prieš vaikus, tai Teismo pripažinimas, kad vaikų atskyrimas nuo jo yra pateisinamas valstybės kišimasis į šeimos gyvenimą, yra akivaizdus. Tais atvejais, kuomet tėvo smurtavimas ar blogas elgesys su vaikais nebuvo svarstomas teisminėse institucijose, tokio elgesio įrodymai sudaro pakankamą priežastį tam, kad vaikas būtų atskirtas nuo tėvų valdžios.¹⁵⁷

Sprendama klausimus dėl pareiškimo priimtumo, Komisija laikėsi nuostatos, kad tik labiausiai neatidėliotinas pagrindas gali pateisinti šeimos ryšių ardymą.¹⁵⁸ 1978 m. Komisija pripažino nepriimtiniu tėvų pareiškimą dėl Konvencijos 8 straipsnio pažeidimo atveju, kuomet Jaunimo gerovės užtikrinimo tarnyba (*ang. The Youth Welfare Office*) atskyrė mergaitę nuo tėvų ir atidavė ją auklėjamosios institucijos priežiūrai. Toks tarnybos sprendimas buvo paremtas tuo, kad mergaitė gyveno apgailėtinomis sąlygomis: šeima buvo išsiskolinusi, gyveno purviname bute, be šviesos ar šilumos. Mergaitė sirgo, tačiau negavo būtinausios medicininės priežiūros, bandė žudyti. Ir nors yra laikomasi principo, kad vaikas turi augti šeimoje, o ne tam tikroje įstaigoje, tačiau tokios gyvenimo sąlygos ir ypač tai, kad mergaitė negavo skubios ir jos sveikatą užtikrinti reikalingos medicininės pagalbos, taip sukeldami pavojų jos sveikatai ir gyvybei, Komisija pateisino tarnybos sprendimą. Didelis aplaidumas ir nesugebėjimas užtikrinti vaikams būtinausių medicininių ir socialinių poreikių gali pateisinti vaikų atskyrimą nuo šeimos.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Sagatys G., *Justitia*, p. 11-22.

¹⁵⁶ Kilkelly U., *The Child and The European Convention on Human Rights*, p. 171-172.

¹⁵⁷ *Ibid.*, p. 171.

¹⁵⁸ Europos žmogaus teisių komisijos sprendimas pareiškime dėl priimtumo X and Y v. the Federal Republic of Germany, 03 October 1978, D.R. P. 208. Nurodo Kilkelly U., *The Child and The European Convention on Human Rights*, p. 171-172.

¹⁵⁹ Kilkelly U., *The Child and The European Convention on Human Rights*, op.cit., p. 170-187.

Vaikų paėmimas valstybės globon gali būti pateisinamas ir tuomet, kai vaikas gyvena antisanitarinėmis ir labai skurdžiomis sąlygomis. Darbe jau minėtoje bei „klasikinė“ tapusia šios problemos atžvilgiu *Z and Others v. The United Kingdom* byloje¹⁶⁰ Teismas vaikų nepriežiūrą ne tik pripažino kankinančiu, nežmonišku ar žmogaus orumą žeminančiu elgesiu, bet, remdamasis, *mutatis mutandis*, *A. v United Kingdom* priimtu sprendimu, konstatavo, kad valstybė turi imtis visų reikiamų priemonių tam, kad užtikrintų jos jurisdikcijoje esančių asmenų apsaugą nuo bet kokie kankinančio ar nežmoniško elgesio. Šios priemonės privalo garantuoti veiksmingą apsaugą visiems, o ypač vaikams ir kitoms lengviausiai pažeidžiamų asmenų grupėms, bei užkirsti kelią vaikų nepriežiūrai, apie kurią valstybės institucijos „žinojo ar privalėjo žinoti“.¹⁶¹

Socialinės institucijos, žinodamos apie sunkią vaikų padėtį šeimoje, turi į tai reaguoti ir laiku imtis atitinkamų priemonių, kad būtų užkirstas kelias vaikų teisių pažeidimams. Tokių veiksmų turi būti imtasi vadovaujantis įstatymais. Tačiau vien atitinkamais įstatymais įtvirtintų nuostatų buvimas nėra pakankamais - veiksmai arba sprendimai turi turėti pagrįstą tikslą (t.y. būtini demokratinėje visuomenėje). Būtinumo kriterijus parodo, kad yra atitinkamas visuomenės spaudimas ir kad veiksmai, kurių buvo imtasi, yra proporcingai siekiamam teisėtam tikslui.¹⁶² *L v. Sweden* byloje Komisija konstatavo, kad „valstybė turi įrodyti, kad priešastys, kurios lėmė priimti sprendimą paimti vaiką globon, buvo pakankamos. T.y. jos turi turėti tokį svorį, kad jų buvimas atitiktų „būtinumo demokratinėje visuomenėje“ poreikį.“¹⁶³

Valstybės pareiga užtikrinti teisę į šeimos gyvenimo gerbimą galioja kiekvienam jos jurisdikcijoje esančiam asmeniui, todėl valstybių priimti sprendimai deportacijos ir imigracijos bylose, galintys sužlugdyti šeimos gyvenimą yra pavyzdys įtampos, kuri susidaro tarp valstybės sieko išlaikyti savo suverenitetą ir suvokimo, kad valstybės veiksmai turi atitikti visuotinai suformuluotas ir priimtinas normas.¹⁶⁴ EŽTT nagrinėdamas atvejus, susijusius su leidimo apsigyventi šalyje suteikimu ir/ar su asmens deportacija iš jos, siekdamas nustatyti teisingą balansą tarp individo teisių ir valstybės interesų, susiduria su kelių interesų konfliktas tarp: 1) kiekvieno asmens teisės į šeimos gyvenimo gerbimą ir valstybės teisės kontroliuoti savo pasienius, migracijos srautus bei užtikrinti viešąją tvarką bei 2) nepilnamečių nusikaltėlių, turinčių šeimą vienoje iš valstybės Konvencijos dalyvės šalių, teisės būti neatskirtam nuo šeimos ir valstybės intereso užtikrinti savo šalyje viešąją tvarką ir saugumą.¹⁶⁵

Pirmą kartą imigracijos kontekste valstybės veiksmai, rodantys valstybės pagarbos šeimos gyvenimo gerbimo stokai, peržengiant jai suteiktos veikimo laisvės ribas, buvo pripažintas

¹⁶⁰ Sagatys G., *Justitia*, p. 13.

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² Kilkelly U. *The Child and the European Convention on Human Rights*, p. 263-280.

¹⁶³ *Ibid.*

¹⁶⁴ O'Donnell, p. 135-151.

¹⁶⁵ Storey H. Family life, immigration and the ECHR. *International and comparative law quarterly*, 1990, 30: 328-344, p. 328.

Berrehab v. The United Kingdom byloje. Joje valstybės atsisakymas suteikti leidimą gyventi nebuvo pateisintas valstybės siekiu „apsisaugoti nuo viešosios tvarkos pažeidimų“ ir „užtikrinti kitų asmenų teises ir laisves“.¹⁶⁶ Šiuo sprendimu Teismas davė valstybėms suprasti, kad atsisakymas suteikti asmenims teisę apsigyventi šalyje ar jų deportavimas nebegali remtis siekiu apsaugoti nuo „viešosios tvarkos pažeidimų“ kaip teisėtu tikslu - turi būti pasiektas atitinkamas balansas. *Mustakim v. Belgium* byloje Teismui buvo apskūstas Belgijos sprendimas deportuoti asmenį iš šalies už daugkartinius teisės pažeidimus, kuriuos jis padarė būdamas nepilnametis. Sprendimas buvo grindžiamas tuo, jog minėtas asmuo kėlė realią grėsmę visuomenei. Teismas, remdamasis tuo, kad visi artimiausi pareiškėjo giminaičiai, su kuriais jis atvyko į šalį, gyveno Belgijoje, nurodė, kad sprendimas deportuoti pareiškėją pažeidė jo teisę į šeimos gyvenimą. Teismas pasakė, kad tokia griežta priemonė nėra proporcinga valstybės siekiamiems ir tikslams.¹⁶⁷

Tam, kad būtų apsaugotos asmens teisės gyventi šalyje, kurioje yra jo šeima, bei užkirstas kelias valstybės savivalei, ypatingas dėmesys yra kreipiamas į tai, kokiais pagrindais remiantis valstybė įgyvendina savo teises, kokių priemonių imasi. Būtina nustatyti, ar tos priemonės buvo adekvačios ir proporcingos, nepriklausomai nuo, kokius pažeidimus asmuo gali būti padaręs. *Yildiz v. Austria* byloje Teismas pripažino, kad išsiuntimas iš šalies asmens, kuris nuo paauglystės gyveno ir integravosi joje, kurioje jis sukūrė šeimą ir susilaukė vaiko, už pažeidimus, kuriuos jis padarė dar būdamas paauglystėje, neatitiko valstybės siekių užtikrinti viešuosius interesus ir buvo neproporcingas. Valstybė nesugebėjo nustatyti tinkamo balanso tarp skirtingų interesų. Tokiu sprendimu valstybė pažeidė ne tik šio asmens teisę į šeimos gyvenimo gerbimą, bet taip pat ir jo buvusios sutuoktinės (dėl šių veiksmų vėliau pora išsiskyrė) ir mažamečio vaiko teisę į šeimos gyvenimo gerbimą.¹⁶⁸ *Jakupovic v. Austria* bylos sprendimu Teismas išreiškė nuostatą, kad nepilnamečio deportavimas sąlygomis, kuomet jis išsiunčiamas visiškai vienas į šalį, kuri vis dar drebinama neseniai patirtų ginkluotų konfliktų pasekmėmis (Serbija), kur gyvenimo sąlygos vis buvo nepalankios, kur asmuo neturi jokių artimų giminaičių, gali būti pateisintas tik esant labai svariomis priežastimis.¹⁶⁹

Dar viena problema šeimos gyvenimo srityje atsiranda gausėjant imigracijos srautams, internacionalinėms šeimoms, kur skyrybų atveju vyksta ginčai dėl tėvų teisės į vaiko globą. Tokiose bylose daugeliu atveju, pripažindamas Konvencijos 8 straipsnio pažeidimus, Teismas

¹⁶⁶ *Berrehab v. the Netherlands*, 21 June 1988, §29, A138.

¹⁶⁷ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2002, t. 33(25): 83-94. P. 83-94.

¹⁶⁸ *Yildiz v. Austria*, no. 37295/97, § 9-28, 31 October 2002. Šioje byloje pareiškėjais buvo visi trys šeimos nariai.

¹⁶⁹ *Jakupovic v. Austria*, no. 36757/97, §18-33, 06 January 2003.

savo išvadas grindė pozicija, kad tėvai turi teisę gyventi su savo vaikais, tačiau lygiai taip pat ir *vaikai* turi neginčytiną teisę gyventi su savo tėvais.¹⁷⁰

Iglesias Gil and A.U.I. v. Spain byloje motinai buvo suteikta vaiko globa Ispanijoje, kadangi vaikas gimė toje šalyje bei gyveno kartu su motina, tačiau vaiko tėvas išsivežė jį į Jungtines Amerikos Valstijas. Po trejus metus trukusių teisminių procesų tėvas grąžino vaiką motinai. Teismas pripažino, kad Ispanijos valstybė pažeidė Konvencijos 8 straipsnį, kadangi nedėjo pakankamai pastangų ir per tokį laiko tarpą nesugebėjo nustatyti vaiko buvimo vietos bei grąžinti jį motinai – t.y., užtikrinti vaiko teisių.¹⁷¹ Panašus sprendimas buvo priimtas ir *Maire v. Portugal* byloje, kurioje Prancūzijos piliečiui ir portugalei Prancūzijoje gimė vaikas. Skyrybų proceso metu Prancūzijos teismas pripažino vaiko globą tėvui. Tačiau motina išsivežė vaiką į Portugaliją, kur ir pasiliko, nepaisydama teismo nustatytos globos. Prancūzijos teismai išdavė motinos arešto orderį. Tačiau Portugalijos pareigūnai motiną su vaiku surado po ketverių metų - moteris buvo suimta, o vaikas atiduotas į vaikų namus. Teismas pripažino, kad tokie neefektyvūs Portugalijos pareigūnų veiksmai, kuomet nebuvo imtasi visų galimų priemonių, kad būtų apsaugoti vaiko interesai, lėmė EŽTK 8 straipsnio pažeidimą.

Tokio pobūdžio bylose Teismas, Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą motyvuodavo valstybės nesugebėjimu imtis visų protingų priemonių, kad vaikas būtų sugrąžintas vienam iš tėvų, - o tai galėjo privesti prie visiško vieno iš tėvų ir vaiko santykių nutrūkimo.¹⁷² Šiame kontekste dažna problema kyla dėl to, kad tėvai nepasidalina mažamečiais vaikais, kurių interesai ir nuomonės dažnai būna neišgirsti,¹⁷³ o jų buvimo su vieno iš tėvų vieta dažniausiai nustatinėjama labiau siekiant apginti vieno iš tėvų teisę būti su savo vaikų.

Kylančios problemos nėra svetimos ir Lietuvoje:

1) Teisės į šeimos gyvenimo gerbimą aspektu Lietuva Europos Žmogaus Teisių Teismo *Jucius ir Juciuvienė prieš Lietuvą* byloje buvo pripažinta pažeidusia Konvencijos 8 straipsnį. Pareiškėjai pagal Konvencijos 8 straipsnį Teismui skundėsi, kad Lietuvos teismų sprendimais, kuriais jų dukterėčių, iki tol trejus metus gyvenusių su pareiškėjais, globa buvo paskirta mergaičių seneliams, buvo pažeista pareiškėjų teisė į šeimos gyvenimo gerbimą. Teismas pripažino, kad tokiais teismų sprendimais buvo įsikišta į pareiškėjų šeimos gyvenimo gerbimą, nes apgyvendinus mergaites pas senelius nutrūko pareiškėjų ir vienos mergaičių santykiai. Teismas pažymėjo, kad tokio sprendimo, kuriuo įsikišama į šeimos gyvenimo gerbimą, priėmimas turi būti teisingas, priešingu atveju nebūtų užtikrinta tinkama Konvencijos 8

¹⁷⁰ International justice for children, p. 27.

¹⁷¹ Dohrn B., p. 9.

¹⁷² Mitchel E. ECHR rulings on cases around Europe. Iš *Communitycare.co.uk* [interaktyvus]. 2008-08-06. [žiūrėta 2009-09-30]. <<http://www.communitycare.co.uk/Articles/2008/08/06/109041/latest-case-law-in-relation-to-childrens-human-rights.html>>.

¹⁷³ *Nielsen v Denmark*, 28 November 1988, § 9-37, A144. Šioje byloje vaiko globa buvo paskirta motinai. Vaikas pabėgo pas tėvą, tuo išreiškdamas savo norus ir nuomonę. Tačiau šioje byloje Teismas nusprendė, kad vaikas buvo per jaunas ir nekompetingas, kad būtų atsižvelgta į jo norus.

straipsnio ginamų interesų apsauga. Teismas konstatavo, kad pirmiausia šioje byloje būtina nustatyti, ar pareiškėjai turėjo galimybę pakankamai aktyviai dalyvauti sprendimo dėl mergaičių globos nustatymo priėmimo procese, nes kitaip, Teismo manymu, būtų pažeista jų teisė į šeimos gyvenimo gerbimą. Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad byla dėl mergaičių globos nustatymo apeliacine instancija Šiaulių apygardos teisme buvo išnagrinėta rašytinio proceso tvarka – pareiškėjams nedalyvaujant. Atsižvelgdamas į tai, kad Šiaulių apygardos teismas iš esmės turėjo spręsti fakto klausimą – kam suteikti mergaičių nuolatinę globą, ir tai, jog šis procesas turėjo esminę reikšmę pareiškėjams, Teismas pažymėjo, kad šis klausimas negalėjo būti tinkamai išspręstas remiantis vien byloje esančia medžiaga. Teismo manymu, toks apeliacinis procesas nelaikytinas teisingu. Taigi Teismas, padaręs išvadą, kad pirminis procesas, kuriuo buvo išspręsti mergaičių globos ir pareiškėjų bendravimo su jomis klausimai, neužtikrino pakankamos pareiškėjų teisės į šeimos gyvenimo gerbimą apsaugos, šioje byloje konstatavo Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą¹⁷⁴.

2) Be to, pagal 2008 m. Vaikų teisių apsaugos tarnybų veikos audito ataskaitą, didelį nerimą kelia ir vaiko teisių pažeidimai ir apsaugos tarnybų veikla Lietuvoje.¹⁷⁵ Auditorių duomenimis buvo pastebėta tendencija, kad kai kuriose Vaiko teisių apsaugos tarnybose yra aplaidžiai laikomasi įsipareigojimų kaupti duomenis apie vaikus. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įsipareigojo sukurti Socialinės paramos informacinę sistemą (SPIS), tuo tarpu savivaldybės įsipareigojo rinkti ir į SPIS teikti duomenis apie socialinės paramos savivaldybės gyventojams teikimą, užtikrinti Socialinės paramos skyriaus ir Vaikų teisių apsaugos tarnybos prisijungimą prie saugaus valstybinio duomenų perdavimo tinklo, užtikrinti informacinės sistemos savivaldybės ribose funkcionavimą ir kita. Vaikų teisių apsaugos tarnybos turi šioje sistemoje kaupti ir tvarkyti duomenis apie: socialinės rizikos šeimas, vaikų globą (rūpybą), smurto prieš vaikus atvejus, jų pagrindu inicijuotus tyrimus ir kt. Tačiau, atlikus auditą, buvo pastebėta, kad nors duomenų bazė apie vaikus yra sukurta, tačiau pačios savivaldybių Vaikų teisių apsaugos tarnybos nekaupia reikiamų duomenų, o 64 proc. apklaustų savivaldybių Vaikų teisių apsaugos tarnybų nurodė, kad nėra sukurtos bendros duomenų apie vaikus bazės. Taip pat buvo konstatuota, kad kai kurių savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų efektyviam darbui trukdo nepakankamas teisės aktų laikymasis, vaiko globos (rūpybos) organizavimo (priežiūros) kontrolės stoka.¹⁷⁶

Toks nepakankamas duomenų kaupimas ne tik reiškia reikiamos informacijos apie vaiką, jo statusą, jam suteiktą socialinę paramą trūkumą, tačiau taip yra apsunkinamas pačių

¹⁷⁴ Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija. *Bylų prieš LR statistika* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-30]. <http://tm.infolex.lt/?item=stras_bst>.

¹⁷⁵ Lietuvos Respublikos valstybinė kontrolė. *Valstybinio audito ataskaita vaiko teisių apsaugos vykdymas Nr. VA-P-30-17-2* [interaktyvus]. 2008-01-22. [žiūrėta 2009-09-30]. <http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitu_paiska1.php>.

¹⁷⁶ *Ibid.*

savivaldybių Vaikų teisių apsaugos tarnybų efektyvus darbas priimant reikiamus sprendimus, rengiant ataskaitas bei vykdant priežiūrą.¹⁷⁷ Tai suponuoja pozityvių valstybės pareigų neatlikimą ir gali sąlygoti vaikų teisių pažeidimą. G. Sagatys, apžvelgdamas smurto ir vaikų nepriežiūros šeimoje situaciją, atkreipė dėmesį į tai, kad šioje teisinio reguliavimo srityje nėra specialaus teisės akto, nustatančio valstybės reagavimo į vaiko teisių pažeidimus šeimoje pagrindus, tvarką ir padarinius. Išanalizavęs Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, Lietuvos civilinio kodekso nuostatas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtintas Bendrasis vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatas jis priėjo išvadą, kad dėl jų taikyme esančių trūkumų (pvz., tai, kad įstatymuose nėra tiksliai apibrėžtos smurto sąvokos; tai, kad socialinėms tarnyboms smurto atvejus pavesta tik administruoti; tai, kad smurto atvejais nėra suteikiama skubi pagalba vaikams) valstybės (savivaldybių) institucijos, net ir žinodamos apie vaiko teisių pažeidimus šeimoje, ne visada panaudoja visas galimas priemones tokiems pažeidimams pašalinti.¹⁷⁸ Negalima nesutikti su jo nuomone, kad tai turi būti vertinama, kaip negatyvi praktika, galinti pažeisti EŽTK 3 arba 8 straipsnio reikalavimus, o vertinant šią situaciją su aukščiau minėta Konvencijos 3 straipsnio taikymo problema, galima pastebėti, kad šiuo metu vaiko teisės nėra užtikrinamos nei šeimoje, nei už jos ribų.

3) Kalbant apie problemas, kylančias iš tėvų nesutarimo dėl vaiko globos, turime didžiulį visuomenės dėmesio sulaukusį ir Europos Teisingumo Teismą (toliau – ETT) pasiekusį „mažosios Luizos Rinau“ atvejį.¹⁷⁹ Po dvejus metus trukusių bylų nagrinėjimo Vokietijoje ir Lietuvoje bei prieštarų sprendimų, mergaitės motina kreipėsi į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, kad šis nepripažintų jos skyrybų byloje priimto vokiečių teisėjų sprendimo grąžinti dukrą jos tėvui. Aukščiausiam Teismui, kilo neaiškumų, kaip Vokietijos ir Lietuvos teismai turėtų interpretuoti Europos Sąjungos (toliau – ES) reglamentą, numatantį procedūras sprendžiant santuokos ir vaiko globos problemas. Todėl jis kreipėsi į ETT išaiškinimo, ar ES reglamentas sudaro pakankamą pagrindą nacionaliniam teismui tokį sprendimą nagrinėti, ar gali, kaip ir kada, pagal reglamentą atsirasti sąlygos, įgalinančios Lietuvos teismą nepripažinti Vokietijos teismo sprendimo. ETT savo sprendime nurodė, kad „esant vaiko kilmės valstybės priimatam sprendimui dėl vaiko grąžinimo ir šio sprendimo pagrindu išduotam pažymėjimui, vykdymo valstybės teismas privalo tik paskelbti kilmės valstybės teismo sprendimą, dėl kurio

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ Sagatys G., *Justitia*, p. 15.

¹⁷⁹ 2006 m. Lietuvos Respublikos pilietė I. Rinau po skyrybų su Vokietijos pilietybę turinčiu mergaitės tėvu, kartu su mergaite ir kitu savo nepilnamečiu vaiku grįžo į Lietuvą. Vokietijos teismai spręsdami skyrybų bylą, mergaitės globą paskyrė tėvui. Gavusi iš jo sutikimą išsivežti dukrą kelioms savaitėms į gimtinę, I. Rinau grįžusi į Lietuvą nusprendė kartu su vaikais joje likti. Mergaitės tėvas 2006 m. kreipėsi į Klaipėdos teismą, prašydamas išduoti leidimą grąžinti dukterį. Jo prašymas buvo atmestas. 2007 m. Lietuvos apeliacinio teismo sprendimu Klaipėdos apygardos teismo nutartis buvo panaikinta ir teisėjų kolegija nutartimi įpareigojo motiną grąžinti dukterį tėvui. Tačiau tuo teismų procesai nesibaigė, o po vėlesnių jai nepalankių sprendimų motina slėpė savo dukrą ir atsisakė atskleisti jos buvimo vietą, bijodama, kad tėvas jos neišsivežtų.

išduotas pažymėjimas, vykdytinu ir patenkinti prašymą nedelsiant grąžinti vaiką“.¹⁸⁰ Viso teismų proceso metu pagrindinis sprendžiamas klausimas buvo 1980 m. Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų ir ES reglamento vykdymo. Nors 2007 m. Lietuvos apeliacinis teismas, panaikindamas Klaipėdos apygardos teismo nutartį, aiškiai nurodė EŽTT praktiką, kurioje įtvirtinta, kad bylose dėl vaiko grąžinimo priėmimo ir vykdymo delsimas yra pripažįstamas EŽTK 8 straipsnio pažeidimu,¹⁸¹ tačiau EŽTT sprendimams proceso metu nebuvo suteiktas pakankamas svoris. Pastebima, kad siekiant apsaugoti EŽTK garantuojamas vaikui teises, EŽTK taikymo klausimas tokio pobūdžio bylose turėtų būti keliamas pirmiausiai jau pirmos instancijos teismuose, siekiant apsaugoti vaiko teises, užtikrinant valstybės pozityvių pareigų vykdymą.

Apibendrinant Konvencijos 8 straipsnio pažeidimus vaiko teisių ir interesų atžvilgiu, kylančias problemas galima įvardinti dviem aspektais:

1. valstybės vis dar linkusios neatrasti tinkamo balanso tarp savo pozityvių ir negatyvių pareigų kiekvienam jos jurisdikcijoje esančiam asmeniui. Dėl to, kiekvieną kartą iškilus dilemai, ar situacija šeimoje yra pakankamai rimta, kad valstybės institucijos turėtų teisę įsikišti, išlieka grėsmė, kad jos, vengdamos peržengti jai suteiktos vertinimo laisvės ribas (ypač bylose, susijusiose su vaikų paėmimu globon, įvaikinimų, atskyrimu nuo šeimos), nesiims reikiamų veiksmų, kad apgintų pažeidžiamas vaiko teises ir interesus. Tačiau, kalbant apie imigrantų šeimas, dažnai pastebima, kad valstybė piktnaudžiauja savo vertinimo laisve savo neproporcingais veiksmais, kurie nėra „būtinai demokratinėje visuomenėje“, dažnai suardydama šeimos gyvenimo ryšius;

2. esama padėtis rodo, kad dažnu atveju, kylant ginčams dėl vaiko globos, vaikai tampa tėvų ginčų įkaitais, o jų teises yra pažeidžiamas. Valstybės institucijos, visų pirma, turi siekti, kad būtų užtikrinti *vaikų* interesai ir *jų* poreikiai Konvencijos 8 straipsnio prasme, t.y. turi būti daroma viskas, kad *vaikas* turėtų užtikrintą teisę į šeimos ryšius, kad šie ryšiai nebūtų nutraukiami vieno iš tėvų savivaldžiovimu ir būtų *vaiko teisė* vienodai matytis ir palaikyti ryšius su abiem savo tėvais, būtų užtikrinta.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje I.R., Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras v. I.R. (bylos Nr. 3K-3-403/2008).

¹⁸¹ Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-368/2007.

3. Teisė į saviraiškos laisvę

1948 m. JTO konferencijoje dėl informacijos laisvės buvo pabrėžta: „informacijos laisvė yra (...) kertinis akmuo visoms laisvėms“.¹⁸² Kitais žodžiais tariant, ši laisvė yra vienas iš demokratinės visuomenės vystimosi veiksnių. Tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika rodo, kad valstybės nesugeba atrasti reikiamo balanso tarp saviraiškos laisvės draudimo būtino demokratinėje visuomenėje bei asmens teisės įgyvendinti jam Konvencijos suteiktą teisę į nuomonės ir išsireiškimo (saviraiškos) laisvę.¹⁸³

Konvencijos 10 straipsnio pirmoje dalyje įtvirtinta nuostata, kad „kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų“. Saviraiškos laisvė šiame straipsnyje aiškinama kaip teisė *reikšti* savo mintis, *gauti* informaciją ir ją *perduoti*. Skleisti informaciją yra viena iš žiniasklaidos funkcijų, o, nagrinėjant vaiko teises, mums yra svarbus teisės *gauti* informaciją aspektas.

Šios teisės svarba vaiko vystimosi procesui yra nekvestionuojama. Jos dėka formuojasi vaiko asmenybė, charakteris. Gaudami ir absorbuodami informaciją iš juos supančios aplinkos, vaikai formuoja savo nuomonę, plečia savo akiratį bei įgauna kompetenciją atskirti gera nuo blogo, priimti savarankiškus sprendimus - vyksta natūralus pasaulio ir savęs pažinimo procesas. Tačiau ši Konvencijos suteikiama teisė nėra absoliuti. Antroje Konvencijos 10 straipsnio dalyje nurodoma, kad ši laisvė gali būti ribojama, siekiant, kad būtų užtikrinti:

- valstybės saugumas ir teritorinis vientisumas;
- kitų teisės ir laisvės;
- teisminės valdžios autoritetas ir bešališkumas.¹⁸⁴

Siekiant apsaugoti valstybės saugumą, būtinas visuomenės saugumo užtikrinimas – informacija gali būti ribojama, turint tikslą užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, apsaugant žmonių sveikatą ar moralę. Neatmestina ir tai, kad informacija gali būti ribojama, siekiant apsaugoti asmenų garbę bei teises bei orumą, užkirsti kelią slaptos informacijos atskleidimui. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad valstybei yra suteikiamos gana plačios teisės riboti asmenų laisvę gauti informaciją. Tačiau dėmesys turėtų būti atkreiptas į tai, kad šioje Konvencijos straipsnio 2 dalyje numatoma, kad saviraiškos laisvės apribojamai galimi tik tada, kai tai **būtina demokratinėje visuomenėje**. Ši sąvoka yra gan griežtai tikrinama EŽTT.

¹⁸² D. Jočienė. Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika [interaktyvus]. Iš *Lietuvos Teisingumo ministerijos publikacijų* [žiūrėta 2009-10-30]. P. 1-3. <http://tm.infolex.lt/?item=stras_publ> .

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ *Ibid.*

D. Jočienė, aprašydama Konvencijos 10 straipsnio taikymą EŽTT praktikoje, šios sąvokos apibrėžimą iliustruoja Teismo išreikšta pozicija Autronic AG prieš Šveicariją byloje. Joje Teismas pabrėžė, kad „Susitariančios šalys turi tam tikrą aiškinimo laisvę („margin of appreciation“) numatant apribojimus nuomonės reiškimo laisvei, tačiau toks jų aiškinimas privalo atitikti Europos aiškinimą, kurio turinys gali keistis priklausomai nuo konkrečios bylos. Kadangi šiuo atveju kalbama apie teisių ir laisvių, numatytų Konvencijos 10 str. 1 dalyje, apribojimą, aiškinimas turi būti tikslus ir griežtas, būtent dėl šių teisių svarbumo; o šių teisių svarba ne kartą buvo pažymėta Teismo praktikoje. Todėl šių teisių apribojimas privalo būti įtikinančiai pagrįstas.“ Taip pat Teismas akcentavo, kad „(...)valstybių narių teisė aiškinti šias nuostatas turi atitikti demokratinės visuomenės interesą turėti laisvą spaudą“.¹⁸⁵

Kitose bylose¹⁸⁶ šio straipsnio suteikiama teisė gauti informaciją buvo aiškinama kaip, visų pirma, laisvo priėjimo prie bendrų visuomeninių informacijos šaltinių, kurie negali būti valstybės uždrausti, išskyrus aukščiau paminėtas sąlygas, teisė. Vaikų teisių atžvilgiu vėlgi ryškėja kelių interesų kolizija: vaiko teisė gauti visą informaciją, būtiną jo sveikam ir visapusiškam asmenybės vystymui bei jo išsilavinimui, ir valstybės interesas apsaugoti vaiko ir visuomenės moralę. Valstybė turi plačią vertinimo ir veiksmų laisvę, siekiant apsaugoti sveikatą, moralę bei kitų asmenų teises, tačiau tuo pat metu valstybės veiksmai turi būti proporcingi.

Vaiko teises gauti informaciją palietė *Handyside* bylos sprendimas, kuriame Teismas pripažino, kad saviraiškos laisvė taip pat yra taikoma ir toms idėjoms arba informacijai, kurios gali įžeisti, šokiruoti ar sukelti neramumus visuomenėje lygiai taip pat kaip ir toms idėjoms ar informacijai, kurios yra palankiai priimamos ir nežeidžiančios.¹⁸⁷ Tačiau ta pati informacija gali skirtingai paveikti vaikus ir suaugusiuosius, t.y. ji gali nepadaryti įtakos suaugusiųjų požiūriams, tačiau turėti žalingą poveikį vaikams, kadangi jie yra imlesni išorės poveikiams. Valstybė savo prerogatyva gali pasirinkti, kaip užtikrinti, kad vaikai gautų visą jų vystimuisi reikiamą informaciją, ir tuo pačiu metu apsaugoti juos nuo žalingo poveikio.

Handyside byloje buvo sulaikytas ir konfiskuotas leidinys „Maža raudona mokyklos knygelė“ (ang. *Little Red Schoolbook*), kuri turėjo būti lytinio gyvenimo švietimo vadovu, skirtu mokyklose besimokantiems vaikams. Buvo nuspręsta, kad tokie valstybės veiksmai, apribojantys leidėjo saviraiškos laisvę ir tuo pačiu vaikų laisvę gauti informaciją, buvo pateisinami, siekiant apsaugoti vaikus nuo neobjektyvios ir neteisingos informacijos. Priemonės, kurių buvo imtasi: knygos leidimo uždraudimas, leidinių konfiskavimas, leidėjo suėmimas buvo pateisinamos, tačiau tik todėl, kad leidinyje esantys kai kurie straipsniai ir aprašymai ne tik buvo pripažinti

¹⁸⁵ D. Jočienė. Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika. Iš *Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos publikacijų* [interaktyvus]. 2009-10-30. [žiūrėta 2009-10-30]. <http://tm.infolex.lt/?item=stras_publ>.

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ *Handyside v. The United Kingdom*, 07 December 1976, §42-58, A24.

nepadoriais, nešvankiais, keliančiais pagrįstą grėsmę vaikų moralei, bet, svarbiausia, jie neatskleidė objektyvios tikrovės¹⁸⁸. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad auditoriją, kuriai buvo skirtas šis leidinys, daugiausia sudarė mokyklinio amžiaus vaikai - jos tikslas buvo tapti mokomąja medžiaga, tačiau savo turiniu ji buvo klaidinanti, todėl buvo pritarta nuomonei, kad ji buvo kelianti grėsmę šiai auditorijai.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad Teismas savo sprendime pabrėžė, kad Konvencijos 10 straipsnio 2 dalis vis tik nesuteikia valstybėms nevaržomos veiksmų laisvės. Kiekvienos valstybės laisvė imtis priemonių, apribojančių saviraiškos laisvę, turi atitikti „būtinumo demokratinėje visuomenėje“ kriterijus. Šie suvaržymai siejami ne tik su valstybės priimamais įstatymais, bet ir būdais, kuriais jie yra įvykdomi, ypač kalbant apie teismų sprendimus. Svarbu pabrėžti Teismo „demokratinės visuomenės“ aiškinimą. Teismas konstatavo, kad saviraiškos laisvė yra demokratinės visuomenės pamatas - viena iš esminių sąlygų, reikalingų visuomenės progresui. Kiekvienas turi teisę gauti ne tik neutralią ar kasdienę, bet ir šokiruojančią, sukeliančią atsaką visuomenėje, informaciją: prieinamumas prie įvairios informacijos yra viena iš demokratinės, tolerantiškos, liberalios ir pliuralistinės visuomenės bruožų - be jų nebūtų ir demokratinės visuomenės. Iš to išeina, kad kiekvienas žingsnis, kurio imasi valstybės institucijos, kad suvaržytų tokios informacijos sklaidimą visuomenėje turi būti proporcingos ir atitiktų teisėtus tikslus, kurių siekia valstybė.¹⁸⁹

Teisę gauti informaciją Teismas įvertino ir kaip *inter alia* teisės į mokslą, įtvirtintos Konvencijos Pirmojo protokolo 2 straipsniu,¹⁹⁰ dalimi. U. Kilkelly teigimu, vaiko teisė gauti informaciją yra svarbus aspektas ne tik jo nuomonės ir pasaulėžiūros atžvilgiu, tačiau ir jo tinkamo vystymosi, žinių bei teisės būti apsaugotam nuo gyvybę ar sveikatą pažeidimo.¹⁹¹ Į tokią išvadą nukreipia *Kjedsen, Busk Madsen & Pedersen v Denmark* pareiškimas, kuriame Komisija pasisakė, kad Konvencijos 12 straipsnis (teisė į santuoką), garantuojantis teisę susituokti ir sukurti šeimą, gali sąlygoti lytinio švietimo užtikrinimo tam tikrose valstybėse Konvencijos dalyvėse poreikį.¹⁹² Buvo pripažinta, kad vaiko supažindinimas su lytiniu gyvenimu, nėštumu,

¹⁸⁸ Pvz., knygelėje rašoma, kad kiekvienam yra būtina atrasti save, todėl reikia daug ką išbadyti. Vaikai neturėtų bijoti išbandyti ir tuos dalykus, kuriuos jiems draustų tėvai – tėvams nebūtina viską žinoti (pvz., rūkyti žolę). Taip pat buvo pateikiami seksualinio gyvenimo pavydžiai, eksperimentavimais, vaikui nepateikiama objektyvi medžiaga (pvz., kad rūkyti žolę yra nelegalu, kad pornografija pradraudžiama ir pan.). Todėl buvo konstatuota, kad tokie skyriai kėlė grėsmę dar pilnai nesubrendusiems žmonėms, esantiems vis dar kritinio amžiaus, kkuomet jų asmenybės pilnai nesusifirmavusios, ir gali paveikti jų vystymąsi. Pateiktą informaciją vaikai gali suprasti kaip skatinančią įsitraukti į ankstyvą veiklą, kuri gali būti jiems kenksminga ir netgi peraugti į nusikalstamą.

¹⁸⁹ D. Jočienė. Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika. Iš *Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos publikacijų* [interaktyvus]. 2009-10-30. [žiūrėta 2009-10-30]. <http://tm.infolex.lt/?item=stras_publ>.

¹⁹⁰ Konvencijos Pirmojo protokolo 2 straipsnis įtvirtina: „Niekam neturi būti atimta teisė į mokslą. Valstybė, rūpindamasi švietimu ir mokymu, išipareigoja gerbti tėvų teisę laisvai parinkti savo vaikams švietimą ir mokymą pagal savo religinius ir filosofinius įsitikinimus“.

¹⁹¹ Kilkelly U., *The Child and the European Convention on Human Rights*, p. 156.

¹⁹² *Kjedsen, Busk Madsen & Pedersen v Denmark*, 21 March 1975, §162-163, Reports Series B, no.21. Komisija tokią nuomonę grindė Danijoje buvusia situacija, kuomet valstybėje buvo kovojama su padidėjusiu gimdančių nepilnamečių skaičiumi, venerinių ligų paplitimu. Nurodo Kilkelly U. *The Child and the European Convention on Human Rights*, p. 156-160.

objektyviai tai perteikiant biologiniame kontekste, pasiekia švietimo, garantuoto Konvencijos Pirmojo protokolo 2 straipsnio lygmenį. Šioje byloje Teismas nustatė kelis svarbius dalykus, susijusius su vaiko teise į mokslą bei teise gauti informaciją.¹⁹³

1. Pirmą, buvo pripažinta, kad lytinio gyvenimo ir nėštumo švietimas įeina į EŽTK Pirmojo protokolo 2 straipsnio apimtį. Čia pirmuoju sakiniu įtvirtinta vaiko teisė į mokslą („*niekam neturi būti atimta teisė į mokslą*“¹⁹⁴), yra dominuojanti prieš tėvų religinius ir filosofinius įsitikinimus, nurodytus antrajame sakinyje („*valstybė, rūpindamasi švietimu ir mokymu, įsipareigoja gerbti tėvų teisę laisvai parinkti savo vaikams švietimą ir mokymą pagal savo religinius ir filosofinius įsitikinimus*“¹⁹⁵). Čia matome dviejų teisių konfrontaciją, tačiau Teismas aiškiai išreiškia savo poziciją, kad Konvencija įpareigoja valstybę gerbti tėvų religinius ir filosofinius įsitikinimus tiek, kiek jie neprieštarauja vaikų teisei į mokslą.

2. Atkreiptinas dėmesys, kad antrajame 2-ojo straipsnio sakinyje yra akcentuojama ne tiek tėvų teisė prieštarauti kokiam nors švietimo įstaigoje integruotam mokymui, kiek įpareigoja valstybę užtikrinti, kad šviečiamoji medžiaga, naudojama išpildyti mokyklų sudarytas švietimo programas būtų pateikta objektyviai ir visapusiškai. Pvz., nagrinėjamu *Kjedsen, Busk Madsen & Pedersen v Denmark* atveju, Teismas pasisakė, kad Danijos mokyklose lytinio švietimo tikslas buvo ne „primesti“ vaikams atitinkamus, siektinus moralės (ar jos stygiaus) standartus, bet pateikti vaikams objektyvią informaciją apie biologinius bei kitokius žmogaus gyvenimo faktus. Todėl Teismas pripažino, kad nors šiuo atveju ir buvo kvestionuojama moraliniai šio mokymo aspektai, tačiau mokyklos neperžengė tų ribų, kuomet toks mokymas galėtų prieštarauti viešajam interesui.

3. Teismas pripažino, kad privalomas lytinis švietimas mokyklose kaip tik tarnavo viešajam interesui: žinių apie lytinį gyvenimą perdavimas vaikams, buvo svarbus visuomenėje dėl padidėjusio nėščių nepilnamečių mergaičių skaičiaus ir lytinių būdu perduodamų ligų ne tik Danijoje, bet ir daugumoje valstybių. Teismo nuomone, būtent mokyklos turėtų būti tokio švietimo centrais. Tai pat buvo pažymėta, kad tie tėvai, kurie nepritarė tokiam mokymui, galėjo savo vaikus siųsti į privačias mokyklas ar mokyti juos namuose.¹⁹⁶

Problema, kylanti iš Konvencijoje įtvirtintos saviraiškos laisvės draudimo, geriausiai gali būti iliustruojama Lietuvos atveju. Neseniai Lietuvoje daug dėmesio ir visuomenės kritikos susilaukė nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas (toliau

¹⁹³ *Kjedsen, Busk Madsen & Pedersen v Denmark*, 07 December 1976, §54, Reports A23. Nurodo Kilkelly U., *The Child and the European Convention on Human Rights*, p. 156-160.

¹⁹⁴ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolu Nr. 11 su papildomais protokolais Nr. 4, 6 ir 7 [interaktyvus]. Pirmojo protokolo 2 straipsnis. [žiūrėta 2009-10-30]. <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/>>.

¹⁹⁵ *Ibid.*

¹⁹⁶ *Kjedsen, Busk Madsen & Pedersen v Denmark*, 07 December 1976, §49-55, A23.

– Įstatymas), sukėlęs didžiulį visuomenės pasipiktinimą ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir Europos mastu.

Šio įstatymo 1 straipsnyje įtvirtinama, kad „šis įstatymas nustato viešosios informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių psichikos sveikatai, fiziniam, protiniam ar doroviniam vystimuisi, kriterijus, jos skleidimo tvarką, taip pat šios informacijos rengėjų, skleidėjų ir jų dalyvių, žurnalistų bei jų veiklos priežiūrą atliekančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę“.¹⁹⁷ Tarp daugelio šio įstatymo 4 straipsnio punktuose išvardintų neigiamą poveikį nepilnamečiams darančių viešosios informacijos rūšių sudaro ir tokio pobūdžio informacija kaip:

(...)

12) kuria tyčiojama ar niekinama dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, neigalumo, seksualinės orientacijos, socialinės padėties, kalbos, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų;

13) demonstruojami paranormalūs reiškiniai, sudarant šių reiškinų tikrumo įspūdį;

14) kuriame neigiamo poveikio informacija jau yra vadinami propaguojami homoseksualūs, biseksualūs ar poligaminiai santykiai;

15) kuria iškreipiami šeimos santykiai, paniekiamos jos vertybės;

18) kuria skatinami blogi mitybos, higienos ir fizinio pasyvumo įpročiai ir kt.

Visuomenėje šis įstatymas sulaukė didžiausio atgarsio dėl 4 straipsnio 14) punkto, kuriame neigiamą poveikį nepilnamečiams yra apibrėžiama ir homoseksualių, biseksualių ir poligaminių santykių propaganda. Labiausiai dėmesys yra nukreiptas į diskriminacinį tokio straipsnyje įtvirtinto kriterijaus pobūdį. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl šio įstatymo, kuriuo pažymi, kad įstatymas iki jo įsigaliojimo turi būti peržiūrėtas, Europos Sąjungos (toliau – ES) Pagrindinių teisių agentūra yra raginama pateikti savo nuomonę apie šį įstatymą bei jo pakeitimus atsižvelgiant į ES sutartis ir ES teisę. Europos Parlamentas atkreipė dėmesį, kad : 1) valdžios institucijos turėtų skatinti lygybę ir nediskriminavimą, o spaudai, nevyriausybinėms organizacijoms (NVO) ir asmenims turėtų būti užtikrinama žodžio laisvė, 2) pagal Seimo priimtą įstatymą, kuris turi įsigalioti 2010 m. kovo 1 d. bus uždrausta "tiesiogiai skleisti nepilnamečiams" viešąją informaciją, kuria "propaguojami homoseksualūs, biseksualūs ar poligaminiai santykiai", nes ji daro "neigiamą poveikį nepilnamečių vystimuisi", tačiau šio įstatymo, ypač jo 4 straipsnio, formuluotės yra miglotos ir teisiniu požiūriu neaiškios ir gali būti prieštaringai interpretuojamos - išlieka neaišku, kokioms informacijos priemonėms šis įstatymas būtų taikomas ir ar jo taikymo sritis apimtų knygas, meno kūrinius, spaudą, reklamą, muziką ir viešus renginius, pvz., teatro spektaklius, parodas arba demonstracijas.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2009. Nr. 86-3637.

¹⁹⁸ 2009 m. rugsėjo 17 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo [interaktyvus]. 2009-09-18. [žiūrėta 2009-10-08].

Atitolus nuo kontraversiško seksualinių mažumų klausimo, svarbiau yra atkreipti dėmesį į tai, jog įstatyme įtvirtintos patys žalingos viešosios informacijos kriterijai yra suformuluoti abstrakčiai ir neaiškiai - jais remiantis visa viešoji informacija gali būti žalinga nepilnamečių sveikatai, fiziniam, protiniam ar doroviniam vystimuisi. Taip sudaroma prielaida cenzūruoti viešąją informaciją, jeigu priežiūrą vykdančiai institucijai pasirodytų, jog ji atitinka kriterijus. Tolerantiško jaunimo asociacija savo prašyme taip pat buvo atkreipusi dėmesį į neaiškias įstatymo nuostatų formuluotes.¹⁹⁹

Pabrėžtina, kad nesant tam tikrų sąvokų teisinio apibrėžimo, kyla pagrįstų abejonių ne tik dėl įstatymo aiškumo ir jo efektyvaus taikymo galimybių,²⁰⁰ bet ir dėl galimybės neteisingai šias sąvokas interpretuoti, o neteisingu sąvokų interpretavimu gali būti paneigta vaikų teisė gauti įvairiapusę objektyvią informaciją. Tai savaime pažeistų Konvencijos 10 straipsnį, EŽTT aiškinimą kaip kiekvieno asmens turimą laisvo priėjimo prie bendrų informacijos šaltinių teisę, kurios negali nepagrįstai uždrausti valstybė. Valdžios institucijos nuolat turi turėti omenyje, kad šios teisės suvaržymas turi būti proporcingas Konvencijos 10 straipsnio antroje dalyje nurodytiems valstybės siekiamiems tikslams bei atitikti būtinumo demokratinėje visuomenėje kriterijus.

Rengiant Įstatymą, nebuvo pateikta jokių tyrimų, išvadų ar įrodymų, patvirtinančių tam tikros informacijos žalingumą, bei įvardijančių, kuo ši žala pasireiškia. Iš to kyla pagrįsta abejonė, ar Įstatyme numatomas reguliavimas yra pagrįstas ir būtinas demokratinėje visuomenėje. Įstatyme nurodoma, kad saugant nuo neigiamos įtakos vadovaujamosi *sąžiningumo, padorumo, protingumo kriterijais*, kurie yra per daug subjektyvūs kriterijai, kiekvieno interpretuojami skirtingai ir kuriuos kiekvienas supranta savaip.

Teismas, interpretuodamas Konvencijos 10 straipsnį, aiškiai pabrėžė, kad valstybės, prieš imdamosi bet kokių veiksmų, privalo atrasti tinkamą balansą tarp vaiko teisių užtikrinimo (pripažįstant vaiko teisę gauti tinkamą informaciją) ir apsaugos nuo jiems žalingos informacijos. Valstybei paliekama vertinimo laisvė nustatyti, ar tam tikros informacijos draudimas atitinka būtinumo demokratinėje visuomenėje kriterijų. Tačiau reikia turėti omenyje, kad, jeigu tam tikrais klausimais egzistuoja akivaizdi bendra valstybių praktika, valstybėms suteikiama vertinimo laisvė bus tos praktikos suvaržyta, nes nukrypimas nuo jos bus sunkiai pateisinamas.²⁰¹ Antra vertus, jeigu nebus bendro valstybių konsensuso tam tikrais klausimais,

http://www.atviri.lt/index.php/naujienos/2009_m_rugsejo_17_d_europos_parlamento_rezoliucija_del_lietuvos_respublikos_ne_pilnameciu_apsaugos_nuo_neigiamo_viesosios_informacijos_poveikio_istatymo/2528>.

¹⁹⁹ Savo 2009 06 25 prašyme dėl nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pakeitimo įstatymo Nr. XIP-110(3) Tolerantiško jaunimo asociacija pabrėžia, kad įstatymų leidėjas nepateikė svarbių įstatyme vartojamų sąvokų apibrėžimų ir neišaiškino, kas yra laikoma, pvz., „propagavimu“, „šeimos santykių iškraipymu“, „šeimos vertybėmis“ ar „šeimos santykių paniekimu“.

²⁰⁰ Tolerantiško jaunimo asociacijos 2009 06 25 prašymas dėl nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pakeitimo įstatymo Nr. XIP-110(3), p. 3.

²⁰¹ Kilkelly U. *The child and the European Convention on human rights*, p. 7.

minima laisvė bus ganėtinai plati, todėl valstybei nesekant bendra valstybių praktika, nepripažįstant bendrų standartų, suteikta vertinimo laisvė palieka „atvertas duris“ Konvencijos garantuojamų teisių suvaržymų piktnaudžiavimams- tai iliustruoja aukščiau minėtas Lietuvos Respublikos pavyzdys.

Apibendrinant norėtusi akcentuoti, kad teisė į informaciją yra viena pagrindinių žmogaus teisių, reikalingų žmogaus asmenybei formuotis (ypač vaiko), ir tik informacija apie įvairius ir prieštarigus žmogaus gyvenimo reiškinius skatina nepilnamečio kritinį mąstymą, suteikia jam gyvenimo orientyrus, pasirinkimo laisvę ir apsaugojimo nuo išorės aplinkos poveikių galimybes. Nors nėra plačios ir visapusiškos Teismo praktikos Konvencijos 10 straipsnio (pvz., palyginus su Konvencijos 3 ar 8 straipsnių taikymo aiškinimo atvejais) taikymo vaikų teisių atžvilgiu praktikos, tačiau Teismo vis tik yra sukurti precedentai, nustatantys būtent vaiko teisę turėti priėjimą prie bet kokios objektyviai pateiktos informacijos.

Visi Teismo priimti sprendimai prieš valstybes turi reikšmės ne tik tuo, kad valstybės yra pripažįstamos pažeidusiomis Konvencijos standartus, bet tuo, kad jie daro įtaką valstybių vidaus teisės sistemai, lemia šios sistemos bei valstybės teismų praktikos pokyčius, tuo tobulinant vaikų teisių užtikrinimo mechanizmą kiekvienoje valstybėje Konvencijos dalyvėje.

IŠVADOS

1. Darbe atlikta EŽTT jurisprudencijos analizė patvirtino darbo hipotezę: nors Konvencija nėra specializuotas vaiko teisių apsaugos aktas, tačiau ji yra efektyviai vaiko teises apsaugantis dokumentas, kadangi užtikrina vaikui kaip ir kiekvienam žmogui teisę, kad jo teisė į gyvybę saugotų įstatymas, kad jis būtų apsaugotas nuo bet kokio žiauraus, kankinančio ar jo orumą žeminančio elgesio, vergijos ar išnaudojimo, kad jo teisė į šeimą ar privatų gyvenimą būtų apsaugota, kad jo teismas būtų teisingas ir kt. Toks vaiko kaip žmogaus teisių turėtojo traktavimas yra atspindėras EŽTT jurisprudencijoje.
2. Apibendrinant išnagrinėtą EŽTT praktiką, galima konstatuoti, kad valstybės Konvencijos dalyvės priėjo prie bendro konsensuso, kad kankinančio, žiauraus, nežmoniško ar žmogaus orumą žeminančio elgesio draudimas turi būti užtikrintas absoliučiai, valstybėms imantis visų imanomų priemonių šiai teisei užtikrinti. Tačiau pastebima, kad iki šiol ne visos valstybės tokį draudimą įtvirtina savo įstatyminėse bazėse. Neigiamai vertinama ir padėtis Lietuvoje, kuomet vis dar nėra įstatymiškai apibrėžtos smurto bei smurto šeimoje sampratos, o kūno bausmės vaikams nėra griežtai uždraustos. Taip pat pastebima, kad LR BK įtvirtintos prevencinės priemonės, skirtos apsaugoti vaikus nuo tapimo nusikaltimų sveikatai aukomis, nėra garantuojamos visiems vaikams vienodai - išskirtinai apsaugoma tik viena vaikų grupė (mažamečiai).
3. Nors EŽTT buvo sukurtas precedentas, įpareigojantis valstybes imtis visų imanomų priemonių užtikrinant vaikų apsaugą nuo vergijos ar priverčiamjo darbo, tačiau Teismui neapibrėžus aiškios takoskyros tarp vergijos ir priverčiamjo darbo sąvokų, išlieka neaiškus šiolaiškinės vergijos apibrėžimas, sukeliantis sunkumų tokią veiką nustatant ir įrodant. Lietuvos Respublikoje esantis informacijos apie vaikų vergiją arba priverstinį darbą nežmoniškais sąlygomis trūkumas bei BK tokių veikų kaip atskiro nusikaltimo prieš vaikus neiškyrimas (priešingai negu prekyba žmonėmis ir prekyba vaikais) atskleidžia, kad šalyje vaikų vergijos reiškinys dar nėra suprastas.
4. Aiškinant EŽTK suformuotą teisę į šeimos gyvenimo gerbimo sampratą, EŽTT šeimos gyvenimą linkęs interpretuoti plačiai ir dinamiškai, *ad hoc* nustatydamas, ar toks gyvenimas egzistuoja tarp subjektų. Nesant valstybių bendrai priimtinos šeimos sampratos, EŽTT palieka kiekvienai valstybei plačią šeimos sampratos vertimo teisę. Tačiau, siekiant apsaugoti visų vaikų teises ir užtikrinti jų interesus, savo paties lankstaus, socialinę tikrovę atitinkančios šeimos sampratos aiškinimo trūkumą EŽTT kompensuoja dinamiška ir plačia šeimos gyvenimo interpretacija. Tačiau Lietuvos Respublikoje patvirtinus valstybinės šeimos politikos koncepciją, paremtą pažodiniu Konvencijos tekstu, neatsižvelgiant ne tik į

visuomenės požiūrį, bet ir EŽTT dar nuo 1979 m. vystytą šeimos gyvenimo sampratą, įtvirtinamas valstybės diktuojamų vertybių prioritetą prieš vienodų teisių visiems vaikams užtikrinimą.

5. EŽTT praktika atskleidžia, kad valstybių institucijoms priimant sprendimą atskirti vaiką nuo šeimos, atiduoti vaiką įvaikinti, ar atiduoti globon, valstybės vengdamos pažeisti šeimos autonomijos principą, dažnai neužtikrina vaiko teisių. Dėl to neatrandant tinkamo balanso tarp savo negatyvių ir pozityvių pareigų vykdymo vaikai dažnai tampa ne tik tėvų nepriežiūros, apleidimo, ar savavaldžiavimo aukomis, bet ir tėvų ginčų dėl vaiko globos įkaitais.
6. Interpretuodamas EŽTK įtvirtintą *inter alia* teisę gauti informaciją, EŽTT suteikė valstybėms plačią žalingos informacijos draudimo vertinimo kriterijų, įpareigojant valstybes laikytis griežto „demokratinėje visuomenėje būtino“ šios teisės draudimo kriterijaus. Nors Teismo praktika taikant šį staipsnį vaikų atžvilgiu nėra gausi, tačiau iš jos galima matyti, kad palikus valstybėms tokį platų vertinimo kriterijų, valstybės yra linkusios jį peržengti, pasiteisindamos nepagrįstais nacionalinių vertybių skatinimo, viešosios tvarkos ar visuomenės saugumo siekiais. Šios problemos atsispindi ir Lietuvos Respublikoje tebevykstančioje „kovoje“ dėl nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo aplinkos poveikio įstatymo pakeitimo nuostatų, kuriose atsispindėjo ne tik diskriminacija seksualinių mažumų atžvilgiu, bet ir miglotos tam tikros sąvokos, suponuojančios galimybę nepagrįstai viešosios informacijos cenzūrai bei vaiko teisei gauti visapusišką ir objektyvią informaciją, reikalingą formuoti jo asmenybei.
7. Iš EŽTT praktikos matyti aiškus reikalavimas, kad valstybės, siekdamos atitikti Konvencijos sukurtus žmogaus teisių apsaugos standartus vaikų atžvilgiu, visų pirma, turi vadovautis ne tik savo viduje diktuojamomis moralinėmis nuostatomis, bet tiesiogiai taikyti Konvenciją, vadovaujantis EŽTT sukurtais precedentais, aiškinančiais Konvencijos nuostatas, bei tarptautinėje bendruomenėje nusistovėjusiu bendru sutarimu dėl tam tikrų žmogaus teisių.

LITERATŪROS SĄRAŠAS:

I. NORMINĖ LITERATŪRA

Tarptautinės teisės aktai:

1. Jungtinių Tautų Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. *Valstybės žinios*. 2007. Nr. 48-1854.
2. Jungtinių Tautų Vaiko teisių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995. Nr. 60-1501.
3. 1969 m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 13.
4. 1984 m. Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 80-3141.
5. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolu Nr. 11 su papildomais protokolais Nr. 4, 6 ir 7 [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-02]. <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Basic+Texts/The+Convention+and+additional+protocols/The+European+Convention+on+Human+Rights/>>.

Nacionaliniai norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992. Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999. Nr. 60-1948.
5. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveiko įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2009. Nr. 86-3637.
6. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos“ patvirtinimo [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-20]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=322152>.
7. 2002 m. sausio 17 d. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas Nr. 62 dėl prekybos žmonėmis ir prostitucijos kontrolės prevencijos 2002-2004 metų programos [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-30]. <<http://www.nordicbalticcampaign.org/lithuanian/legislation.html>>.
8. 2005 m. gegužės 19 d. Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarimas dėl prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 m. programos patvirtinimo Nr. 558. Iš *Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės informacinio konsultacinio tinklapio* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-30]. <http://sos.vrm.lt/mod_richtext.php?pid=17> .

II. TEISMŲ PRAKTIKA

2.1. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

2.1.1. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika iki 1998 m. lapkričio 1 d.

1. *A. v. The United Kingdom*, 18 January 1978, A 25.
2. *Ahmut v the Netherlands*, 28 November 1996, Reports 1996-VI.
3. *Aydin v. Turkey[GC]*, 25 September 1997, Reports 1997-VI.
4. *Assenov and Others v. Bulgaria*, 28 October 1998, Reports 1998-VIII.
5. *Berrehab v. the Netherlands*, 21 June 1988, A138.
6. *C. v. Belgium*, 07 August 1996, Reports 1996-III.
7. *Handyside v. The United Kingdom*, 07 December 1976, A24.
8. *Ireland v. the United Kingdom*, 25 April 1978, A 25.
9. *Johnston and Others v. Ireland*, 18 December 1986, A112.
10. *Kjedsen, Busk Madsen & Pedersen v. Denmark*, no. 5095/71; 5920/72; 5926/72, Commission decision of 21 March 1975, Series B, no.21.
11. *Kjedsen, Busk Madsen & Pedersen v. Denmark*, 07 December 1976, A23.
12. *Marcks v. Belgium*, 13 June 1979, A31.
13. *Nielsen v. Denmark*, 28 November 1988, A144.
14. *Case „Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in Education in Belgium“ v. Belgium (merits)*, 23 July 1968, A6.
15. *Tyrer v. the United Kingdom*, 25 April 1978, A 26.

2.1.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika po 1998 m. lapkričio 1 d.

16. Didžiosios Kolegijos sprendimas iš esmės:
Case of Christine Goodwin v. The United Kingdom [GC], no. 28957/95, ECHR 2002-VI.
17. Kolegijos sprendimas iš esmės:
Jakupovic v. Austria, no. 36757/97, §18-33, 06 January 2003.
18. Kolegijos sprendimas iš esmės:
Yildiz v. Austria, no. 37295/97, § 9-28, 31 October 2002.
19. Kolegijos sprendimas iš esmės:

M.C. v. Bulgaria, no. 13178/03, §148-167, 12 October 2006.

20. Kolegijos sprendimas iš esmės:

Mubilanzila Mayeka and Kuniki Mitunga v. Belgium, no. 12178/03, § 41-42, § 48-49, 12 October 2006.

21. Didžiosios Kolegijos sprendimas iš esmės:

Osman v. the United Kingdom[GC], 23452/94, §115-116, ECHR 1998-VIII.

22. Kolegijos sprendimas iš esmės:

Siliadin v. France, no. 73316/01, ECHR 2005-VII.

23. Didžiosios Kolegijos sprendimas iš esmės:

Z and Others v. The United Kingdom[GC], no. 29392/95, ECHR 2001-V.

2.2. Nacionalinių teismų praktika

1. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-368/2007.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje I.R., Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras v. I.R. (bylos Nr. 3K-3-403/2008).

III. SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. Bačiulienė K., Zaborskis A. Požiūris į vaiko sveikatą Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje. *Medicina*. 2004, Nr. 40(8): 714-720.
2. Van Bauerin G. *The International Law on the Rights of the Child*. Dordrecht/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.
3. Berger V. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas*. Vilnius: Pradai, 1997.
4. Cullen H. Siliadin v. France: Positive Obligations under Article 4 of the European Convention on Human Rights. *Human rights law review*. 2006, 6:3: 585-592.
5. Van Dijk P., van Hoof G.H.J.. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. The Netherlands: Kluwer law international, 1998.
6. Dapšys A.; dr. Sakalauskas G.; Valeckaitė V. *Teisinė bazė smurtą patyrusių vaikų reabilitacijos koncepcijai įgyvendinti*[interaktyvus]. Vilnius: Teisės institutas, 2005 [žiūrėta 2009-11-25]. <<http://www3.lrs.lt/docs2/VTWUEHOM.DOC>>.
7. Drakštas R., Valutytė R. Kankinimo samprata tarptautinėje teisėje. *Teisė*. 2009, 71: 7-25.

8. Dohrn B. Something's happening here: children and human rights jurisprudence in two international courts. *Nevada Law Journal* [interaktyvus]. 2006, Spring [žiūrėta 2008-12-29].<http://international.westlaw.com/result/default.wl?method=WIN&fn=top&origin=Search&mt=126&rltdb=CLID_DB36436355232611&db=WORLD-JLR&fmqv=s&sri=14&query=CHILD+ECHR&cfid=1&action=Search&vr=2.0&sv=Split&ifm=NotSet&rs=WLIN9.11&service=Search&rlt=CLID_QRYRLT90295385232611&ssrc=100&srch=TRUE&rp=%2fWelcome%2f126%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&rlti=1&eq=Welcome%2f126>.
9. Fortin J. *Children's rights and the developing law*. Cambridge University Press, 2005.
10. Franklin B. *The handbook of children's rights: comparative policy and practise*. London, New York (N.Y.): Routledge, 1996.
11. Freeman M. *Understanding family law*. London: Sweet&Maxwell, 2007.
12. Freeman M. Why It Remains Important To Take Children's Rights Seriously. *The International Journal of Children's Rights*. 2007, Nr.15: 5-23.
13. Gomien D. *Short guide to the European Convention on Human Rights*. Council of Europe, 2002.
14. Jočienė D., Čilinskas K. *Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: Gairės, 2005.
15. Jočienė D. *Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje*. Vilnius: „Eugrimas“, 2001.
16. D. Jočienė. Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika [interaktyvus]. Iš *Lietuvos Teisingumo ministerijos publikacijų* [žiūrėta 2009-10-30]. <http://tm.infolex.lt/?item=stras_publ> .
17. International justice for children. *The Council of Europe programme „Building a Europe for and with Children“*. Belgium: Council of Europe Publishing, 2008.
18. Kabašinskaitė D. Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. *Filosofija, sociologija*. 2002, Nr.3. P. 43-44.
19. Kilkelly U. *The Child and the European Convention on Human Rights*. Dartmouth: Ashgate, 1999.
20. Kilkelly U. Children's rights: A European perspective. Iš *Judicial Studies Institute Journal* [interaktyvus]. 2004, 4:2 : 68-95 [žiūrėta 2009-10-30]. <<http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:LdiFq0am0ucJ:www.jsijournal.ie/html/V>>

[olome%25204%2520No.%25202/4%255B2%255D_Kilkelly_Children's%2520Rights%2520A%2520European%2520Perspective.pdf+U.+Kilkelly+a+european+perspective&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESgLbv46hcLTBgg_aWv5IHF6mnEPbFqc4y52SGGoRuyxH3TOCZ7GuHSh-INumNiyWnH5QunTt1AXUWIAZI6C9udid5h20kRSDP2o35XWqQ5RAYLZIHGaT65I6YU3jW8JzmYoQzWZ&sig=AHIEtbSOdk3Ttor4GHaf87iE5qMpIFb5gQ](http://www.kilkelly.com/olome%25204%2520No.%25202/4%255B2%255D_Kilkelly_Children's%2520Rights%2520A%2520European%2520Perspective.pdf+U.+Kilkelly+a+european+perspective&hl=lt&gl=lt&pid=bl&srcid=ADGEESgLbv46hcLTBgg_aWv5IHF6mnEPbFqc4y52SGGoRuyxH3TOCZ7GuHSh-INumNiyWnH5QunTt1AXUWIAZI6C9udid5h20kRSDP2o35XWqQ5RAYLZIHGaT65I6YU3jW8JzmYoQzWZ&sig=AHIEtbSOdk3Ttor4GHaf87iE5qMpIFb5gQ).

21. Meeusen J. Judicial disapproval of discrimination against illegitimate children: a Comparative Study of Developments in Europe and Unites States. *American Journal of Comarative law*.1995, 43:119-146.
22. Mowbray A. The Creativity of the European Court of Human Rights. *Human Rights Law Review*. 2005, 5:1: 57-79.
23. Sagatys G. *Vaiko teisė į šeimos ryšius: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
24. Sagatys G. Vaiko nepriežiūra ir smurtas šeimoje: naujos Europos žmogaus teisių konvencijos taikymo galimybės. *Justitia*. 2001, Nr. 4(58): 11-22.
25. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2002, t. 33(25): 83-94.
26. Smith A. B. Children as Social Actors: An Introduction. *The International Journal of Children's Rights*. 2007, 15: 1-4.
27. Stalford H. Concepts of family under EU law- lessons from the ECHR. Iš. *International Journal of Law, policy and the family*. [interaktyvus]. 2002, December [žiūrėta 2009-10-30].<http://international.westlaw.com/result/default.wl?rs=WLIN9.11&ss=CNT&origin=Search&sv=Split&spa=intlith2-000&sri=14&fn=_top&cxt=RL&ifm=NotSet&n=1&mt=126&eq=Welcome%2f126&cfid=1&method=WIN&query=Stalford&db=WORLD-JLR&rlti=1&vr=2.0&fmqv=s&service=Search&cnt=DOC&scxt=WL&rltdb=CLID_DB43160404442711&rlt=CLID_QRYRLT93176414442711&rp=%2fWelcome%2f126%2fdfault.wl>.
28. Storey H. Storey H. Family life, immigration and the ECHR. *International and comparative law quarterly*, 1990, 30: 328-344.

29. O'Donnell T. The Margin of Appreciation Doctrine: Standarts in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights. *Human Rights Quarterly*. 1982, 4: 474-495.
30. O'Donnell K. Parental – Child Relationships within the European Convention. Iš *Families across frontiers*. The Netherlands: Kluwer Law International, 1996.
31. Opromolla A. Children's rights under article 3 and 8 of the European Convention: recent case law. Iš *European law review* [interaktyvus]. 2001, 26: 52-57. [žiūrėta 2009-10-30]. <http://international.westlaw.com/result/default.wl?method=WIN&fn=top&origin=Search&mt=126&rltdb=CLID_DB68365533842711&db=WORLD-JLR&fmqv=s&sri=14&query=Opromolla&cfid=1&action=Search&vr=2.0&sv=Split&ifm=NotSet&rs=WLIN9.11&service=Search&rlt=CLID_QRYRLT78381543842711&ssrc=100&srch=TRUE&rp=%2fWelcome%2f126%2fdefault.wl&sp=intlith2-000&rti=1&eq=Welcome%2f126>.
32. Verhellen E. *Convention on the rights of the child*. Antwerp - Apeldorn: Garant, 2000.

IV. KITI DOKUMENTAI IR ŠALTINIAI

1. Aries Ph.. *Centuries of childhood* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-02]. <<http://www.webster.edu/~corbetre/philosophy/children/aries.html>>.
2. Commissioner for human rights. The right not to be hit, also a child's right. *Commissioner's issue papers* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-30]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1237635&Site=CommDH&BackColorInternet=FE65B&BackColorIntranet=FEC65B&BackColorLogged=FFC679>>.
3. Council of Europe. *Conclusions of the European Committee of Social Rights* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-30]. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/Conclusions/ConclusionsIndex_en.asp>.
4. Council of Europe. 28th Conference of European Ministres of Justice [interaktyvus]. *28th Conference of European Ministres of Justice* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-02]. <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/minjust/mju28/default_en.asp>.
5. European Commission. *Communication from the Commission, Towards an EU Strategy on the Rights of the Child* [interaktyvus]. 2006-07-04. [žiūrėta 2008-12-05]. <<http://www.unhcr.org/refworld/category,POLICY,EUCOMMISSION,,,45fad06e2,0.html>>.

6. Delfi gatvė naujienos. *Sezoninis darbas. Ar parduosim vasarą.* [interaktyvus]. 2007-04-06. [žiūrėta 2009-10-30]. <http://gatve.delfi.lt/news/po_pamoku/sezoninis-darbas-ar-parduosim-vasara.d?id=12784835>;
7. European Court of human rights. *Annual reports* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-02]. <<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Reports+and+Statistics/Reports/Annual+Reports/>>.
8. Infolex.lt informacija. *Dirbantys vaikai ir jauni asmenys turi savo teises* [interaktyvus]. 2009-07-22. [žiūrėta 2009-10-30]. <http://www.infolex.lt/portal/start_visuom.asp?act=news&Tema=44&str=31853>.
9. Infoverslui.lt skaitykla. *Vaiku norą dirbti stabdo politikai.* [interaktyvus]. 2007-10-12. [žiūrėta 2009-10-30]. <http://www.infoverslui.lt/index.php?cid=158&new_id=1537>;
10. Mitchel E. ECHR rulings on cases around Europe. Iš *Communitycare.co.uk* [interaktyvus]. 2008-08-06. [žiūrėta 2009-09-30]. <<http://www.communitycare.co.uk/Articles/2008/08/06/109041/latest-case-law-in-relation-to-childrens-human-rights.html>>.
11. Lietuvos Respublikos Prezidento institucija. Prezidentas V.Adamkus teikia Seimui įstatymų pakeitimų paketą, kuriuo siūlo geriau reglamentuoti nepilnamečių įdarbinimą. Iš *Lietuvos Respublikos Prezidento pranešimo spaudai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-10-30]. <<http://archyvas.lrp.lt/lt/news.full/8954>>.
12. Lietuvos Respublikos Seimas. *Žmogaus teisių komitetas pabrėžia žiniasklaidos prevencinį vaidmenį ugdant visuomenės elgesį be smurto* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-11-25]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4463&p_d=92801&p_k=1>.
13. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. *2008 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaita* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-09-30]. <<http://www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai?kalbId=1&sakId=5299>>.
14. Lietuvos Respublikos valstybinė kontrolė. *Valstybinio audito ataskaita vaiko teisių apsaugos vykdymas Nr. VA-P-30-17-2* [interaktyvus]. 2008-01-22. [žiūrėta 2009-09-30]. <http://www.vkontrole.lt/audito_ataskaitu_paieska1.php>.
15. Lietuvos Ryto informacija. Vasarą dirbti norėtų net ir vaikai. *Lietuvos rytas* [interaktyvus]. 2008-04-21. [žiūrėta 2009-10-30]. <<http://www.lrytas.lt/-12087600311208012866-vasar%C4%85-dirbti-nor%C4%97t%C5%B3-net-ir-vaikai.htm>>.

16. Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės informacinis konsultacinis tinklapis [interaktyvus]. LR Vidaus reikalų ministerija, 2002 [žiūrėta 2009-10-30]. <http://sos.vrm.lt/mod_richtext.php?pid=2>.
17. Tolerantiško jaunimo asociacijos 2009 06 25 prašymas dėl nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pakeitimo įstatymo Nr. XIP-110(3).
18. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje 2007-2008 apžvalga. Vilnius: "Eugrimas", 2009.

IV. INTERNETO SVETAINĖS

1. ECHR Document Collections - <http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc/>
2. The Theseus database – case law of the European Court of Human Rights relevant to children – 1968-2008 - http://www.coe.int/t/transversalprojects/children/caselaw/CaseLawChild_en.asp/
3. Lietuvos Respublikos Seimas – <http://www.lrs.lt/>
4. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerija – <http://tm.infolex.lt/>
5. Žmogaus teisių svetainė - <http://www.manoteises.lt/>

SANTRAUKA

Sąvokos: vaikas, vaikystė, vaiko teisės, vaiko teisių apsauga, efektyvus vaiko teisių užtikrinimas, vaiko teisių pažeidimai, valstybių vertinimo laisvė, valstybių pozityvios pareigos.

Magistro baigiamajame darbe analizuojama vaikų teisių apsauga pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją. Mokslinėje literatūroje tebevyraujant nuomonei, kad šis tarptautinis dokumentas nėra tinkamas apsaugoti vaiko teises, pateikiami Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos pavyzdžiai, kuriais siekiama ne tik įrodyti Konvencijos efektyvumą ginant vaiko teises, tačiau ir iliustruoti Konvencijos garantuojamų teisių esmę, principus, gynimo priemones. Darbe atskleidžiamos EŽTT jurisprudencijoje suformuotos „gyvo organizmo“, valstybių plačios vertinimo laisvės doktrinos, papildytos proporcingumo, efektyvios apsaugos, valstybės pozityvių pareigų vykdymo principais, kurios sąlygojo tinkamą Konvencijos interpretavimą bei taikymą vaikų atžvilgiu.

Darbe atskleidžiama vaiko samprata, pateikiamos naujosios vaiko ir jo teisių paradigmos bei jų įtaką vaiko teisių įtvirtinimui tarptautiniuose dokumentuose. Taip pat atskleidžiamas vaiko traktavimas Konvencijos kontekste bei jo galimybė ginti savo teises Europos Žmogaus Teisių Teisme.

Magistro baigiamajame darbe Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos pavyzdžiai parinkti, atkreipiant dėmesį į Lietuvos Respublikoje iškilusias vaikų teisių problemas, kuriomis parodoma, kad Lietuvos valstybė neužtikrina vaiko teisių Konvencijos nustatytų standartų lygmeniu. Taip pat nurodomi nacionalinių, tarptautinių žmogaus ir vaiko teises ginančių institucijų ataskaitos, kai kurių Lietuvos Respublikos teisės aktų analizės, atspindinčios probleminį ir trūkstamą vaikų teisių apsaugos reglamentavimą. Pateikiamos išvados ir pasiūlymai, į ką turėtų atkreipti dėmesį valstybės įstatymų leidėjas priimdamas teisės aktus, susijusius su vaiko teisių apsauga.

SUMMARY

Key-words: *child, childhood, children's rights, protection of children's rights, violation of children's rights, margin of appreciation, positive obligations.*

This Master's Paper deals with the issue of protection of children's rights under the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. While the question of the document's suitability for the protection of children's rights under the Convention is still prevalent among today's legal scholars, the task set in the paper is not just to reveal the effectiveness of the Convention in the sphere of children's rights protection, but also to illustrate the essence of the rights guaranteed by Convention, its principles and means of protection by giving examples of the jurisprudence of the European Court of Human Rights. The Paper discloses the „living instrument“ and „the margin of appreciation“ doctrines formulated by the European Court of Human Rights, which are supplemented by implementation of proportionality, effective protection and positive obligation principles, which stipulate appropriate interpretation and implementation of the Convention in member states.

The Master's Paper also discloses the concept of the child, presents the new paradigms of children and children's rights and their influence enacting children's rights in international documents. The paper also discusses how the perception of child is disclosed in the Convention of Human rights and what the possibilities of protecting children's rights the the European Court of Human Rights are.

The jurisprudence of European Court of Human Rights is chosen according to the nowadays problems emerging from the sphere of children's rights in the Republic of Lithuania. The issues are shown to profile the lack of existing standards of protection of human rights in the country, which are recognized to children in other member states. The reports of national and international human rights protection bodies and analysis of domestic laws related to children show the lack in regulation of children's rights protection in the country. The findings and proposals are disclosed in the Paper, showing, where attention by the law makers should be drawn while implementing domestic laws related to children's rights protection.